

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ULUSLARARASI İSLAM DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ'NÜN HADİS
ÇALIŞMALARI VE TAHA CABİR EL-ALVANI'NİN HADİS VE
SÜNNET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sümeyye YURTOĞLU

İstanbul
Haziran-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ULUSLARARASI İSLAM DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ'NÜN HADİS
ÇALIŞMALARI VE TAHA CABİR EL-ALVANI'NİN HADİS VE
SÜNNET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sümeyye YURTOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Özcan HİDİR

İstanbul
Haziran-2024

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Özcan HIDİR

Üye: Prof. Dr. Necdet TOSUN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TEMİMİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “**Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü’nün hadis çalışmaları ve Taha Cabir el-Alvani’nin Hadis ve Sünnet Anlayışı**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmada doğrudan ve dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Sümeyye YURTOĞLU

ÖN SÖZ

Araştırmam sırasında konu seçiminden araştırmanın tamamlanmasına kadar her aşamada bana yol gösteren, destek ve emeklerini her daim hissettiğim, yapıcı eleştirileri ile yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Özcan Hıdır'a şükranlarımı sunarım. Hayatımın her noktasında maddi ve manevi olarak beni destekleyen, aldığım tüm kararlar hususunda beni cesaretlendiren sevgili anne ve babama; emek ve sabır gerektiren bu süreçte anlayış ve sabırlarıyla bana cömertçe yaklaşan kardeşlerim Rabia, Yusuf Kenan ve Betül'e kalbi teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın en yoğun ve zorlu zamanlarında her zaman dualarıyla manevi desteklerini hissettiğim tüm aile büyüklerime minnettirim. Rabbimden bu çalışmamı hayırlara vesile kılmasını niyaz ediyorum.

Sümeyye Yurtoğlu

İstanbul-2024

ÖZET

ULUSLARARASI İSLAM DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ'NÜN HADİS ÇALIŞMALARI VE TAHA CABİR EL-ALVANİ'NİN HADİS VE

SÜNNET ANLAYIŞI

Sümeyye YURTOĞLU

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özcan HIDİR

Haziran, 2024 - 104 Sayfa

İslâm ümmeti yaklaşık bir asırdır entelektüel ve bilimsel bir kriz içerisindedir. Müslüman akıl donuklaşmış ve aktif olarak çalışan zihin yapısının düşünce krizi içerisine girmesi adeta pasif bir hale dönüşmesine sebep olmuştur. Bu durum ise İslâm ümmeti içerisinde taklide olan eğilimin artmasına sebep olarak İslâmî mirasın terkedilip Batı kültür ve medeniyetinin Müslümanlar tarafından kopyalanması gibi sonuçlar doğurmuştur. Buhran döneminin farkına varan alimler problemi tespit etmeye çalışmıştır ve Batı tarafından “hasta adam” olarak adlandırılan ümmeti tekrar diriltmeye çalışmışlardır. Müslüman coğrafyalarda yerli halka eğitim veren okulların Batı temelli eğitim sistemini kullanması ve bu okullarda Batı temelli kitapların okutulması, etkin güç olarak Batı'nın kabul edilmesi, ictihad faaliyetlerinin terk edilerek dini konularda taklit ile yetinen, düşünmeyen, sorgulamayan Müslümanların sayısındaki artışlar İslâm kültür ve medeniyetinin unutulmasına zemin hazırlayarak Müslümanların Batılılaşma düşüncesini kabul edip taklit çukuruna batmalarına neden olan etkenler arasında yer almaktadır. İslâm kültür ve medeniyetinin temeli tevhid ilkesi ekseninde şekillenirken Batı kültürünün temeli ise laik materyalist yaklaşıma dayanmaktadır. Böylece Müslümanların kendi dini ve kültürel miraslarına uygun olmayan bir yaklaşımı benimsemeye çalışmaları ümmeti bölerek var olan enerjisini boşa harcamasına sebep olmuştur.

1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaletinde kurulan Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü İslâm dünyasının sorunlarını tespit edip çözümler üretmek üzere kurulmuştur. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün mütevelli heyeti içerisinde yer alan ve 1983 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden Tâhâ Câbir el-Alvânî çalışmamızın müstakil olarak ele alacağı isimdir. 1935 yılında Irak'ta doğan

ve lisans ve lisansüstü eğitimini Mısır'daki Ezher Üniversitesinde tamamlayan Alvânî aslen fıkıhçı olmasının yanı sıra İslâm düşüncesi ve İslâmî reform konularında Müslümanların içinde bulunduğu buhranı tespit etmeye yönelik çalışmalar yürütmüştür. Aynı zamanda bu çalışmaları içerisinde Müslüman aklın hadis ve sünnetle olan ilişkisini de ele aldığı görülmektedir. Alvânî'nin hadis ve sünnete olan yaklaşımını ortaya koymak çalışmamızın amaçları arasında bulunmaktadır.

Çağdaş dönemde İslâm dünyasında tartışılmalı konular incelendiğinde hadis ve sünnet ile ilgili ortaya çıkan problemler göze çarpmaktadır. Müslümanların hadis ve sünneti anlayış problemleriyle birlikte yaklaşım tarzında olan farklılıklar oldukça ayrılmakla birlikte alimlerinde hadis ve sünnete olan yaklaşımlarında farklılık göze çarpan bir husustur. Alvânî'ye göre sünnetin tanımı noktasında dahi alimler arasında birçok farklı görüş ortaya konmuştur. Müslümanların kriz ortamından kurtulmak ve tekrar dirilmek üzere ayrılmalar ve gruplara ayrılmak gafletinden kurtulmaları gerekmektedir. Alvânî'ye göre kültür kaybı ve yabancı güce sempati tohumları altında yetişen nesillerin kurtarılabilmesi ve İslâm medeniyetinin hak ettiği güce tekrardan ulaşabilmesi için birçok noktada metodoloji değişikliğine gidilmesinin gerekliliği elzemdir. Bu hususta sünnetle iştigal için gerekli olan yeni bir metodoloji hususu göze çarpmaktadır. Sünnet ile ilişkilendirilen konuların düzenlenme ve sistemli bir metodoloji haline gelmeye ihtiyacı vardır. Müslümanların hadis ve sünnete yönelik algısının yalnızca belli sorulara cevap veren ya da mezhep imamı ve düşünce ekollerinin ortaya koyduğu hükümleri, görüşleri delillendirmek ve desteklemek için kullanılan hükümler olarak ileri sürülmesinin ötesinde hayatın her noktasında söz sahibi olabilecek metodolojik bir tarz olarak Müslümanlar tarafından benimseme ve ilgilenme algısıyla yer değiştirmesi gerekmektedir. Alvânî 'ye göre muhakkak ki bu metodoloji değişikliği Müslümanlar üzerinde daha kapsayıcı ve etkileyici bir rol üstlenecektir.

Anahtar Kelimeler: “Bilginin İslâmîleştirilmesi”, “İslâm ve Bilgi”, “Tâhâ Câbir el-Alvânî”, “İsmâil Râci el Fârûki”, “Hadis Çalışmaları”

ABSTRACT

HADITH WORKS OF INTERNATIONAL INSTITUTE OF ISLAMIC THOUGHT AND TAHA JABIR ALALWANI'S UNDERSTANDING OF HADITH AND SUNNAH

Sümeyye YURTOĞLU

Master, Basic İslamic Sciences

Thesis Advisor: Prof. Dr. Özcan HIDIR

May, 2024 - 103 Pages

For approximately a century, the Islamic community has been experiencing an intellectual and scientific crisis. The Muslim intellect has become dulled, leading to an intellectual crisis characterized by the transition of actively engaged cognitive structures into a state of passivity. This has contributed to an increase in the tendency towards imitation within the Islamic Ummah, resulting in the abandonment of the Islamic heritage and the emulation of Western culture and civilization by Muslims. Recognizing the existence of a crisis period, scholars have endeavored to diagnose the problem and revitalize the Ummah, which has been labeled as the “sick man” by the West. The adoption of Western-origin educational systems and the use of Western-origin textbooks in schools catering to indigenous populations in Muslim territories, along with the acknowledgment of the West as the dominant force, the abandonment of independent reasoning (ijtihad) in religious matters in favor of imitation, and the increase in the number of Muslims who refrain from critical thinking and inquiry, all contribute to the erosion of Islamic culture of civilization. These factors pave the way for the oblivion of Islamic heritage, leading Muslims to accept the idea of Westernization and sink into the pit of imitation. While the foundation of Islamic culture and civilization is shaped around the principle of tawhid (the Oneness of God), Western culture is rooted in a secular materialist perspective. Thus, Muslim’s attempts to adopt an approach that is incompatible with their religious and cultural heritage have divided the Ummah and wasted its existing energy.

Established in the state of Virginia, United States, in 1981, the International Institute of Islamic Thought was founded with the aim of identifying and addressing the challenges facing the Islamic world by generating solutions. Taha Jabir Al-Alwani is

the person to be addressed in our study, who immigrated to the United States in 1983 and served on the board of trustees of the International Institute of Islamic Thought. Born in Iraq in 1935, Taha Jabir Al-Alwani completed his undergraduate and graduate education at Al-Azhar University in Egypt. In addition to his original training as a jurist (fiqh), Al-Alwani conducted extensive research in the fields of Islamic thought and Islamic reform, aiming to identify the crises facing Muslims. It is observed that within these studies, Al-Alwani also addresses the relationship between the Muslim intellect and the Hadith and Sunnah. One of objectives of our study is to elucidate Al-Alwani's approach to Hadith and Sunnah.

When examining the topics under discussion in the contemporary era within the Islamic world, it is evident that problems related to Hadith and Sunnah stand out. Muslims exhibit significant divergence not only in their understanding of Hadith and Sunnah but also in their approaches, alongside encountering conceptual challenges. This variance is particularly evident among scholars regarding their interpretations and attitudes toward Hadith and Sunnah. According to Al-Alwani, even in defining the term Sunnah, scholars have presented various perspectives. Muslims need to break free from the heedlessness of dividing into groups in order to escape the crisis environment and revive themselves. Al-Alwani considers it essential to implement methodological changes in various aspects in order to rescue generations raised under the seeds of cultural loss and sympathy towards foreign powers and to enable Islamic civilization to regain its deserved strength. In this regard, the necessity of a new methodology for engaging with the Sunnah becomes apparent. There is a need for the topics associated with the Sunnah to be organized and structured into a systematic methodology. Al-Alwani argues that Muslims should adopt a methodological approach to Hadith and Sunnah that goes beyond merely answering specific questions or using rulings and opinions put forth by jurists and schools of thought as evidence and support. Instead, there needs to be a shift towards embracing and engaging with a methodology that can assert influence in every aspect of life. According to Al-Alwani, undoubtedly, this change in methodology will play a more comprehensive and impactful role among Muslims.

Keywords: “Islamization of the Knowledge”, “Islam and Knowledge”, “Taha Jabir Al-Alwani”, “Ismail Raji al-Faruqi”, “Hadith Studies”

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Kapsam ve İçeriği	4
1.4. Araştırmanın Temel Sorunları	5
1.5. Araştırmanın Hipotezleri.....	5
1.6. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri	6
1.7. Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.8. Araştırma Konusu ile İlgili Literatür Analizi.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İSLAM DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ VE BİLGİNİN

İSLÂMİLEŞTİRİLMESİ TEORİSİ	10
2.1. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün Kuruluşu.....	10
2.2. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün Gelişimi.....	12
2.3. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün Faaliyetleri	13
2.4. Kurucusu ve Önemli Sımaları.....	15
2.4.1. İsmâil Râcî Fârûkî.....	16
2.4.2. İsmâil Râcî Fârûkî ve Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisi.....	23
2.4.3. Tâhâ Câbir el-Alvânî.....	29
2.4.4. Abdülhamid Ebû Süleyman	31

2.4.5. İmâdüddin Halîl	33	
2.4.6. Hisham Altalib	35	
2.4.7. Cemal Barzinci.....	37	
2.4.8. Anas S. Al Shaikh-Ali.....	37	
2.5. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü Tarafından Yapılan Çalışmalar	38	
2.6. Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisi	38	
2.6.1. Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisine Yönelik Farklı Yaklaşımlar.....	39	
2.7. Seyyid Muhammed Nakîb el-Attâs	40	
2.8. İsmâîl Râcî Fârûkî ve Nakîb el-Attâs Mukayesesi.....	44	
2.9. Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisinin Etkilediği Kurum ve Kuruluşlar	46	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
TÂHÂ CÂBİR EL-ALVÂNÎ'NİN HADİS VE SÜNNETE YAKLAŞIMI		49
3.1. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü Tarafından Yapılan Çalışmalar	49	
3.2. Hayatı	53	
3.3. Çalışmaları	56	
3.3.1. Fıkıh	57	
3.3.2. İslâm Düşüncesi	61	
3.4. Hadis ve Sünnet Anlayışı	66	
3.4.1. Tâhâ Câbir el-Alvânî Nazarında Sünnet ve Sünnetin Delil Değeri	67	
3.4.2. Hadis Tarihine Bakışı	69	
3.4.2.1. Alvânî'nin Hadis Rivayet Tarihine Yönelik Tasnifi.....	70	
3.4.3. Hadis Kaynaklarına ve Mezhep İmamlarının Hadisleri Değerlendirmelerine Bakışı	74	
3.4.3.1. Mezhep İmamlarının Mürsel Hadise Bakışı	80	
3.4.4. Hadis Usulüne Bakışı.....	80	
3.4.5. Hadis ve Sünnet Problemlerine Bakışı	88	
3.4.6. Hadis Terimlerine Bakışı	89	
SONUÇ.....	94	

KAYNAKÇA	96
ÖZGEÇMİŞ.....	104

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
B.	: İbn, bin
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
Hz.	: Hazreti
IIT	: International Institute of Islamic Thought
ISTAC	: International Institute of Islamic Thought Civilization
İsmâil Râcî el-Fârûkî	: Fârûkî
Nakîb el-Attâs	: Attâs
ö.	: ölümü
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
Tâhâ Câbir el-Alvânî	: Alvânî
Trc.	: Tercüme eden

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Müslüman toplumlar tarih boyunca birtakım problemler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu problemlerin Müslüman toplumların ilerleyişinin önüne set çektiği yönünde görüşler bulunmaktadır.¹ Problemler incelendiğinde sorunların günlük hayattan başlayıp daha derin noktalara kadar uzandığı görülmektedir. Ekonomik, kültürel, siyasî ve dinî olarak sınıflandırılabilen problemlere Müslüman ilim adamları çözümler aramaya başlamıştır.² Adeta kangren olan bir uzuvun kesilip atılması gibi Müslüman toplumların yaşadığı problemleri çözerek kökten söküp atacak bir yöntem arayışına girdikleri görülmektedir.

Yakın zamanda bahsi geçen problemlere yönelik çözüm önerileri olan pek çok mütefekkir bulunmaktadır. Ancak araştırmamızın konusunu da teşkil etmesi sebebiyle İslam Düşünce Enstitüsünün kurucusu İsmâil Râcî Fârûkî (ö. 1986),³ Abdulhamid Ebû Süleyman (ö. 2021) ve özellikle hadis görüşlerini inceleyeceğimiz Tâhâ Câbir el-Alvânîyi (ö. 2016)⁴ öne çıkaracağız.

İslâm ve Müslümanlar ile ilgili modern dönemde ortaya çıkan problemleri çözüm arayışına girmek düşüncesine sahip müfekkirlere biri olan ve İslâm dünyasındaki

¹ Tâhâ Câbir el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Mahya Yayınları, 2015), 41.

² İsmail Raci el-Fârûkî, *Bilginin İslamileştirilmesi: Genel İlkeler ve Çalışma Planı*, çev. Osman Nuriler (İstanbul: Mahya Yayınları, 2022), 16-21.

³ Çalışmanın ilerleyen kısımlarında İsmâil Râcî Fârûkî'den bahsederken "Fârûkî" şeklinde kısaltılarak bahsedilecektir.

⁴ Çalışmanın ilerleyen kısımlarında Tâhâ Câbir el-Alvânî'den bahsederken "Alvânî" şeklinde kısaltılarak bahsedilecektir.

problemlere daha efektif çözümler bulmak maksadıyla 1948 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden Filistin asıllı Fârûkî, bazı arkadaşlarıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago eyaletinde bir kolej kurma fikri ortaya atarak Müslüman akademisyenlerin ve Amerika'da bulunan Müslüman öğrencilerin kültür merkezi benzeri kullanabilecekleri bir ortam oluşturma amacıyla yola çıkmıştır. Kurulan kültür merkezine Amerikan İslam Koleji adı verilmiştir.⁵

Ancak zaman geçtikçe kurulan Amerikan İslam Koleji yetersiz görülmeye başlanmıştır ve daha ileri seviyede bir kurumun oluşma fikri ön plana çıkmıştır. Oluşturulan kuruma Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü adı verilmiştir. Bu meyanda bilginin İslâmîleştirilmesi metodu merkezin ana fikri olarak ortaya çıkmıştır.⁶

Buradan hareketle Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaletinde kurulmuştur.⁷ Kurucu üyeleri arasında Fârûkî'nin beraberinde Abdulhamid Ebû Süleyman Enstitü Yönetim Kurulu Başkanlığı ve Alvânî ise Enstitü Başkanlığı görevini devralmış ve yürütmüştür.⁸

Dolayısıyla araştırmamızda İslam Düşünce Enstitüsünün kuruluşu, tarihi geçmişi ele alındıktan sonra kurum özelinde öne çıkan isimler öncelikle incelenecektir. Aynı zamanda bilginin İslâmîleştirilmesi meselesi ve buna dair ortaya konulan metotlar ele alınacaktır. Bilginin İslâmîleştirilmesi bahsi üzerine ortaya çıkan yorumlar, bu fikrin bir projeye dönüştürülmesi ve bu proje doğrultusunda ortaya konulan metot ile eğitim faaliyetlerini sürdüren üniversitelerde ele alınacaktır. Bahsi geçen üniversiteler arasında Uluslararası Malezya İslam Üniversitesi başı çekmektedir.

Ancak çalışmada söz konusu enstitü nezdindeki önemli simalar incelenirken Alvânî ve Fârûkî kapsamlı olarak ele alınacaktır. İnceleme esnasında araştırmamızın temel amacı olan Alvânî'nin hadislere yaklaşımı ve hadis anlayışı detaylı şekilde incelenecektir.

⁵ Sıracettin Aslan, "İsmâil Râcî el-Fârûkî", *İslam Düşünce Atlası*, Der. İbrahim Halil Üçer, C. 6 (İstanbul: İlmî Etütler Derneği, 2017), 2223-2225.

⁶ A.g.m., 2223-2225.

⁷ Metin Zengin, "Bilginin İslâmîleştirilmesi Projesi; Öncüler, Yorumlar ve Çıktılar", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, C. 6, S. 1 (2020): 5.

⁸ Tâhâ Câbir el-Alvânî, *Çağdaş Düşünce Krizi*, çev. Burhan Köroğlu (İstanbul: Balkan İlmî Araştırmalar Merkezi, 1994), 2.

İnceleme esas itibariyle fıkıh usulüne dair çalışmalarıyla bildiğimiz Alvânî'nin eserlerinden yola çıkılarak hadis ve sünnet anlayışının tespit edilmesi şeklinde olacaktır. Bununla birlikte Attâs ve Fârûkî bilginin İslâmîleştirilmesi mevzusu nezdinde mukayese edilecektir.

Ayrıca kaleme aldığımız çalışmada, bilginin İslâmîleştirilmesi yöntemi ele alınırken bu yönteme Fârûkî 'den nispeten farklı bir açılım getiren ve Türkçeye çevrilmiş kitapları bulunan Malezyalı alim Seyyid Muhammed Nakîb el-Attâs'a⁹ ayrı bir yer verilecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

İslâm'ın ve Müslümanların yaşadığı problemlerin ana kaynağını tespit etmeye çalışan müfekkirlere araştırmaları neticesinde ortaya konulan temel problem İslâm'dan uzaklaşmakta olan Müslümanların birçok yönden farklı kültür ve medeniyetleri kopyalamaya başlamasıdır. Ancak bu taklidin İslâm kültür ve medeniyeti ile uyuşmaması sebebiyle refaha ulaşmayı hedefleyen Müslümanların var olan krizden kurtulamamaları ile sonuçlanmıştır.¹⁰ Üstelik bu kopyalama dinî, kültürel, ekonomik ve siyasî açılardan fark edildiği gibi Müslümanların tüm hayatını etkilemeye başlamıştır.

Başka kültür ve medeniyetlerin görüşlerinin benimsenmesi zaman içerisinde Müslüman milletlerin geri kalmasına yol açan birçok etken doğurmuştur. Bunun sonucu olarak ise ideolojik olarak boş zihinler ortaya çıkmaya başlamıştır. Öte yandan müfekkirlere tarafından Müslümanların içinde bulunduğu problemin çözümüne yönelik sunulan metotların en önemlisi bilginin İslâmîleştirilmesi meselesinin gündeme getirilmesidir.

Araştırmanın asıl amacı; bilginin İslâmîleştirilmesi meselesinin merkezi konumunda olan Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün yanı sıra enstitü kurucusu Fârûkî ve enstitü nezdindeki önemli simalardan Alvânî, Abdulhamid Ebû Süleyman, Hisham Altalib gibi önemli isimleri incelemektir.

⁹ Çalışmanın ilerleyen kısımlarında Seyyid Muhammed Nakîb el-Attâs ismi "Attâs" şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

¹⁰ el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, 60-61.

Tüm bunların yanı sıra biz çalışmamızda, fıkıh usulü alanında öne çıkan çalışmaları ile bilinen Alvânî'nin kaleme aldığı eserleri inceleyip hadis ve sünnet anlayışını ortaya koymak amacındayız.

1.3. Araştırmanın Kapsam ve İçeriği

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın konusu, amacı, kapsam ve içeriği, temel sorunları, hipotezleri, önemi ve özgün değeri, yöntemi ve literatür analizi ile ilgili elde edilen kaynaklar hakkında bilgilere yer verilecektir.

İkinci bölümde ise “Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü ve Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisi” başlığı altında enstitünün tarihi, kurucusu, faaliyetleri, önemli simaları ve enstitü tarafından kurulduğu 1981 yılından bugüne kadar ortaya konulan çalışmalar incelenecektir. Enstitü kurucusu Fârûkî'nin hayatı, eserleri ve bilginin İslâmîleştirilmesi teorisine olan yaklaşımı ele alındıktan sonra Alvânî, Abdulhamid Ebû Süleyman, İmâdüddin Halîl ve Hisham Altalib gibi önemli simaların hayatları ve eserleri incelenecektir.

Bölümün ikinci kısmında ise “Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisi” başlığı altında ele alınacak olan problemlere yönelik sunulan farklı yaklaşımlar ve Attâs ele alınacaktır. Ayrıca bilginin İslâmîleştirilmesi teorisine yönelik ortaya koydukları fikirler bağlamında Fârûkî ve Attâs mukayesesinin yapılması hedeflenmektedir. Tüm bunlara ilaveten bilginin İslâmîleştirilmesi teorisinin gündeme gelmesiyle birlikte düşünceden etkilenen kurum ve kuruluşlar ele alınacaktır. Malezya Uluslararası İslam Üniversitesinin diğer kurumlara nazaran daha geniş biçimde ele alınması planlanmaktadır.

Üçüncü bölüm ise “Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin Hadis ve Sünnete Olan Yaklaşımı” başlığıyla ele alınacaktır. Alvânî'nin hayatı ele alındıktan sonra fıkıh, usul, İslâm düşüncesi gibi alanlarda kaleme aldığı çalışmalar incelenecektir. Hadis ve sünnete olan bakış açısının tespit edilmesi amacıyla hadis tarihine, hadis kaynaklarına, hadis usulüne ve hadis problemlerine yaklaşımı ayrı başlıklar halinde incelenmek üzere ele alınacaktır. Ayrıca enstitü tarafından hadis alanında yazılmış olan eserlere ve eserlerin yazarlarına kısaca yer verilecektir.

Son olarak sonuç bölümünde ise ele aldığımız üç bölüm süresince elde edilen bilgilerin kritiği yapılarak Alvânî'nin hadis ve sünnet yaklaşımı ile ilgili elde edilen veriler toparlanacaktır.

1.4. Araştırmanın Temel Sorunları

İslam Düşünce Enstitüsünün kuruluş tarihi olan 1981 yılından itibaren enstitü tarafından yayınlanan kitaplar ve dergilerde dahil olmak üzere ortaya konulan akademik tüm veriler incelenecektir. İnceleme neticesinde Alvânî'nin hadis ve sünnete olan yaklaşımının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda enstitü nezdinde üretilen teorilerin en önemlilerinden olan bilginin İslâmîleştirilmesi teorisi üzerinde durulacaktır. Buradan hareketle şu sorulara cevap aranacaktır:

- Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yayınlanan eserler ve kurumun çalışma faaliyetleri incelendiğinde hadis ve sünneti ilgilendiren çalışmaların başlıcaları hangileridir?
- Bilginin İslâmîleştirilmesi metodunun alimlerin hadis ve sünnet anlayışına olan etkisi hangi açıdan gözlemlenebilir?
- Fıkıh usulcüsü olan Alvânî nasıl bir hadis ve sünnet anlayışına sahiptir?
- Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü kuruluşundan bugüne hangi süreçlerden geçmiş ve bu süreçler kurumu hangi boyutta şekillendirmiştir? Günümüzde kurumun işlevselliği hangi boyuttadır?
- Bilginin İslâmîleştirilmesi teorisinin etkilediği kurum ve kuruluşlar hangileridir?

1.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmamızın çalıştığı konu bağlamında geliştirdiği temel bir hipotezi bulunmaktadır. Ümmet içinde var olan problemlerin çözümüne yönelik İslâmi düşünce tekrardan düzenlenmeli, İslâm'ın ve Müslümanların yeni bir metodoloji değişikliğine gitme ihtiyacı ele alınarak çözümler üretilmelidir.¹¹

Müslüman milletlerin yeni bir metodoloji geliştirmek yerine taklit ile yaşamaya ve ona tutunmaya devam etmesi ise tekrardan ayağa kalkma ve ihya teşebbüslerinin

¹¹ Tâhâ Câbir el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, çev. Süleyman Gündüz (İstanbul: İnkılâb Basım Yayım, 2008), 33-34.

engellenmesi için yeterli olacaktır.¹² Modern dönemde Müslümanlar ve İslâm'ın yaşadığı buhranı öne çıkararak bir metodoloji değişikliğine gitme teklifini öne süren mütefekkirlerin bir kısmının düşünce yapılarının hadis ve sünnete olan bakış açılarını etkilediğini söylemek mümkündür.

1.6. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Araştırma süresince yapılan literatür taraması verilerine göre Türkiye'de bilginin İslâmîleştirilmesi teorisi ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Kalemle alınan çalışmaların geneli Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yayınlanan İngilizce eserlerin Türkçeye çevrilmesi ile elde edilen çeviri eserlerdir.

Özellikle literatür taraması sonucu elde ettiğimiz verilere göre özgün biçimde yazılan eserlerin pek çoğunun bilginin İslâmîleştirilmesi teorisine değindiği ancak Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü ve Alvânî hakkında kısıtlı bilgilere yer verildiği görülmüştür.

Ele alınan çalışma ile Alvânî'nin hayatı ve düşünce yapısı bilakis hadis ve sünnete yaklaşımı incelenecektir. Bu çalışma, Alvânî'nin eserleri incelenerek İslâmi ilimlere özellikle hadis ilmine yaklaşım biçimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca sistematik bir dizilim ile ele alınan araştırma bilginin İslâmîleştirilmesi, Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü ya da Alvânî hakkında araştırma yapmak isteyen ve kaynak sıkıntısı yaşayan araştırmacılara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

1.7. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın ön veri toplama aşaması literatür taraması ile başlayacak ve nitel araştırma tekniklerinden faydalanılacaktır. Literatür taraması esnasında Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yayınlanan kitaplar, dergiler, konferans dokümanları ve bunların yanı sıra doktora ve yüksek lisans tezleri incelenecektir. Araştırmamızın bir saha araştırması olmaktan uzaklaşıp teorik bir araştırma olması sebebiyle veri toplama yöntemlerinden ve içerik analizinden faydalanılması ön görülmektedir. Birbirine benzeyen kısımlar belirli bir çerçevede bir araya getirilerek

¹² A.g.e., 122-123.

aralarındaki ilişkilerin ortaya konulması hedeflenmektedir. Aynı zamanda araştırmamız interdisipliner ve multidisipliner yöntemleri ihtiva etmektedir.

1.8. Araştırma Konusu ile İlgili Literatür Analizi

Bilginin İslâmîleştirilmesi teorisi ile ilgili konferans dokümanları, kitaplar, tezler ve dergiler genel ifade ile teoriyi ilgilendiren eserlerin tümü incelendiğinde genellikle çalışmaların belli bir yönde ele alınan eserler olduğu görülmektedir. Ele alınan eserlerin bazıları yeni bir metot ya da problemin tarifini yapmaya yönelik ortaya konulan eserler olduğu gibi bazı eserler ise problemi tespit edip aynı zamanda yeni bir metodoloji ortaya koymayı amaçlayarak ele alınmış eserlerdir. Eserlerin genelinde ele alınan problemlerin tarihsel süreci, temel iddialar ve bilginin İslâmîleştirilmesi teorisinin ilkelerini ihtiva ettiğini söylemek mümkündür. Bilginin İslâmîleştirilmesi teorisine yönelik bir metot ileri sürerek çözüm yolunun nasıl olacağını detaylı bir şekilde analiz eden ve adeta bir yol haritası şeklinde ilk kez ele alan yazar Fârûkî'dir.

Fârûkî'nin *Islamization of Knowledge General Principles and Work Plan* ismiyle yazdığı ve *Bilginin İslâmîleştirilmesi Genel Çalışma Planı ve İlkeler* adıyla Türkçeye tercüme edilen eseri çalışmamız için önem arz eden eserlerden birisidir. Aynı zamanda eser İngilizce ve Türkçenin yanı sıra Urduca, Almanca, Malayca 'da yayınlanmıştır. Burada Fârûkî konuyu kısa ve öz bir şekilde açıklamaktadır.

İlk olarak problemin tespiti amacıyla İslâm ve Müslümanların yaşadığı buhranı ele almaktadır. Sorunların tespitiyle birlikte bunları aşmak için ihtiyaç duyulan görevler ve görevlerin gerçekleştirilmesi için bir çalışma planı sunarak çözüm anlamında yol gösterici bir eser kaleme almıştır. Eserin çalışma konumuzun bir alt başlığı olan bilginini İslâmîleştirilmesi teorisi ele alınırken başvurulacak önemli kaynaklardan birisi olduğu düşünülmektedir.

Önemli çalışmalar arasında değerlendirilen bir başka eser ise Alvânî'ye ait olan *Islamic Thought: An Approach to Reform, an Introduction to the Structures of Discourse in Islamic Thought* başlığıyla kaleme alınan ve *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem* şeklinde Türkçeye tercüme edilen çalışmadır. Fıkıh usulcüsü olan Alvânî eserini kaleme alırken daha kapsamlı olarak detaylı bir konu örüntüsü sunarak alim ve mütefekkir yönünü ortaya koymaktadır. Yeni bir metodolojinin yanında Müslüman toplulukların bozulmalarına ve geri kalmalarına sebep olan problemin tespitine yönelik bölümlerin ele alındığı görülmektedir. Alvânî

kronolojik olarak yaşanan buhranın başlangıcını bulmaya çalışmıştır. Tespit edilen problemler ayrı başlıklar halinde detaylı olarak incelenmiştir.

Alvânî'nin eseri ile Fârûkî'nin eseri mukayese edildiğinde Alvânî'nin eserlerinde alim yönü daha ön plana çıkarak problemin tespiti üzerine daha fazla dururken Fârûkî bir mütefekkir olarak yaklaşmış ve bir çözüm metodu geliştirerek o metot üzerinde ilerlemiştir.

Ayrıca hadislere olan bakış açısının tespit edilebilmesi için Alvânî tarafından kaleme alınan ve Türkçeye tercümesi olmayan *Reviving the Balance: The Authority of the Quran and the Status of the Sunnah* adlı eser, araştırma için önem arz eden eserlerden bir diğeridir.

Bir diğer önemli çalışma ise Metin Zengin tarafından Uluslararası Malezya İslam Üniversitesi bünyesinde ele alınan araştırma makalesidir. Makalede bilginin İslâmîleştirilmesi üzerine yapılan farklı yorumlar, bu fikrin proje halini alması ve Malezya Uluslararası İslam Üniversitesinde uygulanması ele alınarak incelenmektedir.¹³

Türkiye'de bilginin İslâmîleştirilmesi metodu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde İmam-Hatip okulları ve İslami İlimler Fakülteleri ile ilgili çalışmaları konu içerisine dahil etmek mümkündür. Bu alanda ise Veysel Altun'un kaleme aldığı eser çalışmamızın kaynak eserleri arasında önem arz etmektedir.¹⁴

Bir diğer eser ise Uluslararası Malezya İslam Üniversitesi tarafından seküler eğitimin yerini İslâmî eğitime bırakması yani bir başka ifade ile bilginin İslâmîleştirilmesi metodunun uygulamaya geçmesi ve uygulama ile ilgili olumlu ya da olumsuz işleyiş problemlerini gösteren Siraje Sskemanya Abdallah, Suhailah Hussien ve Nik A. Hisham tarafından ele alınan çalışmadır. Çalışma ele alınan metodunun işlevselliği

¹³ Zengin, "Bilginin İslâmîleştirilmesi Projesi; Öncüler, Yorumlar ve Çıktılar", 1-7.

¹⁴ Veysel Karani Altun, "İslam Düşüncesini Yeniden İnşa Çabası: Bilginin İslamileştirilmesi", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2 (2014): 163-192.

açısından değerlendirmeye tabii tutulması adına önemli bir kaynak olarak görölmektedir.¹⁵

Tüm bunlara ek olarak Yûsuf el-Karadâvî (ö. 2022) tarafından kaleme alınan ve Türkçeye tercümesi Özcan Hıdır tarafından *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet* adıyla yapılan eser ve Bünyamin Erul tarafından *Sünneti Anlamada Yöntem* adıyla Türkçeye tercüme edilen eser, Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yayınlanan hadis çalışmaları başlığı altında incelemeye tabii tutulacaktır.

¹⁵ Ssekamanya Siraje Abdallah, Suhailah Hussien & Nik A. Hisham, “The Experience of Islamization of Knowledge at the International Islamic University Malaysia: Successes and Challenges”, *International Conference on New Intellectual Horizons in Education-2011 Proceedings Book*, Der. Aytakin İşman (Sakarya: Sakarya Üniversitesi), 91-110.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İSLAM DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ VE BİLGİNİN İSLÂMÎLEŞTİRİLMESİ TEORİSİ

2.1. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün Kuruluşu

Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmuştur.¹⁶ Özel ve kâr amacı gütmeyen akademik olmakla birlikte kültürel bir kurumdur. Enstitü “yerel siyasetten, parti yönelimlerinden ve ideolojik önyargılardan bağımsız” olarak kurulmuştur.¹⁷ Merkezi Herndon, Virginia’da, Washington banliyölerinde yer almaktadır.¹⁸

Kuruluşundan günümüze kadar Müslümanların karşı karşıya kaldıkları sorunları ele alan Müslüman Sosyal Bilimciler Derneği (AMSS) tarafından 2-7 Temmuz 1977 yılında İsviçre’nin Lugano kentinde “Uluslararası İslâm Düşüncesi Konferansı” düzenlenmiştir.¹⁹ Konferansa dünyanın farklı bölgelerinden birçok Müslüman akademisyen ve konuşmacı katılmıştır.²⁰

¹⁶ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar-Türkçe Yayınlar İlaveli* (Herndon: The International Institute of Islamic Thought Press, 2000), 5.

¹⁷ Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA: a Project of Islamic Revivalism” (Doctoral Thesis. Leiden University, 2006), 11.

¹⁸ Nathan Spannaus, “From Islamization of Knowledge to American Islam the International Institute of Islamic Thought - IIIT”, *Modern Islamic Authority and Social Change*, C. 2 (2018): 97-122.

¹⁹ Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 12.

²⁰ Steven Merley, *The Muslim Brotherhood in the United States*, 2. bs (Washington: Hudson Institute Research Monographs on the Muslim World Series, 2009), 25-26.

Alvânî'ye göre konferans için İsviçre'nin seçilmiş olmasının ana sebebi²¹ülke tarafından konferansa sponsorluk verilmesi olsa dahi akademisyenlerin hükümet tarafından baskıya uğrama korkusu olmadan rahat bir şekilde düşünce ve fikirlerini ifade edebilmeleri, bir diğer sebep olarak gösterilmektedir.²² Bu sebep hafife alınmayacak derece önem arz etmektedir. İsviçre yerine herhangi bir Arap ülkesinde yapılmış olduğu varsayımına göre ülke otoritesi konuşmacıların ya da topluluğun hükümet karşıtı olduğunu düşünebilir ve konuşmacılar rahat bir şekilde kendilerini ifade edemezlerdi.²³

Konferans esnasında yapılan oylama sonucunda Müslümanların içinde bulunduğu krizin bir düşünce krizi olduğu ve çözüm olarak buna yönelik çözümlerin üretilmesi gerektiği sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuç neticesinde katılımcılar tarafından İslâmî düşüncede reform yapılması ve alanda yetkin olan bir kurum kurulması noktasında görüş birliği sağlanmıştır.²⁴ Konferans sonrasında enstitüsü kurulmuştur.²⁵ Ancak bu esnada tam olarak adı konulmamıştır. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü adı yaklaşık iki yıl sonra netleştirilmiş ve resmi olarak 1981 yılında kurulmuştur.²⁶Buradan anlaşılmaktadır ki enstitünün resmi olarak kurulmasından evvel hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır.

Enstitünün ilk resmi toplantısı 8 Ekim 1980 tarihinde Lanhan, Maryland'de düzenlenmiştir.²⁷ Toplantı esnasında enstitünün başkanı olarak Abdulhamid Ebû Süleyman ve direktör olarak ise Fârûkî görevlendirilmiştir. Toplantı esnasında “kâr amacı gütmeyen, eğitim ve kültür amaçlı” kurulmuş olan bir topluluk olması yönünde fikir birliği sağlanmıştır. Mütevelli heyetinin ikinci toplantısı, ilk toplantıdan yaklaşık

²¹ Tâhâ Câbir el-Alvânî ile Muslih 7 Mayıs 2006 tarihinde Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünde kişisel görüşme gerçekleştirmiştir. Bkz. Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 11.

²² Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 12-13.

²³ A.g.t., 12-13.

²⁴ Merley, *The Muslim Brotherhood*, 25-26.

²⁵ Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 13.

²⁶ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 5.

²⁷ Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 13.

bir yıl sonra Fârûkî'nin evinde 7 Aralık 1981 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Toplantının bir sonucu olarak kurumun anayasası belirlenmiş ve Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığına sunularak 3 Şubat 1982 tarihinde kabul görmüştür. Kuruluşu esnasında Pensilvanya'da bulunan kurum 1986 yılında Washington daha sonra ise Herndon'a taşınmıştır. Herndon'a taşındıktan sonra buldukları adres yasal olarak tescillenmiştir. Günümüzde ise hala Herndon'da faaliyetlerini sürdürmektedir.²⁸

Enstitü Müslüman coğrafyalarda sorunlar ve iç karışıklıkların baş gösterdiği bir dönemde kurulmuştur. Öyle ki kurulduğu yıllar İslâm dünyasında siyasî ve ekonomik açıdan çalkantıların olduğu bir döneme tekabül etmektedir.

Kurulduğu tarihten günümüze kadar birçok konferansa ev sahipliği yapan Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü 1980 yılında Pakistan'ın İslâmâbâd kentinde "Bilginin İslamileştirilmesi" konu başlıklı uluslararası bir konferans düzenlemiştir.²⁹ Konferans sonrası Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü bilginin İslâmîleştirilmesi konu başlığıyla alakalı daha fazla çalışma yürütmüş, akademisyenler ve öğrenciler için detaylı bir yol haritası olarak adlandırılabilen bir plan hazırlanmıştır. Bahsi geçen plan Fârûkî tarafından kaleme alınan *Bilginin İslamileştirilmesi: Genel İlkeler ve Çalışma Planı* adıyla yayınlanmıştır.³⁰ 1989 yılında ise eserin yenilenmiş hali basılmıştır.

2.2. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün Gelişimi

Enstitü faaliyetlerini yürütmek amacıyla Bangladeş, Mısır, Ürdün, Irak, Endonezya, Sudan, Lübnan, Nijerya, İngiltere gibi çeşitli ülkelerde şubeler kurmuştur. Aynı zamanda farklı üniversiteler ile iş birliği noktasında anlaşmalar imzalamıştır.³¹ 2004 yılında Cemal Barzinci (ö. 2015) ile yapılan görüşme neticesinde Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün genel merkezi konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan kurum ile diğer ülkelerde bulunan kurumların çalışma

²⁸ A.g.t., 13-14.

²⁹ A.g.t., 14.

³⁰ Abdul-Hameed Ahmad Abu Sulaiman, "Islamization of Knowledge: A Look Ahead-the Next Ten Years" (Unpublished paper, 2006), 9.

³¹ Muslih, "The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA", 26.

faaliyetleri noktasında farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. Bunun en önemli sebebi olarak ise şubelerin özerk olması gösterilmiştir. Aynı zamanda Virginia’da bulunan kurum farklı ülkelerde bulunan şubelerin faaliyetlerini finans açısından desteklemekteydi. 11 Eylül olayları sonrasında fon sağlama noktasında yetersiz bütçe ayrılması sebebiyle Bangladeş, Pakistan ve Malezya’da bulunan şubeler kapatılmak zorunda kalmıştır.³²

Enstitü günümüzde çeşitli ülke ve bölgelerde faaliyetlerini sürdürmek ve programlarını yürütmek amacıyla şubeler açmıştır. Belçika, İngiltere, Mısır, Bosna Hersek, Fas, Ürdün gibi ülkelerde şubeleri bulunmaktadır. Aynı zamanda birbirinden farklı üniversiteler, enstitüler ile iş birliği içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir.³³

2.3. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün Faaliyetleri

Enstitü seminer, konferans ve çalıştay düzenlenmesi noktasında aktif olarak çalışmalar yapmaktadır. Kurulduğu 1981 yılından günümüze kadar uluslararası ya da yerel boyutta İslâm düşüncesini ilgilendiren farklı konularda birçok seminer, konferans ya da çalıştay düzenlemiştir. Çalışmaların bir kısmı yalnızca enstitü bünyesinde gerçekleşirken bir kısmı ise farklı kurum ve kuruluşlarla ortaklaşa düzenlenmiştir.

Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü bünyesinde yapılan en önemli konferanslardan birisi daha önce zikredilen Pakistan’ın İslâmâbâd kentinde gerçekleşen “Bilginin İslâmîleştirilmesi” konu başlıklı konferanstır. Bahsi geçen konferans Pakistan Ulusal Hicret Yüzüncü Yıl Kutlama Komitesi ve İslâmâbâd İslam Üniversitesi iş birliğiyle düzenlenmiştir. Sözü geçen konferans enstitü kaynaklarında “Bilginin

³² A.g.t., 45.

³³ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 5-6.

İslâmîleştirilmesi” bahsi üzerine yapılan ikinci konferans olarak geçmekle birlikte bu hususla alakalı araştırmalar neticesinde ilk konferansa ulaşılamamıştır.³⁴

İlerleyen süreçte ise Avrupa Birliği tarafından “Bilginin İslâmîleştirilmesi” bahsiyle alakalı 26-31 Temmuz 1984 tarihinde Kuala Lumpur Konferansı ve Ocak 1987 tarihinde düzenlenen Hartum Konferansı adıyla iki konferans daha düzenlenmiştir. Kuala Lumpur konferansına dönemin Malezya Başbakanı Matahir Mohamad katılmış ve gerçekleştirdiği konuşmada bilginin İslâmîleştirilmesi teorisine yönelik fikirleri ve çalışmaları desteklediğini ifade etmiştir.³⁵ Aynı zamanda gerçekleşen konferans ve çalıştayların bildirimleri Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yayımlanmıştır. Yayıncılık faaliyetleri yalnızca bununla sınırlı kalmayıp kitap ya da dergi yayıncılığı noktasında önemli çalışmalar ortaya konulmuştur.³⁶ Enstitü kendi bünyesinde yer alan ya da almayan akademisyenler ve araştırmacıları farklı konularda eserler kaleme almaları noktasında desteklemiştir.

Yayımlanan eserlerin geneli İngilizce ve Arapça olmakla birlikte Almanca, Fransızca, Türkçe, Urduca, Malayca ve Endonezce eserleri görmek mümkündür. Bazı eserler ise farklı dillere yapılan çeviri eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitapların yanı sıra enstitü, Müslüman Sosyal Bilimciler Derneği (AMSS) ile üç ayda bir yayımlanan *American Journal of Islamic Social Sciences (AJISS)* dergisini yayımlamıştır. Derginin genel yayın yönetmenliğini Abdulhamid Ebü Süleyman (ö. 2021) yürütmüştür. Yayın kurulunda ise Mumtaz Ahmad, Anas al-Shaikh Ali, Suleyman S Nyang gibi isimler

³⁴ Burada bahsedilen ilk konferansın İsviçre’nin Lugano kentinde düzenlenen “Uluslararası İslam Düşüncesi” konferansı olabileceği yönünde görüşler olmakla birlikte Tâhâ Câbir el-Alvânî ile yapılan görüşme neticesinde o dönemde “Bilginin İslamileştirilmesi” kavramının kullanımının yaygın olmaması ve özel olarak konferans konusunun İslâm düşüncesi ile ilgili olduğu yönündeki görüşlerin ifade edilmesiyle ilk konferans olma ihtimali zayıf görölmektedir. Bkz. Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 44-47.

³⁵ A.g.t., 28.

³⁶ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 5-6.

bulunmaktadır. Dergi 1994 yılından itibaren Washington, Kuala Lumpur, İslâmâbâd ve Türkçe versiyonu ise İstanbul'da yayınlanmaktadır.³⁷

Bir diğer çalışma faaliyeti olarak enstitü bir yükseköğretim programı yürütme adımını atmıştır. 1996 yılında “Sosyal Bilimler Enstitüsü” olarak kurulan kurum daha sonrasında “İslâmî ve Sosyal Bilimler Enstitüsü” olarak değiştirilmiştir. İslâmî lisansüstü eğitim veren enstitü Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaletinde kurulmuştur.

Günümüzde Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yürütülen bir diğer eğitim kurumu 2003 yılında kurulan Fairfax Enstitüsüdür. Enstitü Müslüman öğrencilerin yanı sıra gayrimüslim öğrencileri de kabul etmektedir. Belirli bir program çerçevesinde eğitim programını yürüten kurumun hocaları arasında Alvânî, Hisham Altalib, Cemal Barzinci, Ahmad Totonji gibi isimler yer almaktaydı.³⁸

11 Eylül olayları Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün itibarının zedelenmesi ve bunun sonucu olarak finans açısından sıkıntıya uğramasına sebep olmuştur. Daha önce zikredildiği gibi enstitü farklı ülkelerde bulunan şubelerin gerçekleştirdiği faaliyetlere fon sağlamaktaydı. Cemal Barzinci'nin ifadesine göre enstitü bütçenin 1/3'ünü bağışlardan 1/3'ünü kitapların satışından ve 1/3'ünü ise yatırımlardan sağlamıştır. 11 Eylül olayları neticesinde insanlar İslâmî bağlantılı olan kurum ve kuruluşlara bağış yapma noktasında çekimser kaldıklarından dolayı bağışlardan gelen fonların kesilmesi enstitünün bazı proje ve şubelerden feragat etmesine sebep olmuştur.³⁹

2.4. Kurucusu ve Önemli Simaları

Ele alınacak bölüm altında İslam Düşünce Enstitüsünün kuruluşundan günümüze kadar geçen zaman zarfında enstitü içerisinde yer alan önemli isimlerden bazıları zikredilecektir. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün müteveli heyeti içerisinde yer alan beş isim aynı zamanda Enstitünün kurucu isimleridir. Bunlar; Fârûkî (ö.

³⁷ Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 30-31.

³⁸ A.g.t., 31-32.

³⁹ A.g.t., 44-45.

1986), Alvânî (ö. 2016), Abdulhamid Ebu Süleyman (ö. 2021), Enver İbrahim ve Cemal Barzinci'dir. (ö. 2015)⁴⁰

2.4.1. İsmâil Râcî Fârûkî

21 Ocak 1921'de Filistin'in Yafa şehrinde doğdu.⁴¹ Doğduğu dönemden hemen önce 1919 yılına tekabül eden zaman diliminde Filistin toprakları İngiliz mandası hakimiyetine girmiştir.⁴² Bununla beraber Filistin topraklarına göç etmeye başlayan Yahudilerin sayısı ise 1882 yılından itibaren artmış ve toplu göçlerin sayısı her geçen gün çoğalmıştır.⁴³ Kısa bir süre sonra göçlerin çoğalmasının bir sonucu olarak Filistin topraklarında İsrail Devleti kurulmuştur.⁴⁴

Fârûkî'nin eğitime önem veren bir ailesi vardır. Yalnızca eğitime önem vermesiyle değil aynı zamanda varlıklı bir aile olması sebebiyle de Fârûkî'nin eğitimi için gereken desteği her daim vermişlerdir.⁴⁵ Küçük yaşlarda olmasına rağmen ilk eğitimini kadı olan babası Abdülhüda Fârûkî tarafından verilerek başlanmıştır.⁴⁶ Fârûkî'nin ailesi yalnızca İslâmî eğitim faaliyetleri ile tanınan bir aile olmanın dışında ekonomik açıdan güçlü bir ailedir.

İlköğretim ve ortaöğrenimini Filistin'de bulunan İngiliz yönetimi altında olan Saint Joseph Kolejinde bitirmiştir.⁴⁷ Yahudilerin Filistin topraklarına göç etmeleri ve

⁴⁰ A.g.t., 16.

⁴¹ İsmâil Râcî el-Fârûkî, *İslâm Aydınlatıyor*, çev. Abdullah Davudoğlu (İstanbul: İnkılâb Basım Yayım, 2008), 7.

⁴² Mete Sağlam, "İngiliz Manda Yönetimi Altındaki Filistin'de Yahudilerin Uyguladığı Baskı ve Şiddet (1920-1948)", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 23, S. 3 (2023): 1666-1667.

⁴³ Nuh Arslantaş, "İslâmî Dönemde (638-1099) Filistin'e Yahudi Göçü ('Aliya: עלייה)", *Bellekten*, C. 75, S. 274 (2011): 641.

⁴⁴ A.g.m., 274-275.

⁴⁵ Aris Try Andreas Putra, "Konsep Pemikiran Ismail Raji Al Faruqi", *Zawiyah: Jurnal Pemikiran Islam*, C.6, S. 1 (2020): 24.

⁴⁶ A.g.m., 23.

⁴⁷ Mevlüt Uyanık, "İsmail Râcî Fârûkî", *Çağdaş İslam Düşünürleri*, Der. Cağfer Karadaş (İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2019), 133.

hakimiyet kurmaları küçük yaşlarda olan Fârûkî'nin hayatını son derece değiştirmiştir. Öyle ki tüm ailesiyle birlikte Beyrut'a göç etmişlerdir. Bu göç ile Fârûkî üniversite eğitimine burada başlayarak yüksekokul diplomasını 1941 yılında Beyrut Amerikan Üniversitesi felsefe bölümünü başarıyla tamamlayarak elde etmiştir.⁴⁸

Mezuniyetinden sonra çok geçmeden yeniden Filistin'e dönmüş ve birbirinden farklı önemli görevleri yerine getirmiştir. 1942 yılından 1945 yılına kadar Kudüs'te farklı derneklerde birbirinden farklı görevleri üstlenmiştir. 1945-1948 yılları arasında Celile'nin son Filistinli valisi olarak görev yapmıştır.⁴⁹ Görevde bulunduğu süre boyunca Filistin halkının hakları konusunda olan tavrını her zaman koruyarak Filistinlilerin ve Filistin meselesinin savunucusu olmuştur. 1948 yılında resmi olarak İsrail Devleti'nin kurulması ile Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiştir.⁵⁰

Yüksekokul mezunu olan Fârûkî Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ettikten sonra 1949 yılında Indiana sonrasında ise 1951 yılında Harvard Üniversitesi bünyesinde felsefe anabilim dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı.⁵¹ Doktora eğitimine ise Indiana üniversitesinde başlamıştır. *Değerin Metafiziği ve Epistemolojisi* başlıklı doktora tezini yazarak 1952 yılında doktorasını başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur.⁵² Yüksek lisans ve doktora eğitimlerini tamamlamasının ardından Harvard ve Indiana Üniversitelerinde ders vermiştir.

Doktorasını tamamlamasının ardından İslâmî İlimler alanına ilgisi artmış ve Mısır'a giderek Ezher Üniversitesi şer'î ilimler alanında tahsil görmeye başlamıştır. Aynı zamanda okuduğu üniversite bünyesinde dersler vermiştir.⁵³

⁴⁸ İsmâil Râci el-Fârûkî ve Luis Lâmia el-Fârûkî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu ve Zerrin Kibaroglu (İstanbul: İnkılâb Basım Yayım, 1999), 10.

⁴⁹ İlhan Kutluer, "İsmâil Râci Fârûkî", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/178-181.

⁵⁰ A.g.m., 178.

⁵¹ Uyanık, "İsmail Râci Fârûkî", 133.

⁵² Kutluer, "İsmâil Râci Fârûkî", 12/178.

⁵³ Uyanık, "İsmail Râci Fârûkî", 133.

1959 yılında doktora sonrası Fulbright bursu elde ederek Kanada’da bulunan Mc Gill Üniversitesine gitmiştir.⁵⁴ Burada Yahudilik ve Hristiyanlık hakkında araştırmalar yapmış ve yaklaşık iki yıl kadar dersler vermiştir.⁵⁵ 1961 yılında ise buradan ayrılmıştır ve Pakistan’ın İslâmâbâd şehrinde kurulan İslâmi Araştırmalar Enstitüsü’nde bir süre çalışmıştır.⁵⁶ Pakistan’da bulunduğu süre boyunca Karaçi’deki Central Institute of Islamic Research çalışmalarına katkıda bulunmuştur.⁵⁷ Pakistan’daki görevini tamamladıktan sonra tekrardan Amerika Birleşik Devletleri’ne dönerek Chicago Üniversitesi’nde misafir öğretim üyesi olarak dersler vermiştir.⁵⁸ 1964-1968 yıllarında ise Syracuse Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak görev yapmış ve burada ise İslâm araştırmaları programını başlatmıştır.⁵⁹ Lois Lamyâ (ö. 1986) ile burada görev yaptığı esnada tanışmış ve evlenmiştir.⁶⁰

1968’de din ilimleri profesörü olarak Philadelphia Temple Üniversitesine geçen Fârûkî burada da İslâm Araştırmaları Bölümünü kurdu. Öğrenci teşkilatı ile ilişkilerini devam ettiren Fârûkî, Sosyal Bilimciler Teşkilatını (Association of Muslim Social Scientists) kurmuştur. 1970’li yılların sonuna doğru Muslim Student Association ve Association of Muslim Social Scientists’in diğer öncü şahsiyetleriyle bir İslâm koleji veya üniversitesi kurulması için çalışmalara girişmiştir.⁶¹

Fârûkî, bazı arkadaşlarıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri’nin Chicago eyaletinde bir kolej kurma fikri ortaya atarak Müslüman akademisyenlerin ve Amerika’da bulunan Müslüman öğrencilerin kültür merkezi benzeri kullanabilecekleri bir ortam oluşturma amacıyla yola çıkmıştır. Kurulan kültür merkezine Amerikan İslam Koleji

⁵⁴ A.g.m., 133.

⁵⁵ Fazlurrahman, “Palestine and My Experiences with the Young Faruqi”, *Journal of Islamic Research*, C. 4, S. 4 (October 1990): 295.

⁵⁶ Mevlüt Uyanık, *Bilginin İslamileştirilmesi ve Çağdaş İslam Düşüncesi*, 5. bs. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 122.

⁵⁷ Kutluer, “İsmâil Râcî Fârûkî”, 12/178.

⁵⁸ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 120.

⁵⁹ Uyanık, “İsmail Râcî Fârûkî”, 133.

⁶⁰ Kutluer, “İsmâil Râcî Fârûkî”, 12/178.

⁶¹ Uyanık, “İsmail Râcî Fârûkî”, 133.

adı verilmiştir.⁶² Fârûkî Amerikan İslam Kolejini kurucusu olarak başkanlık görevini üstlenmiştir.

Fârûkî, başkanı olduğu müessesedeki görevini ölümüne yakın zamanlara kadar yürütmüştür. Zamanla Amerikan İslam Koleji yetersiz görülmeye başlanmıştır. Daha ileri seviyede milletlerarası çapta bir kurumun oluşma fikri ön plana çıkmış ve 1981 yılında oluşturulan kuruma Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü adı verilmiştir. Kurum zamanla Kuzey Amerika'da büyük bir İslâm araştırmaları merkezi haline gelmiştir ve enstitünün dünyada bilinmesine de rol açan bilginin İslâmîleştirilmesi teorisi ile ilgili araştırma programlarının belirlenmesinde Fârûkî'nin öncü bir rolü olmuştur.⁶³

Bütün bunların yanı sıra Fârûkî Pakistan, Hindistan, Güney Afrika, Malezya, Libya, Suudi Arabistan ve Mısır'daki İslâmî araştırma kurumlarına da proje, uygulama ve danışmanlık düzeylerinde önemli katkılarda bulunmuştur. Katıldığı ilmi toplantıların, projelerin ve eserlerin sayısı oldukça fazladır.⁶⁴

Fârûkî ve eşi Lois Lamyâ Fârûkî Amerika Birleşik Devleti'nin Pensilvanya eyaleti Wyncote'taki bulunan evlerinde 27 Mayıs 1986 yılı Ramazan ayında sahur vakti bıçaklı bir saldırıya uğrayarak öldürülmüştür.⁶⁵

İnquiry dergisinin Temmuz 1986 sayısında İsmâil Râcî Fârûkî ve eşinin öldürülmesi ile ilgili polise verilen ifadelerde şu kayıt geçmektedir:

Saldırgan, üzerinde komando elbiseleri, yüzünde yüzünün alt yarısını örten siyah bir bağ, başında şapka ve elinde kocaman bir "rambo tipi" bıçakla Faruki'nin Cheltenham, Bent Road'daki evinin mutfak penceresinden girdi. Saat 02.30 sıralarıydı. Pencereyi torna vidayla, zorlayarak açmıştı. İsmail Faruki'nin 60 yaşındaki eşi Lamia Faruki mutfakta sahur yemeği hazırlıyordu. Katil ona saldırdı, boynundan iki kez bıçakladı ve onu mutfağın

⁶² Aslan, "İsmâil Râcî el-Fârûkî", 2223-2225.

⁶³ İsmail Raji el-Faruqi & Lois Lamyâ el-Faruqi, *The Cultural Atlas of Islam* (New York: MacMillan Publishing, 1986), 10; Uyanık, "İsmail Râcî Fârûkî", 133; Kutluer, "İsmâil Râcî Fârûkî", 12/178; Aslan, "İsmâil Râcî el-Fârûkî", 2223-2225.

⁶⁴ Kutluer, "İsmâil Râcî Fârûkî", 12/179-181.

⁶⁵ el-Faruqi & el-Faruqi, *The Cultural Atlas of Islam*, 10.

zeminine kanlar içinde bıraktı. Lamia'nın inlemeleri Faruki'nin o zamanlar ikinci çocuğuna hamile olan 27 yaşındaki evli kızı Enmar Ez-zeyn'i uyandırdı. Odasından inerken katille karşılaşınca polisi aramak üzere polise koştu. Adam onuda yakaladı ve birkaç yerinden bıçakladı. Yaralı olmasına ve hızla kan kaybetmesine rağmen Enmar polise telefon etmeyi başardı. Saat 02.30'da Faruki'nin evinde bir katil olduğunu öğrenmişti. ⁶⁶

Anmar el-Zein olay gecesi hastaneye kaldırılmış ve aldığı ağır bıçak darbeleri sonucunda göğsünde ve kollarında çok sayıda yaraların oluştuğu belirtilmiştir. Fârûkî'nin 21 yaşında olan kızı Tyma ise dolabın içine saklanarak kurtulduğunu anlatarak her ikisi katilin eşkâli hakkında polise bilgiler vermiştir.⁶⁷

Fârûkî ve eşinin öldürülmesinden sonra Amerikan gazetelerinde yapılan haberlere göre katilin psikolojik problemleri olduğu ya da eve giren katilin hırsızlık amacıyla eve girmiş olabileceği ile alakalı fikirlerin öne sürüldüğü haberler yapılarak olayın üstü kapatılmaya çalışılmıştır.

Kuzey Amerikan Üniversitesindeki Müslüman bir profesör Fârûkî'nin öldürülmesi hakkında şu izahlarda bulunmuştur:

Uzun süredir Filistinliler neredeyse görünmez olmuşlardı. Siyonistlerin kontrolündeki basın, yayınevleri ve akademik kurumlar, bunu teminat altına almıştı. Ancak son zamanlarda ABD'deki Filistinliler bu durumu bozdular ve kendilerinin de bir millet olduğunu kanıtladılar. Liderleri, ülkede seslerini en çok duyuran şahsiyetler haline getirdiler. Terörist Filistinli imajı Müslüman ve Arap Aydınlarının çoğalmasıyla bir bakıma yalanlanmış oldu. Profesör Faruki bu meyanda iyi bir örnekti ve terörist Filistinli imajının devamını isteyenlerin nefretini kazanmıştı. Müslüman aydın, Siyonist otorite için büyük bir tehdit haline geliyor, Amerikan basını İsraililer, Orta Doğu'yla ilgili her şey hakkında uzmanmış, her şeyin tekeli onlardaymış gibi davranıyordu. Bölgedeki büyük-küçük her sorunda basın-yayın organları hemen Siyonist uzmanlara gidiyordu 'yetkin' açıklamalar için. Mamefih İsmail Faruki,

⁶⁶ Mehdi Yılmaz, "İsmail Raci Faruki: Şehit Öğretmen", *Tevhid Dergisi*, S. 14 (1991): 42.

⁶⁷ Scott Flander & Joe O'Dowd, "Temple Prof Slain to Even a Score?", *Philadelphia Daily News*, 05 Haziran 1986.

*Edward Said, Hamid Algar, Paul Lindley gibi şahsiyetlerin entelektüel sahneye çıkışıyla birlikte İsraili Yahudi uzmanların tekeli tehlikeye düştü. Filistinli ve Müslüman aydınların oluşturduğu bu tehlike İsrail açısından çok önemliydi. İsrail, şu ana kadar bütün çabalarını askeri güç üzerinde yoğunlaştırmıştı. Ancak şu anlaşıldı ki, askeri güç Arapların da şu veya bu şekilde elde edecekleri bir şeydir. Suriye bu konuda bir örnektir. İki yıl içinde askeri gücü İsrail’le kıyaslanabilecek hale gelmiştir. Bu arada İsrail, diğer kuvvet ürünü zihinsel gücü ihmal etmiştir.*⁶⁸

Amerikan gazetelerinde yazılan haberlere göre Fârûkî öldürüldükten yaklaşık bir sene sonra katil bulunmuş ve mahkeme tarafından yapılan sorgulama esnasında suçunu itirafta bulunmuştur.⁶⁹

Fârûkî kitap, bildiri, makale şeklinde çok sayıda bilimsel eser üretmiştir. Yaklaşık 30 yıllık meslek hayatı boyunca 25 kitap yazmış ve 100’den fazla makale yayınlamıştır. Afrika, Avrupa, Orta Doğu ve Güneydoğu Asya’da 23’ten fazla üniversitede misafir profesör olarak görev yapmış ve yedi büyük derginin yayın kurulunda yer almıştır.

Fârûkî, genel anlamda İslâmî İlimler alanında özel de ise epistemoloji, metafizik, din sosyolojisi, İslâm hukuku, İslâm tarihi, İslâm Psikolojisi, İslâm düşünce tarihi, İslâm ve Batı Düşüncesi, İslâm ve bilim gibi konularda eserler kaleme almıştır.⁷⁰ Bahsi geçen eserlerden ve çalışmalardan bazılarını şöyledir:

- ***On Arabism, ‘Urubah and Religion: A Study of the Fundamental Ideas of Arabism and Islam at Its Highest Movement of Consciousness:*** Milliyetçi hareketlerle birlikte baskın Arap karakter ve fikirlerine karşı İslâm’ın yaklaşımını ortaya koyan bir eserdir.
- ***Uşûlü’s-şahyûniyye fi’-d-dîni’l-yehûdi:*** Tevrat’ta bulunan siyonizm ile alakalı bilgileri içeren analitik bir eserdir.
- ***Christian Ethics: A Historical and Systematic Analysis of Its Dominant Ideas***
- ***Islam and Culture***

⁶⁸ Yılmaz, “İsmail Raci Faruki: Şehit Öğretmen”, 44.

⁶⁹ Ruth O’Bryan, “Doctors: Murder Suspect Psychotic”, *The Morning Call*, 09 Temmuz 1987.

⁷⁰ Kutluer, “İsmâil Râcî Fârûkî”, 12/178-181.

- ***Islamization of Knowledge: General Principles and Work Plan:*** Eser Fehmi Kuru tarafından *Bilginin İslamileştirilmesi Genel Çalışma Planı ve İlkeler* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Kitap Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır. Müslümanların içinde bulunduğu buhran ve geri kalmışlığın tespiti ve buhrandan kurtulmaya yönelik çözümleri içinde bulunduran kitap bilginin İslâmîleştirilmesi metodunun yol haritasını oluşturmaktadır.
- ***Divine Transcendence and Its Expression:*** Eser müstakil bir risale şeklinde kaleme alınmıştır. Fârûkî eserinde farklı dinlerin Allah’a yaklaşımı ve konunun İslâmî düşüncedeki yansımalarını ele almıştır.
- ***Tawhid: Its Implications for Thought and Life:*** Dilaver Yardım tarafından *Tevhid* adıyla Türkçeye tercüme edilmiş olan eser tevhid anlayışının hayatın tüm noktalarına olan yansımalarını ele almaktadır.
- ***Triologue of the Abrahamic Faiths:*** Eserin Türkçe tercümesi İbrahim Karaşan tarafından *İbrahimi Dinler Diyalogu* adıyla yapılmıştır. New York’ta Amerikan Din Akademisi’nin “İbrahimi Dinler Diyalogu” adıyla düzenlediği konferansta Müslüman, Yahudi ve Hristiyan akademisyen ve konuşmacılar tarafından sunulan tebliğlerin Fârûkî tarafından hazırlanmış bir edisyonudur.⁷¹
- ***Essays in Islamic and Comparative Studies:*** Fârûkî’nin derleyici olarak ele aldığı eserde İslâm kültürünü ilgilendiren konularda birbirinden farklı yazarlar tarafından ele alınan makaleler bulunmaktadır. Eser Fârûkî’nin editörlük döneminde kaleme aldığı çalışmalarından biridir.⁷²
- ***Islam – Major World Religions:*** Bu eser Osman Tunç tarafından Türkçeye çevrilerek *İslam* adıyla yayınlanmıştır.
- ***Hijrah and its Iqāmah:*** Müellif Hz. Muhammed’in hicretine çağdaş bir yorum getirdiği eserinde, dünyevî ve malî meşakkatler yüzünden Müslüman olmayan ülkelere göç eden milyonlarca Müslümanın hicret bilinciyle bir “Medine” arayışına girmesi gereğini telkin etmektedir.⁷³
- ***Toward Islamic English:*** Fârûkî İslâmî ilimler literatüründe bulunan kelimelerin İngilizce karşılıklarını verdiği bir eser kaleme almıştır.

⁷¹ Kutluer, “İsmâil Râcî Fârûkî”, 12/178-181.

⁷² Kutluer, “İsmâil Râcî Fârûkî”, 12/178-181.

⁷³ Kutluer, “İsmâil Râcî Fârûkî”, 12/178-181.

- *Islam and the Problem of Israel*: Fârûkî tarafından kaleme alınan eser Atilla Özgür tarafından *İslam ve Siyonizm* başlığıyla Türkçeye çevrilmiştir.
- *The Cultural Atlas of Islam*: Fârûkî'nin eşi Lois Lamyâ Fârûkî (ö. 1986) ile hazırladığı eser resimli bir İslâm kültür ve medeniyet tarihi atlasıdır. Eser Zerrin Kibaroglu ve Mustafa Okan Kibaroglu tarafından *İslâm Kültür Atlası* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

2.4.2. İsmâil Râci Fârûkî ve Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisi

Müslüman ilim adamları tarafından var olan bilgiye İslâmî bir boyut kazandırılması özellikle son yarım asırda dikkat çekici biçimde ön plana çıkarılmıştır. 1970'li yıllardan günümüze kadar ulaşan bilginin İslâmîleştirilmesi teorisi Fârûkî ve arkadaşları önderliğinde başlangıçta yalnızca bir fikirden ibaretken zamanla proje haline dönüştürülüp bazı üniversitelerde⁷⁴ uygulamaya konulmuştur. Fârûkî öncülüğünde uluslararası seminer ve konferanslara konu olan bilginin İslâmîleştirilmesi teorisi Müslümanların içinde bulunduğu krizin çözümü olarak görülmektedir.

Fârûkî'nin metoduna geçmeden evvel onun İslâmî ilimlere ve modern bilimlere yaklaşım tarzını aktarmak isabetli olacaktır. Çünkü konunun özünde o modern bilimlerle İslâmî ilimleri birleştirme gayretiyle Batılı bilimlere İslâmîleştirmeyi tercih etmiştir. Tüm bunlar ışığında ilk olarak Fârûkî'nin fıkıh ve tasavvuf gibi ilimlere yaklaşımını ortaya koymak doğru olacaktır.

Her insanın vereceği hesap doğduğu an başlamakta ve sonrasında işledikleri ile devam etmektedir. İslâm ise beşikten mezara kadar insanı yönlendirecek olan kuralları ihtiva etmektedir. Bu kanunlar bütünü insan hayatının tüm dönemini ve tüm şartlarını kapsamaktadır. İslâm hukukunda bazı kurallar zaman ve mekân ile değişebilirken bazıları ise varlığını korumaktadır. Fârûkî'ye göre İslâm hukukunun varlığı ve mükemmelliği İslâm medeniyetini ortaya çıkartmıştır. Hayatlarının her döneminde zaman ve mekân fark etmeden İslâm'a uygun yaşamaya çalışan Müslümanlar her kriz

⁷⁴ Bu üniversitelerden birisi Malezya Uluslararası İslam Üniversitesidir. İlerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır.

dönemini İslâm'la olan sıkı bağları hasebiyle atlatmışlardır. ⁷⁵ Öyle ki Fârûkî'nin deyimiyle taş devrinden yeni bir medeniyete geçiş sağlanmıştır. Müslümanların hayatın her alanında İslâm'a duydukları ihtiyaç ve gereklilik fıkıh usulünü ortaya koymuştur. Günümüzde Müslümanların yaşadığı buhranın temel sebeplerinden birisi fıkıh ile olan bağların taklitten öteye geçememesidir. İctihadın terk edilip selef çalışmalarının yeterli görülüp düşünmenin ötelenmesi fıkıh ilminin gelişmek yerine donuklaşmasına zemin hazırlamıştır.

Tasavvuf ilmi noktasında Fârûkî hem olumlu hem olumsuz görüşlere sahiptir. İnsanların takva sahibi olmaları ve bu minvalde yaşamaya çaba göstermelerine öncülük etmesi gibi müsbet uygulamaları desteklerken İslâm'ın özüne uygun olmayan farklı yaklaşım ve hareketlerin ortaya çıkmasına ya da farklı gruplar tarafından olumsuz yönde kullanılmasına, uzlete çekilip dünyayı terk etme düşüncesi gibi menfi uygulamaları eleştirmektedir. ⁷⁶

Fârûkî'ye göre İslâm medeniyeti zaman içerisinde donuklaşmış ve yeni gelişmeler gösterememiştir. Müslümanlar zaman içerisinde İslâm medeniyetinden uzaklaşıp sekülerleştirilmiş, İslâmsızlaştırılmış ve Batılılaştırılmıştır. Tüm bunların yanı sıra gayrimüslimler tarafından Müslümanlara "hasta adam" söylemi ile yaklaşılması, esasında Müslümanların tembellik ve ilgisizlik sebebiyle kendi ruhlarına uygun olan medeniyeti terk edip Batının ruhunu benimsemeye çalışmaları ve nihai anlamda geri kalmalarına zemin hazırlanmıştır. ⁷⁷

Yeni gelen nesiller İslâmi gelenekten habersiz olarak yetişmekte ve Batı'nın bir taklidi olmaktan öteye geçememektedir. Taklit sonucunda ne Batılı ne de İslâmî olamayan genç nesil, modern zamanın bir oyuncuğu haline dönüşerek hastalık çukurunun içinden kurtulamamaktadır.

Fârûkî'ye göre Müslümanların içinde bulunduğu krizden kurtulup hastalığı üzerinden atabilmeleri için yeni bir İslâmî ilimler metodolojisine ihtiyaçları vardır. Bunun için

⁷⁵ Rosnani Hashim & Imron Rossidy, "Islamization of Knowledge: A Comparative Analysis of the Conceptions of Al-Attas and Al-Faruqi", *Intellectual Discourse*, C. 8, S. 1 (2000): 24-27.

⁷⁶ A.g.m., 35-36.

⁷⁷ el-Fârûkî, *Bilginin İslamileştirilmesi*, 15-17.

Fârûkî bilginin İslâmîleştirilmesi teorisini ortaya koymuştur. Ona göre bilginin İslâmîleştirilmesi teorisinin 12 adımı vardır ve adımlar *Bilginin İslamileştirilmesi Genel İlkeler ve Çalışma Planı* başlıklı eserinde detaylı olarak yer almaktadır. Geniş olarak ele alınan bu bölüm özet biçimde ele alınacaktır.

- **Modern bilimler⁷⁸ noktasında yetkin seviyeye ulaşmak**

Batı'da karşımıza çıkan modern bilimlerin her hali en ince ayrıntısına kadar incelenmeli ve sınıflandırılmalıdır. Sınıflandırma detaylandırılmalı ve yalnızca teknik tabirleri ya da başlıkları içermemelidir.⁷⁹ Modern bilgiye hâkim olma hususunun İslâmî bilgiye hakimiyetin önüne geçerek birinci adım olarak ele alınması Fârûkî tarafından ele alınan yeni metodolojinin ilk olarak modern disiplinler etrafında şekillenerek ele alındığı ve daha sonra İslâmî mirasın ilave edilmesi şeklinde temellendirildiği dikkat çeken bir unsurdur. Bu yaklaşım Nakîb el-Attâs tarafından öne çıkarılmış ve eleştirilmiştir.⁸⁰ Fârûkî'nin modern ilimleri ön plana çıkartması yenilikçi bir tarz olmakla birlikte modernist bazı yaklaşımlara kapı aralayacak tarzdadır.

- **Disiplinlerin derinlemesine araştırılması**

Disiplinler en ince ayrıntısına kadar araştırmalara tabi tutularak doğuşu, gelişimi, alandaki öncü isimler ve isimlerin alana katkıları tüm yönleriyle Müslüman bilim adamları tarafından kaleme alınmalıdır. İncelenen disiplin ile alakalı kaleme alınan tüm eserlerin toplandığı bir şerhli kaynakça hazırlanmalı ve alanda çalışmalar yapan Müslüman bilim adamı ya da öğreticiler ile irtibata geçilmeli ve hazırlanan malzeme birikiminin doğruluğu noktasında fikir birliği elde edilmelidir.⁸¹

- **İslâmî disiplinler noktasında yetkinleşmek (Antoloji)**

Çağdaş araştırmacılar İslâmî mirasa erişme noktasında dil eksikliği, zamanın kısıtlı olması ya da kaynağa ulaşma noktasında tecrübesizlik gibi sebepler dolayısıyla yeterli

⁷⁸ Fârûkî'ye göre modern bilimlerden kasıt Psikoloji, Sosyoloji, Antropoloji, Siyaset Bilimi, İktisat gibi bilim dallarıdır. Bkz. el-Fârûkî, *Bilginin İslamileştirilmesi*, 63-70.

⁷⁹ Ag.e.,71.

⁸⁰ Hashim & Rossidy, "Islamization of Knowledge", 29.

⁸¹ el-Fârûkî, *Bilginin İslamileştirilmesi*, 72.

donanıma sahip olunmadığı için sıkıntı yaşamaktadır. İslâmî gelenek noktasında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip araştırmacılar ise çağdaş disiplinlerden bihaber olmaları halinde iki disiplin arasında olan kıyaslamayı yapamamaktadır. Burada ilk iki adımda elde edilen materyallerle birlikte modern bilimlerin İslâmî ilimler noktasında uzman olan araştırmacılara aktarılması ya da çağdaş araştırmacılar için İslâmî miras noktasında mirastan seçme eserler antolojisi hazırlanması isabetli görülmüştür.⁸²

- **İslâmî disiplinler noktasında yetkinleşmek**

Hazırlanan seçme antolojiler disiplinlerde yetkinleşmek için tek başına yeterli değildir. Tarih boyunca Müslümanlar yaşadığı buhran dönemlerinden kurtulmak için bazı çalışmalar ortaya koymuştur. Çalışmaların, problemlerin çözümüne yönelik hangi derece katkı sağladığı incelenmeli ve tahlil edilmelidir. İnceleme rastgele yapılmamalı bir yol haritası çizilmeli ve öncelik sıralamasına göre yapılmalıdır.⁸³

- **Modern disiplinler ve İslâmî disiplinlerin ilişkisi**

Modern disiplinler incelemeye tabi tutulduğunda modern disiplinlere İslâmî açıdan sağlanan katkılar ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan modern disiplinler tüm detayları ile araştırılmalı Kur'ân-ı Kerîm ve İslâmî mirasın modern disiplinlere hangi boyutta katkılar sağladığı ortaya konmalıdır.⁸⁴

- **Modern disipline eleştirel bakış**

Önceki aşamalarda yer alan modern disiplinlerle alakalı tüm incelemeler yapıldıktan sonra İslâmî bakış açısıyla modern disiplinler tenkit edilmelidir. Bu bakış açısıyla disiplinlerin güncel durumunu ifade eden bir çalışma hazırlanmalıdır. Nitekim bahsi geçen işlem bilginin İslâmîleştirilmesi adına oldukça önem arz etmektedir.⁸⁵

- **İslâmî mirasa eleştirel bakış**

Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sünneti tenkit açısından değerlendirmeye tabi tutulamaz. Yalnızca ümmet tarafından anlaşılma biçimi tenkit edilebilir. Günümüze

⁸² A.g.e., 72-73.

⁸³ A.g.e., 73-74.

⁸⁴ A.g.e., 74-75.

⁸⁵ A.g.e., 75-76.

kadar korunarak gelen İslâmî miras göz ardı edilerek İslâmî bir duruşun gösterilmesi mümkün değildir. İslâmî mirasla olan ilişkinin devam ettirilerek güçlü ve zayıf noktaların öğrenilmesi ilerleme kaydedebilmek adına önem arz eder. Çağdaş araştırmacılar isabetli bir anlayış ortaya koymak için İslâmî miras noktasında yetkin araştırmacılar ile bağ kurmalıdır.⁸⁶

- **Ümmetin sorunlarının incelenmesi**

İslâm dünyasında neredeyse her noktada problemler baş göstermektedir. Sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel problemlerin varlığı göz ardı edilmemelidir. Müslüman akademisyenlerin ele aldığı çalışmalar entelektüel merakın ötesinde var olan İslâmî problemlerin tespiti ve çözümüne yönelik bir amaca hizmet etmelidir.⁸⁷

- **İnsanlık problemlerinin incelenmesi**

Ortada var olan problemler yalnızca İslâm dünyasını değil tüm insanlığı farklı boyutlarda etkilemektedir. İslâm evrenseldir ve yalnızca bir beldeye ya da kitleye hitap etmez. Uyuşturucu, tecavüz, silahlanma gibi ahlak zafiyetinden kaynaklı meydana gelen hadiseler gittikçe çoğalmaktadır. Bu noktada tüm insanlığın kurtuluşu için İslâmî düşünce önem arz etmektedir.⁸⁸

- **Yaratıcı sentez ve tahlil**

Önceki adımlarda yer alan tüm aşamalar gerçekleştiğinde, tarih boyunca yaşanan buhranlar tespit edilerek İslâm'ın içinde bulunduğu krizden kurtulmak üzere hamle yapması için hazırlıklar tamamlanmıştır. Bu durumda ise gerekli olan İslâmî miras ile modern kazanımları bir düzlemde birleştirerek ve bir sentez oluşturmaktır. Sentezin içerisinde tüm dünyada var olan problemlerin çözümüne yönelik çalışmalar yer alsa dahi aslî hedef Müslümanların sıkıntılarını bertaraf etmektir.⁸⁹

⁸⁶ A.g.e., 76-77.

⁸⁷ A.g.e., 77-78.

⁸⁸ A.g.e., 78-79.

⁸⁹ A.g.e., 79-80.

- **Disiplinleri İslâmî yaklaşım ile tekrardan şekillendirmek ve üniversite okutulacak olan ders kitapları**

Ümmetin hastalığını üzerinden atıp tekrar dirilebilmesi için üniversitelerde okutulacak olan ders kitaplarının kaleme alınmasına ihtiyaç vardır. Aynı zamanda süreç sistemli olmalıdır. Ders kitapları bilginin İslâmîleştirilmesi metodunun on maddesi göz ardı edilmeden hazırlanmalıdır. Zira gerekli olan tek bir ders kitabı değil onlarca ders kitabıdır.⁹⁰

- **Bilginin İslâmîleştirilmesi ile birlikte yayılması**

Müslüman bilim adamları tarafından hazırlanan eserler kolay ulaşılabilir olmalıdır. Aksi durumda üretilen eserler yalnızca belirli bir kitle tarafından kullanılır ya da tozlu raflarda kalırsa çözüm olmayacaktır. Üretilen eserler, maddi çıkarların ötesinde manevi boyutta Allah'ın rızasını kazanmak üzere hazırlanmalıdır. Müslüman coğrafyalarda bulunan tüm üniversitelere ücretsiz olarak gönderilmeli ve tüm Müslümanların içinde bulunduğu krizden kurtulması hedeflenmelidir. Eserlerin gönderildiği üniversiteler de durumun önemini kavrayıp eserleri ya da eserlerin tercümelerini zorunlu müfredata eklemelidir.⁹¹

Fârûkî'nin *Bilginin İslamileştirilmesi Genel İlkeler ve Çalışma Prensipleri* adlı eserinde ele aldığı metotlar incelendiğinde genel anlamda yenilikçi görüşler içerdiği görülmekle birlikte görüşlerin modernist bazı fikirlere ise kapı aralama ihtimali barındırdığı düşünülmektedir. Ayrıca Fârûkî bilginin İslâmîleştirilmesi teorisi gibi fikirlerini gerçekleştirilebilmek adına birçok yapının kurulmasına öncülük etmiş ve bu yaklaşımı ilgilendiren çalışmalarda aktif olarak rol oynamıştır. Kuruluşuna öncülük ettiği kurumların en önemlilerinden birisi girişte detaylı olarak ele aldığımız Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü 'dür.⁹²

Fârûkî'nin Filistin asıllı bir Arap olması özellikle ilk dönemlerde ele aldığı çalışmalarda Arapçılık (Urubah) fikrinin ön plana çıkmasına sebep olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Filistin topraklarından Amerika Birleşik Devletlerine göç etmek zorunda kalması ve Mısır'da yaşadığı dönem içerisinde ülke genelinde kavmiyetçilik

⁹⁰ A.g.e., 80-81.

⁹¹ A.g.e., 81-82.

⁹² A.g.e., 71-82.

anlayışının yaygın olmasının bir etkisi olarak Arapçılık meselesi üzerinde durduğu ve çalışmalar yaptığı tahmin edilmektedir. Fazlurrahman (ö. 1988) Mc Gill Üniversitesi İslâmî Araştırmalar Enstitüsü'nde iken Fârûkî (ö. 1986) ise araştırma bursu olarak aynı üniversiteye davet edilmişti. Fazlurrahman kaleme aldığı *Palestine and My Experiences With The Young Faruqi (1958 to 1963)* adlı makalesinde burada birlikte buldukları süre zarfında Fârûkî'yi gözlemleme fırsatı bulduğunu ve ilk dönemlerde İslâm düşüncesinden daha baskın olarak Arapçılık fikrini benimsediğini belirtmiştir. Fazlurrahman'ın Hayri Kırbaşoğlu tarafından "*Filistin ve Genç Farûkî ile Anılarım*" başlığıyla Türkçeye tercüme edilen çalışmasında Arapçılık nosyonunun hâkim olduğu şu şekilde vurgulanmaktadır: "O neredeyse gayr-ı şuûrî bir şekilde, İslâm ile Arapçılık'ı özdeşleştirmişti. Arapçılık'ı ise, zorunlu olarak sadece Araplarda bulunması gerekmeyen bir bilincin ilk örnek kategorileri olarak tanımlıyordu."⁹³

Fârûkî'nin Mc Gill'de bulunduğu ilk yıllarda Arabizm nosyonunun varlığı kaleme aldığı eserlere yansımıştır. Bu konuda kaleme aldığı *On Arabism, Urubah and Religion* adlı eser milliyetçilik hususunda yaklaşım tarzı ve ilgisini ortaya koymaktadır.⁹⁴

2.4.3. Tâhâ Câbir el-Alvânî⁹⁵

1935 yılında Irak'ın Felluce şehrinde⁹⁶ doğmuştur.⁹⁷ İlk ve ortaöğrenimini kendi memleketinde tamamlamış ve Ezher Üniversitesinde şeriat ve hukuk alanında lisans eğitimi ve devamında ise usûl-i fıkıh alanında yüksek lisans eğitimi başarıyla

⁹³ Fazlurrahman, "Palestine and My Experiences", 296.

⁹⁴ Ayşegül Yavuz, "İsmail Raci el-Faruki ve Müslüman-Hıristiyan Diyalogu" (Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 9-10.

⁹⁵ Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin ismi noktasında ihtilaflar bulunmaktadır. "el-Ulvânî", "el-Alavânî" ve "el-Alvânî" şeklinde kullanımlar görülmektedir. Eserlerinde kendisi tarafından "el-Alvânî" şeklinde kullanılmasından dolayı biz bu şekilde kullanmayı tercih ettik.

⁹⁶ Felluce; Irak'ın başkenti olan Bağdat'ın 70 km batısında bulunan, El-Ahbar iline bağlı bir kasabadır.

⁹⁷ M. Ulil Abshor & Husnul Khotimah, "Etika Ilmiah Islam Sebagai Wujud Toleransi", *Al Banjari*, C. 19, S. 1 (2020): 59.

tamamlayarak mezun olmuştur. Eğitimini tamamlamasının ardından Irak'a dönerek Bağdat Askeri Akademisinde dersler vermiştir.⁹⁸

Baas Partisine karşı olduğu için 1969 yılından Irak'tan uzaklaştırılmıştır. Sonrasında tekrardan Mısır'a dönerek Kahire'de bulunan Ezher üniversitesinde fıkıh usulü alanında doktora programını başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur.⁹⁹

Doktora sonrası Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde İmam Muhammed bin Suud Üniversitesinde 10 yıl boyunca fıkıh usulü alanında profesör olarak dersler vermiştir. "Râbıtâtü'l-Âlemi'l-İslâmî (Dünya İslam Birliği) kurucu üyeliğini yapmıştır.¹⁰⁰

1983 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiştir ve burada 1981 yılında kurulan Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü mütevelli heyetine dahil olmuştur.¹⁰¹

Aynı zamanda 1988 yılından itibaren Cidde'de bulunan İslâm Konferansı Örgütü Fıkıh Akademisine dahil olmuştur ve 1988 yılında Kuzey Amerika Fıkıh Konseyi başkanlığı görevini yürütmüştür.¹⁰²1996-2006 yılları arasında Cordoba Üniversitesi İslâmî ve Sosyal Bilimler Enstitüsü başkanlığını yürütmüştür.¹⁰³

2005 yılında İran Kültür Bakanlığı Alvânî'ye İslâmiyyât dalında en iyi yazar ödülünü layık görmüştür. Farklı birçok kurumda üyelik ve başkanlık görevlerini sürdüren Alvânî Washington İslâm Birliği'ndeki ilk Müslüman uzman unvanını almıştır. 4 Mart 2016 yılında vefat etmiştir.¹⁰⁴

⁹⁸ Muslih, "The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA", 51-52.

⁹⁹ Tâhâ Câbir el-Alvânî, *İrtidat: Tarihsel ve Metinsel Analiz*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Mahya Yayınları, 2014), 2.

¹⁰⁰ Tâhâ Câbir el-Alvânî, *Vahyi ve Kainatı Birlikte Okumak*, çev. Mustafa Irmak (İstanbul: Mahya Yayınları, 2018), 98.

¹⁰¹ el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 33-34.

¹⁰² Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 10.

¹⁰³ IIIT Family, "In Celebration of the life of Shaykh Taha Jabir al-'Alwani: May 12, 1935 – March 4, 2016", *American Journal of Islam and Society*, C. 33, S. 2 (2016): 11.

¹⁰⁴ Zainab Alwani, "A Special Tribute to Taha Jabir Al-Alwani", *The Journal of Islamic Faith and Practice*, C. 1, S. 1 (2018): 60-61.

2.4.4. Abdülhamid Ebû Süleyman

1936 yılında Suudi Arabistan'ın Mekke şehrinde doğmuştur.¹⁰⁵ İlk ve ortaöğrenimini memleketinde tamamlamıştır.¹⁰⁶1959 yılında Kahire Üniversitesi Ticaret Fakültesinden mezun olmuştur. 1963 yılında aynı üniversite bünyesinde Siyaset Bilimi Bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamlamış ve 1963-1964 yılları arasında Arabistan Devlet Planlama Komitesi sekreterliği görevini yerine getirmiştir.¹⁰⁷ Görevi esnasında Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde bulunan Kral Suud Üniversitesi öğretim meclisinde üyelik ve aynı zamanda siyaset bilimi kürsü başkanlığı görevini üstlenmiştir.¹⁰⁸

Görevleri esnasında yaptığı en önemli çalışmaların başında siyaset bilimi ile ilgili olarak İslâmî çalışmalar hakkında araştırmalar yapması ve bunların ders müfredatına eklenmesi noktasında katkıda bulunmasıdır. Ardından Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ederek Philadelphia eyaletinde Pensilvanya Üniversitesi Uluslararası ilişkiler Bölümünde doktora eğitimine başlamış ve 1973 yılında başarıyla tamamlamıştır.¹⁰⁹ *İslâmî Uluslararası İlişkiler Teorisine Doğru: Metodoloji ve Düşüncede Yeni Yönelimler* adlı doktora tezini yazmış ve kitap şeklinde basılmıştır. Kitap İngilizce, Urduca, Arapça gibi birçok dilde yayınlanmıştır.¹¹⁰

Abdulhamid Ebû Süleyman, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Müslüman öğrencilere yönelik çalışmalar ve girişimlerde bulunan öncü şahısların başında gelmektedir. Bu girişimlerin başında Müslüman Talebeler Birliği gelmektedir. 1972 yılında kurulan Müslüman Sosyologlar Birliği, Müslüman Talebeler Birliğinin liderlerinin ortaya koyduğu düşüncelerin ürünüdür. 1973-1979 yılları arasında Dünya Müslüman Gençlik Teşkilatı (WAMY) kurucu genel sekreterliği görevini gerçekleştirmiştir. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün kurucu üyelerinden

¹⁰⁵ Abdülhamid Ebu Süleyman, *İslam Dünyasında Yüksek Eğitimi Yeniden Canlandırmak*, çev. Ahmet Kemerli (İstanbul: İnkılâb Basım Yayım, 2008), 5.

¹⁰⁶ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 48.

¹⁰⁷ Muslih, "The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA", 19.

¹⁰⁸ Ebu Süleyman, *İslam Dünyasında Yüksek Eğitimi Yeniden Canlandırmak*, 4.

¹⁰⁹ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 48.

¹¹⁰ Muslih, "The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA", 19.

olmakla birlikte enstitüde başkanlık ve sonrasında genel müdürlük görevini gerçekleştirmiştir.¹¹¹ Aynı zamanda 1985-1987 yılları arasında Müslüman Sosyologlar Birliği'nin başkanlığı ve sonrasında ise 1988-1993 yılları arasında Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi rektörlüğü vazifesini gerçekleştirmiştir.¹¹² Ayrıca Çocuk Gelişim Vakfı başkanlığı görevi yapmıştır.¹¹³ *American Journal of Islamic Social Sciences (AJISS)* dergisinin baş editörlüğünü yapmıştır.¹¹⁴ 18 Ağustos 2021 yılında vefat etmiştir.¹¹⁵

- ***Parent-Child Relations: A Guide to Raising Children, Washington: Ebeveyn Çocuk İlişkisi: Çocuk Yetiştirme Rehberi:*** Washington'da 2013 yılında Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca kitabın yazarları arasında Hisham Altalib ve Omar Altalib bulunmaktadır. Kitabın yazılma amacı İslâm'ın öğretilerine uygun olarak çocuk yetiştirmek isteyen ebeveynlere rehberlik yapmaktır. Çocukların gelişim dönemlerine göre kaleme alınan eser, içerisinde ailecek yapılabilecek etkinlikleri içermektedir. Rusça, İngilizce, Boşnakça, Fransızca, Kürtçe, Azerice, Bulgarca, Arapça gibi daha birçok dilde çevirisi bulunmaktadır ancak Türkçe baskısı yoktur.
- ***The Qur'anic Worldview: A Springboard for Cultural Reform:*** 2011 yılında Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından Washington'da yayınlanmıştır. Eser Kur'an-ı Kerim'in dünya görüşü ile ilgilidir. Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Kur'an'ın dünya görüşünü oluşturan ilkeler ve Kur'an'ın ilkelerini uygulamaya koyabilmek için planlamaları içermektedir.
- ***Revitalizing Higher Education in the Muslim World:*** 2007 yılında Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından Washington'da yayınlanmıştır.

¹¹¹ Alyaa Ebbyary, "In Conversation With Dr. Hisham Altalib about the Legacy of Professor AbdulHamid A. AbuSulayman", *Journal of Education in Muslim Societies*, C. 3, S. 2 (2022): 133.

¹¹² Nurul Ain Norman, "Professor Emeritus Dato' Abdul Hamid A. Abu Sulayman (1936-2021)", *Islam and Civilisational Renewal*, C. 12, S. 2 (2021): 388.

¹¹³ Ebu Süleyman, *İslam Dünyasında Yüksek Eğitimi Yeniden Canlandırmak*, 4.

¹¹⁴ Muslih, "The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA", 19.

¹¹⁵ Norman, "Professor Emeritus Dato' Abdul Hamid A. Abu Sulayman (1936-2021)", 388-389.

- ***Marital Discord: Recapturing the Full Islamic Spirit of Human Dignity***: 2003 yılında Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından Washington’da yayınlanmıştır.
- ***Crisis in the Muslim Mind (Trans. Yusuf Talal DeLorenzo)***: Müslüman dünyasının içinde bulunduğu buhrandan kurtulmak için yeni bir reforma ihtiyacı vardır. Kitabın içeriği yeni metodolojiyi açıklar ve aynı zamanda İslâm medeniyetine değinmektedir. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından 1993 yılında Washington’da yayınlanmıştır.
- ***Towards an Islamic Theory of International Relations***: Kitap ilk olarak 1987 yılında *The Islamic Theory of International Relations* başlığıyla Pensilvanya Üniversitesinde doktora tezi olarak sunulmuştur. İlerleyen süreçte Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından yayınlanan eser daha sonra 1993 yılında şu anki haline revize edilmiştir. Bilginin İslâmîleştirilmesi serisine dahil olan kitaplardan biridir.

2.4.5. İmâdüddin Halil

1941 yılında Irak’ın Musul kentinde doğmuştur.¹¹⁶ İlk, orta ve lise eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra 1962 yılında Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun olmuştur. 1965 yılında üniversite mezuniyetini aldığı okul olan Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslâm tarihi bilim dalında yüksek lisans derecesi elde etti.¹¹⁷ Yüksek lisans tez çalışması *İmâdüddin Zengî* adıyla yayınlanmıştır. Yüksek lisans mezuniyetinden sonra Kahire’de bulunan Ayn Şems Üniversitesinde İslâm tarihi bilim dalında doktora kabulü olarak 1968 yılında *Şam ve Fırat Vadisindeki Emirlikler: M.1072-1410* adlı doktora tezini başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur.¹¹⁸

1966-1967 yıllarında Musul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi müfettişi olarak çalışmıştır. Görevini takip eden 1967-1977 yılları arasında on yıl süresince Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İslâm tarihi araştırma yöntemleri ve tarih felsefesi dalında sırasıyla asistan doktor ve yardımcı doçent olarak farklı görevleri yerine

¹¹⁶ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 9.

¹¹⁷ “İmadüddin Halil”, <https://www.manayayinlari.com/yazar/imaduddin-halil-24> [18.04.2024].

¹¹⁸ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 62.

getirmiştir.¹¹⁹ 1977-1987 yılları arasında ise Uygarlık Müzesi Kütüphanesi müdürü, Kültür Mirası Bölümü başkanı, Irak'ın Musul kentinde Kuzey Bölgesi Eserleri ve Müzeleri Genel Müdürlüğünde bilimsel araştırmacı olarak görev yapmıştır.¹²⁰

Birbirinden farklı üniversitelerin İslâm tarihi bilim dalında dersler vermiş ve konferanslara konuşmacı olarak katılmıştır. Arap Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün ve Körfez Ülkeleri Arap Eğitim Bürosunun çeşitli bilimsel çalışmalarına iştirak etmiştir. Oldukça fazla sayıda araştırma ve incelemelerde bulunmuştur.¹²¹ Birçok ilmi toplantı ve sempozyuma katılmıştır.¹²² İmâdüddin Halîl'in; İslâm tarihi, İslâm edebiyatı, İslâm düşüncesi gibi alanlarda kaleme aldığı eser ve çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Çalışmaları İngilizce, Fransızca, Türkçe gibi birçok dile çevrilmiştir. Başta İslâm dünyası olmak üzere çok sayıda yayın ve dergide makale, deneme, inceleme yazıları yayınlanmıştır ve aynı zamanda lisansüstü birçok öğrenciye danışmanlık yapmıştır. Farklı konularda ilmî toplantı ve sempozyumlara katılmıştır. Eserlerinden bir kısmı Türkçeye tercüme edilmiştir. Bahsi geçen eserlerin başlıcaları ise şöyledir:

- **Ömer bin Abdulaziz:** Timaş Yayınları tarafından 2019 yılında Mustafa Solmaz tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.
- **İslam Tarihine Giriş:** Abdurrahim Şen tarafından 2011 yılında Türkçeye tercüme edilen eser Mana Yayınları tarafından yayınlanmıştır.
- **İslam Medeniyetine Giriş:** 2010 yılında Mana Yayınları tarafından neşredilen eserin çevirisi Adem Yerinde tarafından yapılmıştır.
- **Kılıç ve Kelime:** 2012 yılında Mana Yayınları tarafından yayınlanan eserin tercümesi Hülya Afacan tarafından kaleme alınmıştır.

¹¹⁹ A.g.e., 61-62.

¹²⁰ “İmadüddin Halil”, <https://www.manayayinlari.com/yazar/imaduddin-halil-24> [18.04.2024].

¹²¹ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 62.

¹²² A.g.e., 61-62.

2.4.6. Hisham Altalib

1940 yılında Irak'ın Musul kentinde dünyaya gelmiştir.¹²³ İlk ve ortaöğrenimini Irak'ta tamamladıktan sonra 1959 yılında lise yıllarında arkadaşı olan Cemal Barzinci ile Birleşik Krallığın Liverpool şehrinde bulunan yükseköğretim kurumu olan Liverpool Üniversitesine gitmiştir.¹²⁴ Elektrik Mühendisliği Bölümünde lisans eğitimine başlamış ve 1962 yılında eğitimini başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur. Eğitim hayatı süresince aktif olarak Müslüman öğrenci topluluklarında yer almıştır.¹²⁵

Lisans eğitimini bitirmesinin ardından arkadaşı Cemal Barzinci ile 1962 yılında Irak'a dönerek zorunlu askerlik hizmetini tamamlamıştır ve subay olarak orduda kalmıştır. O günün şartlarında Irak'ta yaşanan siyasal kargaşalar ve Baas rejimi sebebiyle subaylık görevinden alınmıştır ve 1962-1968 yılları arasında Irak Petrol Şirketinde elektrik mühendisi olarak görev yapmıştır.¹²⁶

Irak'ta yaşanan siyasî kargaşalar Hisham Altalib'in ülkesinden ayrılmasına sebep olmuştur ve 1968 yılında eşi ile Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiştir. Ohio eyaletinde bulunan Cincinnati Üniversitesi ve Indiana eyaletinde bulunan Purdue Üniversitesinde lisansüstü çalışmalarına devam etmiş ve ilk olarak yüksek lisans derecesi ve ardından 1974 yılında doktora derecesi elde etmiştir.

Eğitim hayatı boyunca Kuzey Amerika'da gerçekleşen İslâmî araştırmalar ve çalışmaların etkin katılımcısı olan Hisham Altalib 1975 ve 1977 yılları arasında Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Müslüman Öğrenciler Birliği (MSA) Eğitim Bölümü Müdürlüğü görevini üstlenmiştir.¹²⁷ Görevini icra ettiği sırada birçok seminer, konferans ve eğitim kampı gerçekleştirme fırsatı bulmuştur.

¹²³ Hisham Altalib, *Training Guide for Islamic Workers*, 4. bs. (Virginia: International Institute of Islamic Thought, 2001), 1.

¹²⁴ Hisham Altalib, "Meet the Author", <https://www.hishamaltalib.com/author> [17.04.2024].

¹²⁵ Ebbiary, "In Conversation With Dr. Hisham Altalib about the Legacy of Professor AbdulHamid A. AbuSulayman", 132.

¹²⁶ Altalib, "Meet the Author", <https://www.hishamaltalib.com/author> [17.04.2024].

¹²⁷ Muslih, "The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA", 52-53.

Ayrıca farklı İslâmî kurumlarda değişik görevleri yerine getiren Hisham Altalib Uluslararası İslâmî Öğrenci Kuruluşları Federasyonu'nun ikinci genel sekreteri olarak çalışmalarını sürdürmüştür.¹²⁸1983 yılında kurulan SAAR Derneğinin kurucu üyesi olmuş ve yöneticilik pozisyonuna getirilmiştir.¹²⁹ 1981 yılında kurulan Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün kurucu üyeleri arasında yer almakla birlikte günümüzde aktif olarak kurumda varlığını sürdürmektedir. Ayrıca günümüzde halen Çocuk Gelişim Vakfı başkan yardımcılığı görevini gerçekleştirmektedir.¹³⁰ Hisham Altalib'in kaleme aldığı üç eser vardır.¹³¹

- ***Parent- Child Relations - A Guide to Raising Children (Ebeveyn- Çocuk İlişkisi- Çocuk Yetiştirme Rehberi)*** adıyla 2013 yılında kaleme alınmış olan eser İslâm'ın öğretilerine uygun olarak çocuk yetiştirmek isteyen ebeveynlere rehberlik yapmayı amaçlamaktadır. Çocukların gelişim dönemlerine göre kaleme alınan eser aynı zamanda aile etkinliklerine dair bilgileri içerisinde barındırmaktadır. Eserin Rusça, İngilizce, Boşnakça, Fransızca, Kürtçe, Azerice, Bulgarca, Arapça gibi daha birçok dilde çevirisi bulunmaktadır ancak Türkçe baskısı yoktur.¹³²
- ***Training Guide for Islamic Workers (Müslüman Davetçilerine Eğitim Rehberi)*** adıyla 2001 yılında yayınlanmış olan eser gerek küçük gerekse daha kapsamlı görevler gerçekleştiren Müslümanlar için rehberlik görevi üstlenerek İslâmî dünya görüşüne göre tebliğ tavsiyelerinde bulunmaktadır. Eser İngilizce, Arapça, Kürtçe, Türkçe, Urduca, Fransızca, Danca gibi yirmiye aşkın dile çevrilmiştir.¹³³
- ***Inviting to Islam: Ethics of Engament (İslam'a Davet : Davet Ahlakı)*** adıyla 2014 yılında yayınlanmıştır. Eser tüm Müslümanların davet misyonu kazanmalarını

¹²⁸ A.g.t., 53-54.

¹²⁹ Altalib, *Training Guide for Islamic Workers*, 1.

¹³⁰ Altalib, "Meet the Author", <https://www.hishamaltalib.com/author> [17.04.2024].

¹³¹ Hisham Altalib, "Library" <https://www.hishamaltalib.com/library> [17.04.2024].

¹³² Hisham Altalib "Parent-Child Relations- A Guide to Raising Children" <https://www.hishamaltalib.com/library/parent-child-relations> [17.04.2024].

¹³³ Hisham Altalib, "Training Guide for Islamic Workers", <https://www.hishamaltalib.com/library/the-training-guide-for-islamic-workers> [17.04.2024].

hedeflemektedir. Müslümanlara ifrat ve tefritten uzak kalarak ılımlı olmaya yönlendiren eser, esas rehber olarak ise Kur'an ve sünnetin önemini vurgulamaktadır. Eser Urduca, Malayca, Azerice, Oromca, Korece gibi birçok dile çevrilmiştir.¹³⁴

2.4.7. Cemal Barzinci

15 Aralık 1939 yılında Irak'ın Musul kentinde dünyaya gelmiştir. ¹³⁵Cemal Barzinci'nin babası İmam Muhammed el-Barzinci oğlunun doğduğu günü “*Çok soğuk bir geceydi ve oğlum dünyaya geldi. Ona Cemaleddin adını verdim.*” demektedir.¹³⁶ Liseden arkadaşı Hisham Altalib ile İngiltere'ye lisans eğitimi için gitmiştir.1962 yılında Sheffield Üniversitesi Kimya Mühendisliği ve Yakıt Teknolojisi alanından mezun olmuştur. 1972 yılında ise yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Doktora eğitimini ise 1974 yılında Louisiana Eyalet Üniversitesinde almıştır. ¹³⁷

Öğrencilik yıllarında çeşitli kurumlarda aktif olarak görev almıştır. MAR-JAC yönetim kurulu başkanıdır. Ayrıca Müslüman Öğrenciler Derneği (MSA)planlama ve organizasyon komitesinde üye olarak görev yapmıştır.¹³⁸ Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün temsilcisi ve kurucu üyesi Cemal Barzinci uzun süredir devam eden bir hastalığın ardından 26 Eylül 2015 Cumartesi günü vefat etmiştir.¹³⁹

2.4.8. Anas S. Al Shaikh-Ali

Anas Al-Shaikh-Ali Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün İngiltere'de bulunan şubesinin yöneticiliğini yapmaktadır. Enstitü tarafından Türkiye'de gerçekleştiren

¹³⁴ Hisham Altalib, “Inviting to Islam: Ethics of Engagement” <https://www.hishamaltalib.com/library/book-2> [17.04.2024].

¹³⁵ İmtiyaz Yusuf, *A Socially Engaged Global Muslim Dr. Jamal Al-Barzinji*, (Virginia: Center for Islam in the Contemporary World-CICW, 2023), 18.

¹³⁶ IIIT Family, “Dr. Jamal Barzinji: 1939-2015”, *American Journal of Islam and Society*, C. 32, S. 4 (2015): 7.

¹³⁷ Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 20.

¹³⁸ Yusuf, *A Socially Engaged Global Muslim Dr. Jamal Al-Barzinji*, 21.

¹³⁹ A.g.e., 15.

konferans, sempozyum gibi ilmî toplantılara iştirak eden Anas Al-Shaikh-Ali bu kapsamda İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Marmara Üniversitesi gibi pek çok üniversiteye ziyarette bulunmuştur. Farklı dillerde yazılmış birçok eser kaleme almıştır. Bu eserlerden yalnızca birisi *Bias in Popular Culture: The Power of Visual and Linguistic Narratives* başlığıyla Mahya Yayınları aracılığıyla Türkiye’de yayınlanmıştır.¹⁴⁰

2.5. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü Tarafından Yapılan Çalışmalar

Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün kuruluş amaçlarından birisi İslâmî düşünce ile ilgili olarak konferanslar ve sempozyumlar düzenlemektir. Enstitü tarafından kurulduğu 1981 yılından günümüze kadar uluslararası ya da bölgesel boyutta farklı konuları ihtiva eden birçok toplantı düzenlenmiştir. Konferanslardan bir kısmı farklı kurumlarla olan iş birliği sonucu meydana gelmiştir. Aynı zamanda bilginin İslâmîleştirilmesi, kültürün İslâmîleştirilmesi, İslâm düşüncesi problemleri, İslâmî metodoloji, ıslah hareketleri ve değişim yöntemleri gibi birçok farklı konuda kaleme alınmış olan eserler enstitü bünyesinde yayınlanmıştır.¹⁴¹

2.6. Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisi

Modern bilimden İslâmî ilimlere geçiş olarak nitelendirilen ve esasen bir paradigma değişikliği olarak ele alınabilecek olan bilginin İslâmîleştirilmesi birçok düşünür ve ilim insanı tarafından öne sürülmüş bir teoridir. Bunlardan en önemlileri İsmâil Râcî Fârûkî (ö. 1986), Nakîb el-Attâs, Seyyid Hüseyin Nasr, Ziauddin Sardar gibi isimlerdir. Bu teori üzerinde ilim insanları bir karşılaştırmaya tabi tutulduğunda Fârûkî ve Attâs’ın daha ön planda olduğu görülmektedir.

Teoriyi genel hatlarıyla ele alacak olursak Fârûkî’nin ortaya koyduğu bilginin İslâmîleştirilmesi teorisinin ana fikri seküler modern biliminin hegemonyasına karşı yeni bir fikir ileri sürerek mücadele etmektir. Fârûkî ’ye göre modern bilim disiplinleri İslâmî vizyona göre yeniden şekillendirilmelidir. Onun gözlemlerine göre modern bilim Batı merkezli olarak ortaya konulmuştur. Batı merkezli olarak ortaya konulan

¹⁴⁰ Hayatı hakkında daha detaylı bilgilere erişilememiştir.

¹⁴¹ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 4.

disiplinlerin özünde yer alan temel inanç sistemi İslâmiyet'in temel inanç sistemiyle uyuşmamaktadır.

Fârûkî, 1982 yılında *Bilginin İslâmîleştirilmesi* adıyla bir çalışma yayınlamıştır.¹⁴² Fârûkî, eserin ön söz kısmında Müslüman toplumların eğitim, ekonomi, siyaset gibi hayatın birçok noktasında geri kalmasının çözümü olarak bilginin İslâmîleştirilmesi teorisinin uygulamaya geçmesi fikrini ele almaktadır.¹⁴³ Bu minvalde Alvânî, oryantalist ve sömürgeci hareketlerin hegemonyası neticesinde Müslüman toplumların farkına varmadan geri kaldığını ifade etmektedir.¹⁴⁴ Baskılar, Müslüman toplumlarda laik sistem ve İslâmî sistem arasında bir ikilem meydana getirmektedir. Bu ikilem bariz olarak eğitim sistemi üzerinde etkisini göstermiştir. İslâm toplumlarında eğitim ve öğretim sırasında ders kitabı olarak okutulan birçok eserde ele alınan teoriler, Batılı seküler sistem tarafından benimsenmiş olan teorilerdir.¹⁴⁵ Fârûkî'nin ele aldığı önemli prensiplerden birisi, üniversitelerde okutulan ders kitaplarının yenilenmesidir.¹⁴⁶

2.6.1. Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisine Yönelik Farklı Yaklaşımlar

Bilginin İslâmîleştirilmesi meselesi Müslüman mütefekkirler arasında tartışılmıştır. Genel anlamda Müslüman alimler mesele üzerinde kendi aralarında ortak bir yaklaşım ve çözüme varamamışlardır. Fazlurrahman (ö. 1988) gibi bazı Müslüman alimler, var olan tüm bilginin Allah'tan geldiğini ve bundan dolayı İslâmîleştirilmeye ihtiyacı olmadığını savunurlar. Bu minvalde tüm bilimlerin özünde sünnetullah kurallarına tabi olduğunu iddia etmektedirler.¹⁴⁷ Yine aynı şekilde bilginin İslâmîleştirilmesi konusunda çalışmaları olan Pervez Hoodbhoy, Muhammed Abdüsselam (ö. 1996) gibi alimler ise, bilginin İslâmîleştirilmesine gerek olmadığını modern bilginin evrensel ve kültürel bakımdan tarafsız olduğunu iddia etmektedirler. Bundan dolayı bilginin

¹⁴² el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 51.

¹⁴³ el-Fârûkî, *Bilginin İslamîleştirilmesi*, 7-12.

¹⁴⁴ el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, 29-42.

¹⁴⁵ el-Fârûkî, *Bilginin İslamîleştirilmesi*, 28-29.

¹⁴⁶ A.g.e., 80-81.

¹⁴⁷ Hashim & Rossidy, "Islamization of Knowledge", 19-20.

İslâmîleştirilmesi fikrini uygun bulmamaktadırlar.¹⁴⁸ Muhammed Abdüsselam Hindu bilimi, Yahudi bilimi, Konfüçyüs bilimi ya da Hristiyan bilimi yoksa İslâmî bilimin varlığının olamayacağını iddia etmektedir. Öte yandan bilimin tarafsız olduğuna dair iddialarda bulunan modern düşüncelere Müslüman alimler tarafından karşı tezler üretilmiştir. Mohd Zaki Kirmani, çağdaş bilimin tarafsız bir yanının bulunmadığını ve dünya görüşünün Batı toplumu ile birleştiğini savunmaktadır.¹⁴⁹

2.7. Seyyid Muhammed Nakîb el-Attâs

Attâs Jakarta'nın güneyinde bulunan Endonezya'nın Java Adasında bulunan Bogor kasabasında 1931 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁵⁰ Tam adı Seyyid Muhammed Nakîb b. Ali b. Abdullah b. Muhsin el-Attâs 'tır.¹⁵¹ Attâs ile aynı soydan gelen Seyyid Ömer bin Abdurrahman bin Aqil el Attâs'ın annesi Syrifah Muznah bint Habib Muhammed al Jufri'den alınan bilgiye göre, hamileliği sırasında bebeğin sık sık hapşırıldığını duyduğu için kendisine "hapşıran" manasına gelen "el-Attâs" lakabı verilmiştir.¹⁵²

Soyağacı incelendiğinde baba tarafından aristokrat bir aileden geldiği görülmektedir. Öyle ki dedesi olan Seyyid Abdullah Endonezya ve Arap camiası tarafından ilmî derece bakımından büyük alimlerden. Attâs'ın babaannesi olan Rukiyah el-Attâs ise aristokrat bir Türk aileden gelmektedir. Soyağacı incelendiğinde soyunun otuz yedinci sıradan Hz. Hüseyin'e dayandığı görülmektedir.¹⁵³

¹⁴⁸ A.g.e., 20.

¹⁴⁹ A.g.e., 20.

¹⁵⁰ Sıracettin Aslan, "Muhammed Nakib el-Attas", *İslam Düşünce Atlası*, Der. İbrahim Halil Üçer, C. 6, (İstanbul: İlmî Etütler Derneği, 2017), 2245.

¹⁵¹ Usumah Abdurrahman, "Seyyid Muhammed Nakib el-Attas'ın Ahlak Felsefesi" (Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 6.

¹⁵² Hamdani Husein, "Dimensi Sufistik Khawf Dan Raja Pada Ratib Al Attas" (Banjarmasin, Universitas Islam NegeriAntasari, 2021).

¹⁵³ Mohammad David el-Hakim & Eni Fariyatul Fahyuni, "Pendidikan Islam dalam Perspektif Syed Naquib Al-Attas dan Relevansinya bagi Pengembangan Pendidikan Islam di Indonesia", *Islamika: Jurnal Keislaman dan Ilmu Pendidikan*, C. 2, S. 1 (Ocak 2020): 49.

Anne tarafından ise Sundanese kraliyet ailesinden gelmekte olan Attâs annesinin ailesinden İslâmî ilimler alanında eğitim alırken, babasının ailesinden ise Malay dili, edebiyatı ve kültürü hakkında eğitimler almıştır.¹⁵⁴

Attâs 1936-1941 yılları arasında ailesinin isteği üzerine babaannesi Rukiye el-Attâs'ın yanına Malezya'ya gitmiştir. Bu esnada henüz beş yaşında olan el-Attâs ilköğretim eğitimine burada başlayarak İngilizce eğitim veren "Ngee Heng" adlı okula devam etmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Malezya'nın Japonlar tarafından işgale uğraması sebebiyle tekrardan eğitimine devam etmek için Endonezya'nın Batı Java Bölgesinde Arapça eğitim göreceği "Medresetü'l-Urvetü'l-Vüska" adlı okula gitmiştir.¹⁵⁵ Japon işgali sonlandıktan sonra tekrardan Malezya'ya dönmüş ve "Bukit Zahrah" adlı okulda eğitim görmüştür.¹⁵⁶ "Bukit Zahra" adlı okuldan sonra ayrıca bir İngiliz okuluna gittiği kaynaklar tarafından ele alınmıştır.¹⁵⁷

O dönemde Malezya Cohor eyaletinin 6.başbakanı olan Ungku Abdul Aziz b. Abdul Madjid, Nakîb el-Attâs'ın amcasıdır ve Malay el yazmalarını içeren zengin içerikli bir kütüphaneyi el-Attâs'ın kullanımına sunmuştur. Kütüphaneden oldukça istifade eden Nakîb el-Attâs'ın fikir yapısı burada şekillenmeye başlamıştır.¹⁵⁸

1951 yılında Malay Harp Okuluna kaydolmuş ve askeri eğitim almaya başlamıştır.¹⁵⁹ Kurmay eğitimi almak üzere Attâs 1952-1955 yılları arasında Malay Kraliyeti tarafından İngiltere'ye gönderilmiştir.¹⁶⁰ Ancak akademiye olan ilgisi onun askerlikten

¹⁵⁴ A.g.m., 50.

¹⁵⁵ Andika Rahman, "Seyyid Muhammed Nakib el-Attas'ın Din ve Toplum Görüşü" (Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 7.

¹⁵⁶ Amin Khoirul Abidin, "Syed Muhammad Naquib Al-Attas' Response to the Concept of Secularism" (Undergraduate Thesis. Darussalam Islamic Boarding School, 2013), 14.

¹⁵⁷ Erdoğan, "Seyyid Muhammed Nakib Attas'a Göre Bir Bilim ve Mektep Olarak Tasavvuf", 470.

¹⁵⁸ A.g.e., 470.

¹⁵⁹ el-Hakim & Fahyuni, "Pendidikan Islam dalam Perspektif Syed Naquib Al-Attas", 50.

¹⁶⁰ Aslan, "Muhammed Nakib el-Attas", 2245.

istifa etmesine sebep olmuştur ve 1957 yılında Malaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâmî İlimler Bölümüne kaydolmuştur.¹⁶¹

1959 yılında ise Kanada'nın Montreal şehrinde bulunan Mc Gill Üniversitesinde yüksek lisans eğitimine başlamış ve İslâm Felsefesi Bölümünde yazmış olduğu *Raniri ve Açe'de 17.Asrındaki Vücutiye* tezini tamamlayarak mezun olmuştur.¹⁶² Attâs burada bulunduğu süre zarfında Seyyid Hüseyin Nasr, Fazlurrahman, Toshihiko Izutsu (ö. 1993), Hamilton Gibb (ö. 1971) ile tanışma fırsatı bulmuştur.¹⁶³

Yüksek lisans mezuniyetinin ardından 1965 yılında doktora programına kabul alarak İngiltere'nin Londra şehrinde bulunan Londra Üniversitesinde İslâm felsefesi üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁶⁴ Arthur John Arberry (ö. 1969) ve Martin Lings'in (ö. 2005) rehberliğinde, 1965 yılında Hamzah Fanshuri (ö. 16.yüzyılın sonları)¹⁶⁵ hakkında yazdığı *The Mysticism of Hamzah Fansuri (Hamza Fansuri'nin Mistisizmi)* adlı doktora tezini başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur.

Attâs, doktora mezuniyeti sonrası Malezya'ya geri dönmüş ve lisans eğitimini tamamladığı Malaya Üniversitesi Malay Çalışmaları Fakültesi Edebiyat Bölüm Dekanlığı görevine atanmıştır.¹⁶⁶ 1961 yılında Washington'da Latifah el-Attâs ile

¹⁶¹ Mehmet Gedik, “İslâm, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi' Nakib El-Attas”, *Cekmece IZU Journal of Social Sciences*, C. 8, S. 17 (2020): 119.

¹⁶² Rahman, “Seyyid Muhammed Nakib el-Attas'ın Din ve Toplum Görüşü”, 8-9.

¹⁶³ Naquib el-Attas, *Ma'na Kebahagiaan dan Pengalamannya dalam Islam* (Kuala Lumpur: Cetekan Pertama Oleh Institut Antarabangsa Pemikiran Dan Tamadun Islam, 2002), 16.

¹⁶⁴ Adian Husaini, “*Wajah Peradaban Barat*” (Jakarta: Gema Insani, 2005), 252-253.

¹⁶⁵ Endonezya'nın Kuzey Sumatra bölgesinde yaşayan ilk mutasavvıf şair olarak bilinmektedir. Nakib el-Attâs ondan bahsederken “Takımadaların Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'si” olarak nitelendirmektedir. Bkz. Eyyüp Tuncer, “Malay Dünyasının İlk Mutasavvıf Şairi Hamza Fansûrî'nin İkan Tunggal Şiiri Bağlamında Vahdet-i Vücûd Anlayışı”, *İslam Tetkikleri Dergisi*, C. 11, S. 1 (2021): 268-270.

¹⁶⁶ el-Hakim & Fahyuni, “Pendidikan Islam dalam Perspektif Syed Naquib Al-Attas”, 51.

evlenmiştir. Bu evliliğinden Syed Haydar el-Attâs, Sharifah Shifa el-Attâs, Sharifah Faizah el-Attâs, Syed Ali Tawfik el-Attâs adlarında dört çocuğu dünyaya gelmiştir.¹⁶⁷

Attâs din, felsefe, tarih, İslâm düşüncesi ve medeniyeti gibi birçok alanda İngilizce ve Malayca eserler kaleme almış ve eserleri birçok dile çevrilmiştir. Arapça, Türkçe, Boşnakça, Hintçe, Korece, Fransızca, Almanca gibi çeşitli dillere tercüme edilmiş otuz esere ve beş yüz makaleye sahiptir. Eserlerinden başlıcaları şöyledir:

- ***Raniri and the Wujudiyyat of 17th Century Aceh:*** Eser Attâs tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinin basılmış halidir. Eserin muhtevası Hamza Fansûri (ö. 16.yüzyılın sonları) ve Nûreddin er-Rânîrî'nin (ö. 1068/1658) öğretileri arasındaki ihtilafı kaleme almıştır ve bu açıdan yazılan ilk çalışma niteliğindedir. Eser 1966 yılında Malezya'ya yayınlanmıştır.¹⁶⁸
- ***İslam dalam Sejarah dan Kebudayaan Melayu:*** 1972 yılında Malezya'da yayınlanan eserin başlığının Türkçe karşılığı *Malay Tarihi ve Kültüründe İslâm Malay-Endonezya Medeniyet Tarihinde İslâmiyet'in Rolü ve Malay Düşüncesi, Dili ve Edebiyatı Tarihine Etkisi* üzerinde bir mukaddime şeklindedir. Eser Attâs tarafından profesörlük görevinin verildiği gün yayınlanmıştır. Attâs Malay tarihi üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar ve kaleme alınacak olan yeni çalışmalar için yeni önerilerde bulunmuştur.
- ***Risalah Untuk Kaum Muslimin:*** Attâs tarafından Kuala Lumpur'da kurulan Uluslararası İslam Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü (ISTAC) tarafından 2001 yılında yayınlanan eser Attâs'ın 1973 yılında Malezya Üniversitesinde dersler verdiği esnada almış olduğu notların düzenlenmiş halidir. Kitap başlığı Türkçeye Müslümanlara risale başlığıyla çevrilebilir. Kitap Müslüman toplumların sorunlarını ele almak üzere yazılmıştır.¹⁶⁹
- ***The Mistsizm of Hamza Fansuri :*** Kuala Lumpur'da 1970 yılında yayınlanan eser Attâs'ın doktora tezidir. Attâs doktora tezini Londra Üniversitesinde 1966

¹⁶⁷ Erdoğan, "Seyyid Muhammed Nakib Attas'a Göre Bir Bilim ve Mektep Olarak Tasavvuf", 470.

¹⁶⁸ Rahman, "Seyyid Muhammed Nakib El-Attas'ın Din ve Toplum Görüşü", 15-18.

¹⁶⁹ A.g.e.,22-24.

yılında tamamlamıştır. Eserin ihtiva ettiği bilgiler ise 16.yüzyılda yaşayan sûfi şair Hamza Fansuri'nin ortaya koyduğu fikirler üzerinedir.¹⁷⁰

- **İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi:** Attâs tarafından *Islam, Secularizm and Philosophy of Future* başlığıyla İngilizce olarak kaleme alınmıştır. Eser Türkçeye Mahmut Erol Kılıç tarafından *İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi* adıyla tercüme edilmiş ve 2003 yılında İnsan Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Attâs tarafından kaleme alınan incelemelerin derlenmesinden oluşturulan eser altı bölümden oluşmakta ve genel muhteva bakımından Müslümanların yaşadığı krizleri ve İslâmî eğitimi incelemektedir.¹⁷¹

2.8. İsmâil Râcî Fârûkî ve Nakîb el-Attâs Mukayesesi

Bilginin İslâmîleştirilmesi meselesi hususunda Müslüman mütefekkirler arasında ortaya pek çok fikir atılmış ve tartışmalar yapılmıştır. Genel anlamda Müslüman alimler mesele üzerinde kendi aralarında ortak bir yaklaşım ve çözüme varamamışlardır.

Bilginin İslâmîleştirilmesi meselesinin kavramsallaştırılması noktasında ortaya koydukları metodolojiler ile Fârûkî ve Attâs öne çıkmaktadır. Her iki alimde öncelikle problemin tespitini yapmış ve çözüm önerileri sunmuştur. Her iki alimde bu misyona hizmet eden kurumlar kurmuşlardır. 1981 yılında Fârûkî ve arkadaşları önderliğinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaletinde Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü (IIIT) kurulmuştur.¹⁷² Attâs ise 1987 yılında Malezya'nın Kuala Lumpur şehrinde Uluslararası İslam Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsünü (ISTAC) kurmuştur.¹⁷³

Her iki aliminde günümüze gelinceye kadar önemli boyutlara ulaşan takipçi kitlesi bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi olarak bilginin İslâmîleştirilmesi kavramını kullanmaları ile kavramın popülerleşmesi ve dünya çapında takipçi toplamasıdır. Bilginin İslâmîleştirilmesi kavramını kullanmaları açısından alimler arasında

¹⁷⁰ A.g.e.,18-22.

¹⁷¹ A.g.e.,24-27.

¹⁷² Muslih, "The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA", 16.

¹⁷³ Gedik, "İslâm, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi' Nakib El-Attas", 119-120.

farklılıklar bulunmaktadır. Bilginin İslâmîleştirilmesi ile kastedilen modern ve çağdaş olan bilgidir. Attâs bilginin İslâmîleştirilmesi yerine günümüz bilgisinin İslâmîleştirilmesi ya da modern bilginin İslâmîleştirilmesi ifadelerini kullanmayı tercih etmiştir. Fârûkî ise gerek eserlerinde gerek kaleme aldığı çalışmalarda bilginin İslâmîleştirilmesi, disiplinlerin İslâmîleştirilmesi ya da modern bilginin İslâmîleştirilmesi ifadelerini kullanmıştır.¹⁷⁴ Ancak Fârûkî'nin kaleme aldığı eserinin başlığının *Bilginin İslâmîleştirilmesi* olmasından dolayı okuyucuların ilk izlenim olarak yalnızca modern bilgiyi değil her türlü bilgiyi kapsayabileceği yönünde yanlış düşünelerine sebep olabileceği düşünülmektedir. Attas'a göre "çağdaş bilginin İslâmîleştirilmesi" ifadesinin kullanılması daha uygun görülmektedir. Çünkü İslâmîleştirilmesi gereken bilgi dini bilgi değil seküler bilgidir.¹⁷⁵

Modernist eğilimlere sahip düşünürlerin bilginin tarafsız olduğu yönünde ortaya koydukları fikirlere karşı Attâs ve Fârûkî, bilginin tarafsız olmadığını savunmaktadır. Aynı şekilde modern bilginin Batı merkezli olduğu ve Müslüman toplumların ruhuyla uyummadığını savunmaktadırlar. Attâs ve Fârûkî bilginin tamamen insan zihninin ürünü olmadığı ve vahyedilmiş bilginin varlığını kabul ederler. Her iki alimde tevhidin İslâmî dünya görüşünün özü olduğuna inanırlar ve bu ilke üzerine modern bilginin İslâmîleştirilmesi gerektiğini savunurlar.¹⁷⁶

Attâs, İslâmlaşmanın ilk olarak dilin İslâmlaşmasıyla başlamasını savunur. Çünkü dilin İslâmlaşması, düşüncenin ve aklın İslâmlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Batılı kavram ve unsurlardan arındırılan bilgi, İslâmî unsur ve kavramlarla donatılmalıdır. Fârûkî ise modern bilginin İslâmîleştirilmesi hususunda Batılı bilgi ve İslâmî mirası birleştirip yeniden şekillendirme yolunu tercih etmektedir.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Hashim & Rossidy, "Islamization of Knowledge", 20-23.

¹⁷⁵ A.g.e., 32-34.

¹⁷⁶ Mohammad Kaosar Ahmed, "Perspectives on the Discourse of Islamization of Education", *American Journal of Humanities and Social Sciences*, C. 2, S. 1 (2014): 48.

¹⁷⁷ Nabila Huringiin & Halimah Nisrina Azfathir, "The Concept of Syed Muhammad Naquib al-Attas on De-Westernization and its Relevancy toward Islamization of Knowledge", *Kalimah: Jurnal Studi Agama-Agama dan Pemikiran Islam*, C. 12, S. 2 (2018): 265-282.

Attâs'ın ürettiği çözüm önerisi iki aşamalıdır: İlk aşama Batılı unsurların ve kavramların bilgi birikiminden arındırılması ve ikinci aşama olarak ise arındırılan kavram ve unsurlar yerine İslâmî açıdan uygun olanların yerleştirilmesidir. Attâs'a göre Fârûkî'nin çözüm önerisi olarak sunduğu metot olan modern bilgi ve İslâmî bilginin mezcedilmesi yolunun probleme çözüm olamayacağı kanısındadır.¹⁷⁸

Her iki alim de sorunun eğitim sisteminde olduğu ve çözüm olarak ise çağdaş bilginin İslâmîleştirilmesi gerektiği hususunda ortak noktada buluşmaktadırlar. Onlara göre modern bilgi üzerinde bir operasyon yapılması şarttır. Ayrıca Fârûkî'nin *Bilginin İslâmîleştirilmesi* adlı eserinde 12 adımlık sunduğu yol haritasında modern bilgiye hâkim olma hususunun İslâmî bilgiye hakimiyetin önüne geçmiş olması Attâs'ın dikkatini çeken bir husustur.¹⁷⁹

Fârûkî eser ve konuşmalarında toplum ve ümmet kavramı üzerine daha sık vurgu yaparken Attâs, toplumdaki ziyade birey üzerine vurgu yapmaktadır. Küçük farklılıklar dışında bilginin İslâmîleştirilmesi görüşüne olan yaklaşımları hususunda oldukça fazla benzerlikler taşımaktadırlar.¹⁸⁰

2.9. Bilginin İslâmîleştirilmesi Teorisinin Etkilediği Kurum ve Kuruluşlar

Fârûkî ve arkadaşları tarafından kurulan Müslüman Sosyal Bilimciler Derneğinin kurulma amaçlarından birisi Müslümanların içinde bulunduğu buhran dönemine yönelik çözüm arayışı bulmaktır. Dernek, 1977 yılında Mekke'de ve İsviçre'nin Lugano kentinde İslâm düşüncesi başlığı altında konferanslar düzenlemiş ve konferansların genel konusu İslâm medeniyeti ve ümmetin içinde bulunduğu kriz olmuştur.¹⁸¹ Konferans esnasında krizin çözümüne yönelik yeni bir düşünce reformuna ihtiyaç duyulması ve buna karşılık gelecek bir kurumun kurulması düşüncesi katılımcıların talepleri arasında yer almaktaydı. Bu talepler karşısında Fârûkî ve arkadaşları öncülüğünde Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaletinde Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü kurulmuş ve bilginin İslâmîleştirilmesi fikrinin

¹⁷⁸ Hashim & Rossidy, "Islamization of Knowledge", 29.

¹⁷⁹ el-Fârûkî, *Bilginin İslâmîleştirilmesi*, 71.

¹⁸⁰ Hashim & Rossidy, "Islamization of Knowledge", 37.

¹⁸¹ Merley, *The Muslim Brotherhood*, 25-26.

çalışıldığı ana merkez haline dönüşmüştür.¹⁸² Fârûkî'nin kaleme aldığı ve Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından basılan *Bilginin İslâmîleştirilmesi* adlı eser ve eserin içerisinde konu edilen planlamalar neticesinde Müslümanların yeni bir eğitim sistemine ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir.¹⁸³

Eğitim bir milleti inşa eden yapı taşlarından biridir. Ülkelerin ya da toplulukların kendilerine ait bir eğitim sistemini işleyişe koymaları oldukça önemlidir. Aksi takdirde taklit edilen sistem hedeflenen neticelere ulaşma noktasında geri planda kalma eğilimindedir. Gelişmiş ülkelerde eğitim sistemine ayrılan fonlar oldukça fazladır çünkü çalışan bir eğitim sistemi olmadan ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme düşünülemez.

Tüm bunların farkında olan Müslüman toplumlar içinde buldukları krizden kurtulmak için eğitim sistemine büyük önem vermek mecburiyetinde olduklarının farkına varmış ve Ebû Süleyman'ın (ö. 2021) tabiriyle 21.yüzyılda Müslümanların içinde bulunduğu savaş askeri bir savaş olmaktan öte eğitimsel bir savaş haline dönüşmüştür. Tüm bu düşünceler Malezya'da bulunan Uluslararası İslam Üniversitesi (IIUM)'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.¹⁸⁴

10 ülkeden 21 bilim adamının katıldığı ve “Bilginin İslâmîleştirilmesi” adıyla gerçekleşen seminer sonrasında Uluslararası İslâm Düşünce Enstitüsü ile ortak bir girişim olarak bir İslâm üniversitesi kurulması fikri kararlaştırılmıştır ve fikir başarılı şekilde yalnızca Malezya'da uygulanabilmiştir.1983 yılında Ebû Süleyman önderliğinde Uluslararası İslam Üniversitesi (IIUM) kurulmuştur.¹⁸⁵ Üniversitede verilen eğitim sistemi kuruluşundan itibaren İslâmî değerlerin modern bilimlerle bütünleşmesini amaçlamaktadır.¹⁸⁶

Üniversite içerisinde bazı akademisyenler Attâs'ın yaklaşımını takip ederken yaygın olarak görülen ise Fârûkî (ö. 1986), Ebû Süleyman (ö. 2021), Alvânî (ö. 2016) ve

¹⁸² Muslih, “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA”, 13.

¹⁸³ el-Fârûkî, *Bilginin İslâmîleştirilmesi*, 28-29.

¹⁸⁴ Ebu Süleyman, *İslam Dünyasında Yüksek Eğitimi Yeniden Canlandırmak*, 31-32.

¹⁸⁵ el-Fârûkî, *Bilginin İslâmîleştirilmesi*, 88-90.

¹⁸⁶ A.g.e., 80-82.

Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından benimsenen yaklaşımdır.¹⁸⁷ Abdulhamid Ebû Süleyman 1988 yılından 1998 yılına kadar üniversitenin rektörlüğünü yapmış ve İslâmlaşma sürecine yönelik müspet çalışmalar gerçekleştirmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Ssekamanya Siraje Abdallah, Suhailah Hussien & Nik A. Hisham, “The Experience of Islamization of Knowledge”, 93-94.

¹⁸⁸ A.g.e.,94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÂHÂ CÂBİR EL-ALVÂNÎ'NİN HADİS VE SÜNNETE YAKLAŞIMI

3.1. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü Tarafından Yapılan Çalışmalar

Enstitü tarafından hadis ve sünnet konularını ihtiva eden pek çok çalışma neşredilmiştir ya da İslâm coğrafyasında farklı bölgelerde yaşayan alimlerin hadis ve sünneti konu edinen eserleri kaleme almaları noktasında destek verilmiştir. Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü, alimleri sünnetle ilgili objektif yönleri ortaya çıkartma ve alanda çalışmalar yapma hususuna davet etmektedir. Bu hususta ortaya konan çalışmaların bazıları şöyledir:

- Abdülganî Abdülhâlık tarafından kaleme alınan *Sünnet'in Delil Oluşu* adlı eser¹⁸⁹
- Şeyh Muhammed Gazzâlî (ö. 1996) tarafından *Ehl-i Fıkıhla Ehl-i Hadis Arasında Nebevi Sünnet* adlı eser
- Yûsuf el-Karadâvî (ö. 2022) tarafından *Sünnetin Anlaşılmasında Yöntem ve Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet* adlı eserler örnek verilebilir.

Yûsuf el-Karadâvî tarafından 1990 yılında *Keyfe Neteâmel Maa's-Sünneti'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit* adlı eser kaleme alınmıştır. Çalışmanın kaleme alınma sebepleri arasında Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından Katar Üniversitesi Şeriat Fakültesinin Tefsir ve Hadis Bölümünde okutulmak üzere hadis ve sünnet çalışmalarına giriş mahiyetinde bir kitabın yazılması hususunda müellifi teşvik etmesi sonucunda bahsi geçen kıymetli eser ortaya çıkmıştır. Kaleme alınmasının üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen İslâm ülkelerinde birçok defa basılmıştır. Tekrarlanan baskılar Müslümanlar tarafından hadis ve sünnete verilen kıymetin bir göstergesi olarak görülmektedir. Eser Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hadis bilim dalı

¹⁸⁹ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 51.

öğretim üyelerinden Bünyamin Erul tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve Rey Yayınları vasıtasıyla yayınlanmıştır.¹⁹⁰

Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün yöneticiliğini yaptığı sırada Yûsuf el-Karadâvî tarafından kaleme alınan *Keyfe Neteâmel Maa's-Sünneti'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit* adlı eser ile ilgili olarak dile getirdiği yorumlar, Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün sünnetin anlaşılma problemi hususunda göstermiş olduğu ehemmiyeti ortaya koymaktadır.¹⁹¹

Alvânî; sünnetin daha iyi idrak edilmesi, bu konuda çalışmalar yapılması, hadis ve sünnetin tüm boyutlarıyla ortaya konulması, İslâm kültür ve medeniyeti için sünnetten ne şekilde faydalanılabileceği ve sünnetin İslâmî bilgi noktasında kaynaklık etmesine yönelik Müslüman mütefekkir ve alimler tarafından hususi olarak bu konularda çalışmalar yapılması gibi konular üzerinde durmuştur. Alvânî'ye göre Müslüman aklın bu meseleler gereken önemi vermesi gerekmektedir. Çünkü sünnetin, İslâm dininin ikinci kaynağı olmakla birlikte İslâm coğrafyasında ortaya çıkan meselelerin açıklanması ve anlaşılması üzerine etkisi büyüktür.¹⁹²

Ayrıca enstitü tarafından hadis ve sünnetin anlaşılma hususu önem ihtiva eden İslâm düşünce problemlerinden birisi olarak görülmektedir. Alvânî'ye göre problemlerin tespiti İslâmî reform faaliyetleri açısından ve Müslümanların içerisinde bulunduğu krizi aşabilmeleri adına önemi haizdir. Tüm bunlar enstitünün hadis ve sünnete yaklaşım tarzını ortaya koymaktadır. Çağdaş İslâmî hayatın yeniden refaha ulaşmasında oluşturulacak olan yeni sünnet metodolojisinin etkin rolü bulunacaktır. Ayrıca Alvânî Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün hadis ve sünnet hususunda iki hedefi olduğunu zikretmiştir:¹⁹³

¹⁹⁰ Bünyamin Erul, “Sünneti Anlamada Yöntem Adlı Çeviri Nasıl İntihal Edildi?”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 2 (Kasım 2009): 114.

¹⁹¹ Mehmet Ali Çalgan, “Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet ve Hadisleri Anlamada Günümüz Sosyal Bilimlerinden İstifade İmkânı”, *İslam ve Yorum III*, Der. Fikret Karaman, 8 Cilt. (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 331-332.

¹⁹² el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, 106-108.

¹⁹³ Çalgan, “Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet”, 331-332.

Sünneti, ihtiva ettiği bahislere göre sınıflandırmaya dikkat etmek ve onu yalnızca İslâm hukukunda ya da fıkıhta kullanmak yerine her türlü sosyal ve beşerî ilimlerin de kaynağı olarak ele almak gerekmektedir. Bu doğrultuda istifade edilebileceği düşünülen ilmî metotlardan faydalanılmalıdır.

İslâm medeniyetinin tekrardan inşa edilmesi hususunda Müslüman alim ve mütefekkirlerden İslâm ümmeti içerisinde meydana gelen krizin çözümüne yönelik sünnetin rolünü esas alan çalışmalar yapmaları ve eserler kaleme alınmasının talep edilmesi gerekmektedir.¹⁹⁴

Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından Yûsuf el-Karadâvî'nin desteklenmesi ile ortaya çıkan bir diğer çalışma ise *Sünnetü masdaran li'l-ma'rifeti ve'l-hadâra* adlı eserdir.¹⁹⁵ Eser Özcan Hıdır tarafından *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet* adıyla 2018 yılında Türkçeye tercüme edilmiş ve Nida Yayıncılık tarafından yayınlanmıştır.¹⁹⁶

Eser, Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından Karadâvî'ye İslâmî bilgi hususunda sünnetin ehemmiyetini ihtiva eden bir eser kaleme almasının talep gitmesi üzerine yazılmıştır. Karadâvî ise bilgi kaynağı olarak sünnet hususunun daha önceki dönemlerde İslâm düşüncesinde var olduğunu ancak kaleme alınmadığını belirtmiştir.¹⁹⁷

Her iki kitabın da yazılması hususunda Karadâvî'ye teklifte bulunan kurumun Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü olması ancak ilk baskılarının başka kurumlar tarafından yapılması dikkat çekmektedir. *Sünnetü masdaran li'l-ma'rifeti ve'l-hadâra* adlı eserin ilk baskısı Katar Üniversitesi bünyesinde yer alan “Sünnet ve Siret Araştırmaları Merkezi” tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁴ el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 69-72.

¹⁹⁵ Erdoğan Köycü, “Prof. Dr. Yûsuf el-Karadâvî'nin ‘Keyfe Netaâmel Maa's-Sunneti'n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbit’ Adlı Eseri Özelinde Hadis ve Sünnete Dair Bazı Görüşleri” 16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri, 28-31 Ekim 2022, (Antalya: Saygın Bilim Derneği, 2022): 1394.

¹⁹⁶ Yusuf el-Karadâvî, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet*, çev. Özcan Hıdır (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2018), 19.

¹⁹⁷ A.g.e., 15-19.

¹⁹⁸ A.g.e., 17-19.

Bir diğerk eser Abdülganî Abdülhâlık tarafından *Hücciyetü's- Sünnne* adıyla kaleme alınan ve Türkçeye *Sünnetin Delil Oluşu* başlığıyla tercüme edilen eserdir ve enstitünün talebi üzerine kaleme alınmıştır.¹⁹⁹Eser sünnetin şer'i delil oluşu hususunda ortaya çıkan ihtilaflara cevap niteliğinde yazılmıştır. İçeriğinde sünnet kavramı, sünnetin delil oluşu, sünnetin delil oluşunun kanıtları, sünnetin delil oluşunu reddedenlere karşı cevap şeklinde bölümler ihtiva etmektedir.²⁰⁰ Enstitü tarafından yayınlanan eser Şule Yayınları öncülüğünde Dilaver Selvi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.²⁰¹

Ayrıca enstitü tarafından Ürdün Kraliyet İslam Medeniyeti Araştırmaları Derneği ile birlikte 23 Haziran 1989 tarihinde Ürdün'ün başkenti Amman'da "*Nebevi Sünnet ve Medeniyet İnşa Yöntemi*" adlı sempozyum düzenlenmiştir. Sempozyum, İslâm dünyasının eski gücünü tekrar elde etmesi ve var olan sorunların tespiti amacıyla düzenlenmiştir. 1992 yılında ise *Nebevi Sünnette Bilgi ve Medeniyet İnşa Yöntemi* adıyla sempozyum bildirileri yayınlanmıştır.²⁰²

Hadis ve sünnet alanında gerçekleştirilen bir başka çalışma ise, Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü ve Mahya Yayıncılık iş birliği ile Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 16-17 Mart 2019 tarihinde "*Sünnetin Otoritesi*" isimli sempozyum gerçekleştirilmesidir. Çok sayıda ilim insanının iştirak ettiği sempozyum dört oturumda gerçekleşmiş ve sekiz adet tebliğın yanı sıra müzakereler gerçekleştirilmiştir.²⁰³

¹⁹⁹ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesini Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 57.

²⁰⁰ A.g.e., 51.

²⁰¹ Abdülganî Abdülhâlık, *Hücciyetü's-Sünne (Sünnetin Delil Oluşu)*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Şule Yayınları, 2003).

²⁰² Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesini Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 89.

²⁰³ Mahmut Demir, "Uluslararası Sünnetin Otoritesi Sempozyumu (16-17 Mart 2019, Sakarya)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 60, S.2 (Kasım 2019): 433-440.

3.2. Hayatı

1935 yılında Irak'ın Felluce şehrinde doğmuştur.²⁰⁴ İlk ve ortaöğrenimini kendi memleketinde tamamlamış ve Ezher Üniversitesinde şeriat ve hukuk alanında lisans eğitimi ve devamında ise usûl-i fıkıh alanında yüksek lisans eğitimini başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur.²⁰⁵ Eğitimini tamamladıktan sonra Irak'a dönerek Bağdat Askeri Akademisi'nde dersler vermiştir.²⁰⁶

Baas rejimine karşı olduğu için 1969 yılından Irak'tan uzaklaştırılmıştır.²⁰⁷ Sonrasında tekrardan Mısır'a dönerek Kahire'de bulunan Ezher Üniversitesinde fıkıh usulü alanında doktora programını başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur. Doktora tezi Fahreddin Râzî'nin *Mahsul fi Usul al-fikh* adlı el yazması üzerinedir. Alvânî Irak'ta bulunduğu süreçte Şeyh Muhammed Fuad el-Âlûsî, Şeyh Abdulaziz Selim el-Semirai, Şeyh Emced el-Zehâvî (ö. 1967), Şeyh Muhammed Kazilçi gibi alimlerden eğitim görmüştür.²⁰⁸

Doktorasını tamamlamasıyla birlikte 1975 yılında Suudi Arabistan'a taşınmıştır. Riyad kentinde İmam Muhammed bin Suud Üniversitesinde 10 yıl boyunca fıkıh usulü alanında profesör olarak dersler vermiş²⁰⁹ ve İçişleri Bakanlığında hukuk müşaviri olarak görev yapmıştır. Mekke'de bulunan Council of the Muslim World League'nin

²⁰⁴ Majid Khalida, "Taha Jabir Al-Alwani: A Study of His Views on Ethics of Disagreement in Islam", *Journal of Religion and Health*, C. 56 (2017): 47.

²⁰⁵ IIIT Family, "In Celebration of the Life of Shaykh Taha Jabir al-'Alwani", 12.

²⁰⁶ Nagoor Gafoordeen & Mohammed M.M. Sabir, "Taha Jabir al-Alwani & Yusuf al-Qardlawi Founders of Minority Fiqh (Fiqh al Aqalliyat)", *International Journal of Research and Scienettific Innovation(IJRSI)*, C. 10, S. 4 (2023): 78.

²⁰⁷ IIIT Family, "In Celebration of the Life of Shaykh Taha Jabir al-'Alwani", 12.

²⁰⁸ Hatice Kübra İmamoğlugil ve Tuğba Öztürk, "Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin Usûl Anlayışında Kolektif İctihadın Yeri", *Tematik Kelam Toplantıları: Dini Düşüncede Sorunlar ve Yorumlar*, Der. Şaban Ali Düzgün ve Tuğba Günel (İstanbul: Endülüs Yayınları Yayınevi, 2016), 222-223.

²⁰⁹ el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 4.

kurucu üyeleri arasındadır. ²¹⁰Suudi Arabistan’da bulunması sebebiyle uluslararası organizasyonlara katılma fırsatı sunmuştur. Bu konferanslara katılması vasıtasıyla Müslüman azınlıklarla diyalog kurma ve onların ihtiyaç ve endişelerini tespit etme fırsatı bulmuştur. “Râbitatü’l-âlemi’l-İslâmî (Dünya İslam Birliği) kurucu üyeliğini yapmıştır.²¹¹

1983 yılında Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmiştir ve burada 1981 yılında kurulan Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü mütevelli heyetine dahil olmuştur.²¹² Enstitü bünyesinde araştırma birimi direktörlüğü yapmıştır. Aynı zamanda 1988 yılından itibaren Cidde’de bulunan İslâm Konferansı Örgütü Fıkıh Akademisine üyelik yaparak dahil olmuştur ve 1988 yılında Kuzey Amerika Fıkıh Konseyi Başkanlığı görevini yürütmüştür.²¹³ 1996-2006 yılları arasında Cordoba (Kurtuba) Üniversitesi İslâmi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Başkanlığı görevini sürdürmüştür.²¹⁴

Dinler arası ilişkiler ve Amerika’da yaşayan Müslümanların toplum ile olan uyumunu incelemiş ve alanda çalışmalar yapmıştır. 2005 yılında İran Kültür Bakanlığı Alvânî’yi İslâmîyyat dalında en iyi yazar ödülüne layık görmüştür.²¹⁵ Farklı birçok kurumda üyelik ve başkanlık görevlerini sürdüren Alvânî Washington İslâm Birliğindeki ilk Müslüman uzman unvanını almıştır. Fârûkî’nin vefatıyla birlikte Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsünün yönetim kurulu üyeliğine atanmıştır.²¹⁶

²¹⁰ İmamoglugil ve Öztürk, “Tâhâ Câbir el-Alvânî’nin Usûl Anlayışında Kolektif İçtihadın Yeri”, 223.

²¹¹ IIIT Family, “In Celebration of the Life of Shaykh Taha Jabir al-'Alwani”, 14.

²¹² Emine Enise Yakar ve Sümeyra Yakar, “The Critical Analysis of Taha Jabir Al-Alwani’s Concept of Fiqh Al-Aqaliyyât”, *Hitit İlahiyat Dergisi*, C. 20, S. 1 (2021): 385.

²¹³ Merter Rahmi Telkenaroğlu, “Müslüman Azınlığın Kimlik Mücadelesi ve Fıkhu’l-Ekaliyyât”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 56 (2017): 276.

²¹⁴ el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, i-iv.

²¹⁵ A.g.e., i-iv.

²¹⁶ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 94.

Mona Abul-Fadl Alwani (ö. 2008) ile evlenen²¹⁷ Alvânî'nin Zeynep ve Rukiye adında iki kızı ve Ahmed adında bir oğlu vardır.²¹⁸ Arapça, İngilizce, Farsça ve Türkçe bildiği diller arasındadır. Aynı zamanda kanun çalan Alvânî, Arap müziği dinlemeyi severdi.

Mısır'ın Kahire kentinde düşünce kuruluşu ve kütüphane açan Alvânî eşi Mona Ebu'l Fadl'in kurucularından olduğu Arap Kadınları Birliği ve Medeniyet Çalışmalarının daimî destekçilerinden olmuştur.²¹⁹ Cordoba Üniversitesinin rektörlüğünü yaptığı sırada, 4 Mart 2016 tarihinde, 81 yaşında vefat etmiştir.²²⁰ Derin entelektüel katkıları göz önünde bulundurulduğunda vefatı ümmet için büyük bir kayıptır. Tâhâ Câbir el-Alvânî, ölümünden birkaç gün önce "Ben bir Müslümanım" başlıklı kaside yayınlamıştır.²²¹

Ben Bir Müslümanım

Adaleti önemsiyorum, özgürlüğü yüceltiyorum, insanı onurlandırıyorum, zayıflara karşı nezaket gösteriyorum ve güçlülere daha güçlü olanı hatırlatıyorum.

Zenginlere, zenginlik içinde fakirlerin haklarını yerine getirmelerini tavsiye ediyor ve zenginlere fakirlerin haklarını yerine getirmeleri için Allah tarafından kendi zenginliklerine emanet edildiğini fakirlere hatırlatıyorum.

İyiliği severim, mükemmelliğe çağırırım, kötülüğü reddederim, şiddeti reddederim, nezaketi severim, rehberliğe sarılırım ve hakikati korurum.

²¹⁷ Abdin Chande, "Global Politics of Knowledge Production: The Challenges of Islamization of Knowledge in the Light of Tradition vs Secular Modernity Debate", *Nazhruna Jurnal Pendidikan Islam*, C. 6, S. 2 (2023): 276.

²¹⁸ IIIT Family, "In Celebration of the Life of Shaykh Taha Jabir al-'Alwani", 16.

²¹⁹ İmamoğlugil ve Öztürk, "Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin Usûl Anlayışında Kolektif İctihadın Yeri", 223.

²²⁰ Marina Munira & Abdul Mutalib, "The Ethics of Disagreement in Islam: A Tribute to Taha Jabir al-Awani", *Ulum İslamiyyah the Malaysian Journal of Islamic Sciences*, C. 20 (2017): 106.

²²¹ Taha Jabir Al-Alwani, "I am Muslim", <http://www.zainabalwani.com/i-am-muslim/> [10 Mayıs 2024].

Yanlışlıkla savaşıyorum, yolsuzluğu yasaklarım ve elimden geldiğince düzeltilmesini isterim. Savaşlardan nefret ediyorum, barışı seviyorum, hayati seviyorum ve onu güzelleştirmeye çalışıyorum.

Ölümden korkuyorum ama onun geçilmesi gereken bir köprü olduğuna inanıyorum, böylece geçici olandan ebedi yurda varacağım. Güzel bir son umuyorum ve çirkin bir sondan Allah'a sığınyorum.

Cenneti seviyorum ve ateşten nefret ediyorum. Güvenliği severim, istikrarsızlıktan nefret ederim ve nefretten tiksiniyorum. Ben utanmaz, kaba ya da yıkıcı değilim.

Benim soyum Âdem ve Havva'ya dayanıyor. Âdem benim babam. Havva benim annem ve tüm insanlar benim kardeşlerimdir. Hiçbirini hor görmüyorum ya da hiçbirine ihanet etmiyorum. Aksine onlara rehberlik etmeye, önlerindeki yolu aydınlatmaya, ellerinden tutup cennete götürmeye ve ateşe düşmelerine engel olmaya çalışıyorum.

Evreni seviyorum ve ona aitim. İçindeki tüm komşularımı seviyorum: ağaçları, kayaları, bitkileri, hayvanları, dağları ve denizleri. Allah'a şükürler olsun beni ondan yarattı, beni ona geri döndürecek ve beni ondan bir kez daha yaratacak. Bu yüzden ona aitim ve onu inşa etmeye çağırıyorum. Onun içinden hakikati yüceltmek arzumdur, onun üzerinden huzur ve güvenliği yaymak amacımdır ve bunu başarmak için kendimle ve başkalarıyla mücadele etmek benim aracımdır. Nihai dönüşün olduğu Allah'a çağırıyorum.

Barış benim hedefim, güvenlik benim talebim, terörizm benim düşmanım, çatışma benim hasmım ve iç huzur benim arayışımdır.

Beni tanıdın mı?

Bu dünyada bu tanıma uyan birini tanıyor musun?

Ben bir Müslümanım.

3.3. Çalışmaları

Alvânî, modern dönemde Müslümanları krize sevk eden konulara çözüm önerisi nezdinde çok sayıda fikri çalışma ve araştırmalara öncelik etmiştir. Bilginin

İslâmîleştirilmesi, kolektif icthad, Müslüman azınlıklar meselesi gibi konular onun öncüsü olduğu fikirler arasında yer almaktadır. Alvânî'nin otuzu aşkın basılmış ve birçok farklı dile çevrilmiş eserleri bulunmaktadır. Eserlerden yalnızca altısının Türkçe çevirisi yapılmıştır. Eserler şöyledir:

- *Yenilenme-İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem: Islamic Thought: An aproach to Reform* adlı eser, Mahya Yayınları tarafından 2015 yılı Kasım ayında yayınlanmıştır ve çevirisi İbrahim Kapaklıkaya tarafından yapılmıştır.²²²
- *İrtidat: Tarihsel ve Metafiziksel Analiz: Apostasy in Islam a Historical&Scriptural Analysis* adlı eser, Mahya Yayınları tarafından 2014 yılının Aralık ayında yayınlanmıştır. Eserin çevirisi ise İbrahim Kapaklıkaya tarafından yapılmıştır.²²³
- *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri: Orijinal adı Issues in Comtemporary Islamic Thought* olan eser, İnkılab Yayınları tarafından 2008 yılının Temmuz ayında basılmıştır ve tercümesi Süleyman Gündüz tarafından yapılmıştır.
- *İhtilaf: Farkın Farkındalığı İslam'da İhtilaf Ahlakı: The Ethics of Disagreement in Islam* adıyla yazılan eser Mahya Yayınları tarafından 2016 yılının Mart ayında basılmıştır ve çevirisini İbrahim Kapaklıkaya üstlenmiştir.
- *Fıkıh Usûlü -İslam Fıkıhında Araştırma ve Kavrama Yöntemi: Eserin orijinal adı Usûlü'l fikh: Menhecu bahsî ve ma'rifeti'l-Fıkhı'l-İslâmî*'dir. 1992 yılında Koba tarafından yayınlanan eserin Türkçe tercümesini Mehmet Erdoğan hazırlamıştır.
- *Vahyi ve Kainatı Birlikte Okumak: Eserin özgün adı el-Cem'u beyne'l Kiraateyn Kiraatü'l-Vahy ve Kiraatü'l-Kevn*'dir. Mustafa Irmak tarafından Türkçeye tercüme edilen eser 2016 yılında Mahya Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

3.3.1. Fıkıh

Alvânî, 1993 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ettiğinde Müslüman azınlıkların İslâm hukukuyla ilgilenen özel bir disipline ihtiyaçları olduğunu tespit etmiştir ve onların yaşadığı sorunların Müslüman ülkelerde yaşanan sorunlardan farklı olduğunu dile getirmiştir. Amerika'da kaldığı süre boyunca Amerikalı Müslümanların İslâm hukukuna ilişkin endişeleri ve sorunlarıyla ilgilenmiştir. Bu sorunlarla ilgili olarak Karadâvî (ö. 2022) gibi alimlerden ve Mekke'de bulunan İslâm Fıkıh

²²² el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, 4.

²²³ el-Alvânî, *İrtidat: Tarihsel ve Metinsel Analiz*, 4.

Konseyinden fetvalar istemiştir.²²⁴ Aldığı fetvaları direkt olarak paylaşmak yerine, bunlar üzerinde çalışmalar yaparak fetvaların Amerikan koşullarına uygun olup olmadığını ve Amerikalı Müslümanlar tarafından uygulanabilirliğini tespit etmiştir. Müslümanlar, İslâm topraklarında yaşarken gayrimüslimlerle münasebet noktasında yalnızca evlilik ve helal gıda gibi konuları konuşup tartışırken İslâm coğrafyası dışında daimî ikamet söz konusu olduğunda ortaya çıkan sorunlar değişmekte ve karmaşık hale gelmektedir. Bu sorunların varlığını fark eden Alvânî, İslâm hukuku dalında Fıkhü'l-Ekalliyyât meselesi üzerine özel çalışmalar yapmıştır.²²⁵

Alvânî'nin Fıkhü'l-Ekalliyyât meselesinde makâsîdü's-şerîa ilkesine yaklaşımı İslâm hukukçuları tarafından ortaya konulan geleneksel makâsîdü's-şerîa ilkesi ile farklı anlamlar içermemektedir. Yalnızca geleneksel yaklaşımın genişletilmiş ve daha kapsamlı hale dönüştürülmüş metodolojisidir. Alvânî'nin daha kapsamlı metodolojisi, üç Kur'ânî değer olan tevhid, tezkiye ve ümran kavramları etrafında inşa edilmiştir. Alvânîye göre çağımızda makâsîdü's-şerîa hususunda Muhammed Tâhir bin Âşûr (ö. 1973) ve Muhammed Allâl el-Fâsî (ö.1974) dikkat çeken ve çalışmalar kaleme almış olan iki önemli alimdir.²²⁶

Doktora tez çalışması Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *el-Mahsûl fi 'ilmi 'usûli'l-fikh* adlı el yazması üzerinedir.²²⁷ Bu eser İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) *er-Risâle* adlı eserinden başlar ve el-Râzî'nin dönemine gelinceye kadar kaleme alınan usul kitaplarını açıklar niteliktedir. Bu eser İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111) tarafından yazılan *el-Müstasfâ* ile benzer içeriğe sahiptir. Bahsi geçen doktora tez çalışması Suudi Arabistan'ın Riyad şehrinde kitap haline getirilmiş ve farklı bölgelere dağıtımı sağlanmıştır.²²⁸

²²⁴ Yakar ve Yakar, "The Critical Analysis of Taha Jabir Al-Alwani's Concept of Fiqh Al-Aqaliyyât", 386.

²²⁵ A.g.e., 381.

²²⁶ Tâhâ Câbir el-Alvânî, *Fıkh Usûlü: İslâm Fıkhını Araştırma ve Kavrama Yöntemi*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: Koba Yayınları, 1992), 61.

²²⁷ A.g.e.,54.

²²⁸ Anonim, *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar*, 54.

Alvânî, 1975-1985 yıllarında İmam Muhammed bin Suud Üniversitesinde fıkıh ve usûl-i fıkıh alanında dersler vermiştir. Alvânî 'ye göre, günümüzde Müslümanların içinde bulunduğu problemler ve çözülmeyi bekleyen meselelerin cevapları için Kur'ân-ı Kerîm'e başvurmak gerekmektedir. Ümmetin yaşadığı sıkıntılar ve çözülemeyen meseleler için Müslüman aklının sünnet ve Kur'an ile bağlantısının kuvvetlenmesi gerekir.²²⁹ Alvânî'ye göre usûl-i fıkıh, Kur'an, sünnet ve vahiy, kâinat eksenini etrafında tekrardan okunmalıdır. Bu okuyuş fıkıh üretmek için yapılan okumaların dışında İslâmî ilimleri anlamamızı sağlayacak olan yeni bir metodoloji olarak görülmeli ve okunmalıdır.²³⁰

Alvânî'nin Amerika'ya göç etmesiyle birlikte kaleme aldığı kitapların sayısı artmıştır ve kitapların genelini fıkıh usulü ya da İslâm düşüncesini ihtiva eden eserler olduğu görülmektedir. İslâm düşüncesini ilgilendiren eserler özellikle alanda yenilenmeye duyulan ihtiyacı dile getirmek üzere kaleme alınan çalışmalardır.

Alvânî, fıkıh usulünü altı dönem şeklinde sınıflandırarak incelemeye tabi tutmuştur²³¹. İlk dönem olan sahâbe dönemi, peygambere sorulacak olan soruların direkt yöneltilip cevap alındığı dönemdir. Bununla birlikte bu dönemde peygamberin vefatına kadar yalnızca on üç konu bağlamında soru sorulmuştur. İkinci dönem sahâbenin hafızasında bulunmayan konular ile ilgili ilim meclislerinde tartışmaların yapıldığı dönemi kapsamaktadır. Üçüncü dönem İmam Abdurrahmân b. Mehdî'nin (ö. 198/813-14) isteği üzerine İmam Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî'nin (ö. 204/820) fıkıh usulü alanında kaleme aldığı *er-Risâle* adlı eserin yazıldığı dönemdir. Bu eser fıkıh usulü alanında telif edilen ilk eserdir.²³²

Dördüncü dönem, İmam Şâfiî'nin *er-Risâle* adlı eserine yönelik çalışmaların yapıldığı ve hicri beşinci asra kadar devam eden bir süreçtir. Bu dönemde eseri beğenip onu mezhebin temel kitabı olarak gören alimler olduğu gibi onun reddedilmesinin gerekliliği hususunda fikir beyan eden alimler bulunmaktaydı. Beşinci dönem ise

²²⁹ el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, 14-15.

²³⁰ el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 69-72.

²³¹ İmamoğlugil ve Öztürk, "Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin Usûl Anlayışında Kolektif İçtihadın Yeri", 229-230.

²³² A.g.e., 230.

Gazzâlî (ö. 505/1111), Cüveynî (ö. 478/1085), Bâkîllânî (ö. 403/1013) gibi alimlerin çalışmaları yaptığı fıkıh usulünün en ileri noktalara taşındığı dönemdir. Bu dönem içerisinde Bâkîllânî ile Kâdî Abdülcebbar el-Hemedânî (ö. 415/1025) fıkıh usulü ile ilişkili olan mevzuların tekrardan kaleme alınması için çabalamışlardır.²³³ Altıncı Dönem, hicrî altıncı yüzyılda başlamıştır ve günümüze kadar devam etmektedir. Alvânî özellikle son dönem olan altıncı dönemi alimlerin mezhepsel kaygılar taşıması ve bunu eserlerine yansıtması noktasında eleştirmiştir.²³⁴

Usûlü'l fikh: Menhecu bahsî ve ma'rifeti'l Fikhi'l İslâmî adıyla kaleme aldığı müstakil bir risaleye sahiptir. Bu risale iki önemli noktaya değinmektedir. Usûl-i fıkıh yalnızca fıkıh usulünden ibaret değildir. Usûl-i fıkıh; Kur'an, sünnet ve vahit, kâinat ekseninde tekrardan okunmalıdır. Yalnızca fıkıh üretmek ya da anlamak için okunması yerine İslâmî ilimleri anlamamızı sağlayacak olan metodoloji olarak görülmeli ve okunmalıdır.

Fakihler tarafından hicrî 3. Yüzyıldan itibaren ortaya atılan icthad kapısının kapanması iddiası Müslümanların zihni açıdan donuklaşmasına sebep olmuştur²³⁵. Bu meselenin kim tarafından ortaya konulduğu net olarak bilinmemekle birlikte sahâbe döneminden sonraki dönemlerde oldukça gündemde olan re'y faaliyetleri yerine İmam Şâfiî (ö. 204/820) tarafından kıyasın konması, Zâhirîler ve Şîa'nın ise re'y faaliyetlerine tepkili bir yaklaşım sergilemeleri ve alimler tarafından icmâ'nın tercih edilmesi, icthad kapısının kapanması hadisesinin başlıca sebepleri arasında görülmektedir.²³⁶

Alvânîye göre ise modern dünyada Müslüman aklın tekrardan dirilmesi için icthada ve onun günümüze uygun biçimde güncellenmesine ihtiyaç vardır.²³⁷ Krizin çözümüne

²³³ el-Alvânî, *Fıkıh Usûlü: İslâm Fıkıhını Araştırma ve Kavrama Yöntemi*, 47-48.

²³⁴ İmamoğlugil ve Öztürk, "Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin Usûl Anlayışında Kolektif İctihadın Yeri", 230,231.

²³⁵ A.g.e., 233.

²³⁶ Yunus Apaydın, "İctihad", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/432-445.

²³⁷ İmamoğlugil ve Öztürk, "Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin Usûl Anlayışında Kolektif İctihadın Yeri", 234.

yönelik sunduğu kolektif ictihat anlayışı üzerine birtakım prensipler geliştirmiştir. Bu prensipler şöyledir: ²³⁸

- Başvurulacak temel kaynak Kur'an'dır. Sünnet ve hadisler ise açıklayıcı vasfı ile önem arz eden bağlayıcı kaynaklardır.
- Modern dönemde ictihat edilecek meselelerin sayısı oldukça fazladır. Bu sebepten ortaya konacak olan ictihat metodu yalnızca fikhî boyuta indirgenmemeli ve sosyal bilimlere göz ardı edilmemelidir.
- Ortaya konulacak olan ictihat hükümlerinin gelecek nesiller için bağlayıcılık boyutu bulunmamaktadır.
- Yalnızca fakihlerin ya da hadisçilerin kısacası İslâmî ilimler alanında yetkin uzmanların yanı sıra psikolog, sosyolog, filolog ve tarihçilerin sürece dahil edilmesi elzem görülmektedir.
- Geliştirilecek olan ictihat metodu; tevhid, tezkiye ve ümran çerçevesi içerisinde yer almalıdır. Alvânî, Müslüman topluluklarda bu prensiplerin ötelenemeyeceği düşüncesindedir. ²³⁹

Alvânî'nin ilmî meselelere bakış açısı geleneksel ve modern yaklaşımların ortasında yer almakla birlikte geleneksel miras ele alınarak günümüze hitap eden ictihatların yapılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Ona göre bu meseleleri ele alırken Kur'an önderliğinde güncel bir ictihat anlayışına ihtiyaç vardır. ²⁴⁰

3.3.2. İslâm Düşüncesi

Alvânî, İslâmî düşünce hususunda Fârûkî (ö. 1986) ile benzer fikirler taşımaktadır. Özellikle son yarım asırda İslâm coğrafyası içerisinde Batılılaşma ve bunun bir sonucu olarak İslâmî mirasa yabancı kalan Müslüman kişilerin sayısı giderek artış göstermektedir. Müslümanlar tarafından kabul gören Batılı düşünce ve yaklaşımların pek çoğu vahyi kabul etmeyen aynı zamanda laik materyalist yaklaşımlar olmasından dolayı Alvânî'ye göre Batı kaynaklı üretilen araştırma ya da elde edilen bilgilerde bu

²³⁸ Ag.e., 235.

²³⁹ A.g.e., 234-236.

²⁴⁰ A.g.e., 237.

bakış açısına sahiptir. ²⁴¹ Müslümanların geneli ise özellikle son dönemlerde dinin emirlerini yerine getirip aynı zamanda Batı menşeli olan laik materyalist yaklaşımı kabul etme eğilimine girmişlerdir.²⁴²

İslâm coğrafyasının kendi tarih ve medeniyetine hatta özüne uygun olmayan yaklaşımların Müslümanlar tarafından benimsenmesi ve bunun farkına dahi varılmadan gerçekleştirilmesi Müslümanların bir düşünce krizi içerisine girdiklerinin göstergesidir. Nitekim krizin varlığı ile Müslüman toplulukların birçok noktada geri planda kalmasına sebep olduğu görülmektedir.²⁴³ Alvânî'ye göre her bir dinin, medeniyetin ayrı bir yaklaşım ve anlayış tarzı olduğu gibi her bilginin de amaçları aynı doğrultuda değildir. Bu sebeptendir ki başka kültür ve medeniyetlerle aynîleşme çabası içerisine girmek bir meyveyi olduğu ağaçtan koparıp farklı bir ağaçta yaşatmaya çalışmak gibidir. Meyvenin hayat bulmaya çalıştığı ağaçta nefes almayıp yaşayamayacağı gibi ağaçta o meyveye su ve besin veremez.²⁴⁴

Geçmiş dönemlerde sorunun farkına varan mütefekkir ya da alimlerin pek çoğu yalnızca problemin tespitini sağlamış ancak uygun bir çözüm üretememiştir. Çözüm üretilmeye çalışıldığında ise İslâmî mirasın problemin çözümü için yeterli olduğunu ve yeni metot ya da yaklaşımlara gerek olmadığını belirtmişlerdir. Bu düşüncenin ana sebebi olarak ise İslâm tarihini incelediklerinde İslâmî geleneğin tamamıyla uygulamaya geçtiği dönemlerde Müslümanların çok daha iyi durumda olduklarını düşünmeleri olmuştur.²⁴⁵

İnsanların yenilenmeye olan ihtiyacı ve yeniden dirilişin mecburi oluşunu fark etmelerine rağmen çözüm ve uygulama noktasında gereken önemin verilmemesi dikkat çeken bir unsur olmuştur.²⁴⁶ Alvânî'ye göre hakiki bir yenilenme için Müslüman akıl sünnet ve Asr-ı saâdet döneminin tüm yönleriyle zayıflayan bağını tekrardan düzeltilmelidir. Çünkü bu yenilenme sayesinde Müslüman toplulukların

²⁴¹ el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 106.

²⁴² A.g.e., 20.

²⁴³ el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, 14-15.

²⁴⁴ A.g.e., 37.

²⁴⁵ A.g.e., 12-13.

²⁴⁶ A.g.e., 13.

Kur'an ile zayıflayan bağları tekrardan kuvvetlenir ²⁴⁷ Bu yenilenme sayesinde ümmetin birçok noktada geri kalmışlığı aşılsa Müslümanlar sadece kendilerini kurtarmakla kalmayıp tüm insanlığı diriltecek bir medeniyet inşa edebilirler.

Alvânî'ye göre İslâmî düşüncenin yenilenmesi ve bilginin İslâmîleştirilmesi meselesi Batılı yaklaşımlara bir seçenek olarak ortaya konulan geniş içerikli çağdaş İslâm medeniyeti projesini hayata geçirmeyi amaçlayarak krizin çözüm önerileri arasında yer almaktadır. Bu paradigma değişimi Müslümanlar için hayatî önem arz etmektedir. Sözü geçen konuya İslâmî kurumlar ve yetkin kişiler tarafından yeterince önem verilmemesi ve gerekli çalışmaların yeteri kadar yapılmamış olması sebebiyle Müslümanlar tarafından yeterince ilgi görmemektedir.²⁴⁸ Alvânî'ye göre bilginin İslâmîleştirilmesi metodunun uygulamaya geçmesi Kur'an'ı merkeze alan bir metodolojinin oluşması anlamına gelmektedir. Çünkü Kur'an ayetleri evrensel bir metodoloji içeren yegâne kaynaktır.²⁴⁹ Bu sayede bilginin İslâmîleştirilmesi meselesi ise hem evrensel hem de Kur'ânî'dir.²⁵⁰

Son otuz-kırk yıllık zaman diliminde Müslümanlar psikoloji, sosyoloji, hukuk, sanat, edebiyat gibi birçok alanda Yunan düşüncesi ile birlikte Batılı kültür ve birikimi âdeta tamamen benimsemiştir. Ayrıca Batılılar tarafından ileri sürülen bilginin evrenselliği fikrini kabullenmişlerdir.²⁵¹ Bu kültürel yağmacılık, yalnızca Müslümanlar tarafından kabul edilmekle kalmayıp tüm dünyadaki binlerce eğitim görmüş insanın zihninde yer edinmeyi başarmıştır.²⁵² Batıda üretilen kültür ve birikimin evrensel olarak uygulanabilirliğine olan inancın oluşmasına sebep olan faktörler ise şöyledir:²⁵³

- İslâm coğrafyası içerisinde bulunan topraklarda Batı temelli ve dini eğitim veren okulların açılması ve okulların o bölgelerde ikamet eden yerel halka eğitim vermesi

²⁴⁷ A.g.e., 15.

²⁴⁸ A.g.e., 9.

²⁴⁹ A.g.e., 24.

²⁵⁰ el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 75.

²⁵¹ el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, 38-39.

²⁵² A.g.e., 39.

²⁵³ A.g.e., 39-40.

- Batılı eğitim sisteminin İslâm ülkelerinde biçim ve muhteva bakımından taklit edilmesi ve Batılılaşma çabası içerisinde olunması,
- Müslüman öğrencilerin eğitim almak üzere batıda yer alan kurumlara gönderilmesi ve bu sayının gün geçtikçe artış eğiliminde olması,
- İletişim kanalları aracılığıyla gerek yazılı gerek sözlü olarak batı propagandası yapılması,
- Müslümanları, zafer ve yenilgi ikilemi içerisine sokarak Batılıların galip olarak gösterilmesi ve onların yenilenler üzerinde etkileri,
- Tüm bunların yanı sıra Müslümanların bağımsız ve orijinal düşünmekten uzaklaşmalarıdır.

Bu sıralanan maddelerin neredeyse hepsi Müslümanların Batılılaşma düşüncesini kabul edip taklit çukuruna batmalarına neden olan etkenler arasında yer almaktadır. Alvânî'ye göre bilginin İslâmîleştirilmesinin metodolojik-epistemolojik amaçları altı esasa dayanmaktadır.²⁵⁴

- **Çağdaş İslâmî epistemolojik metodun yenilenmesi:**²⁵⁵ Tevhid sistemine dayanan bir epistemolojik metod oluşturulmasıyla ilgilenen bu bahsin iki temel dayanağı vardır. Bunlardan ilki: İman şartlarının kavram olarak yeniden canlandırılması ve gerekli sorulara verdiği cevaplarla bir güç haline gelmesidir. Örneğin, bilgi nazariyesi boyutunda Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve hesap gününe inanmanın faydası nedir? Bu iman esaslarının metodolojik önemi nedir? Müslüman zihni, genelde buna benzer sorular üzerinde durmak yerine yalnızca kişisel kanaat içeren mevzular olarak görmektedir. Bilginin İslâmîleştirilmesi meselesi İslâmî öğretiler ve onların gayeleri ile uyumludur. Bu bakımdan İslâm'ın bilgi modelini temsil ettiği söylenebilir. İslâmî bilginin ikinci temeli ise tevhid ekseninde çeşitli sosyal ve uygulamalı bilimler için sistemler geliştirmektir.²⁵⁶
- **Kur'ânî epistemolojik metodolojinin tekrardan inşa edilmesi:** Müslüman zihnindeki eksiklikler ve boşluklar yeni bir metodoloji inşa edilmesini mecburi

²⁵⁴ A.g.e., 28.

²⁵⁵ A.g.e., 28.

²⁵⁶ el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 64-65.

kılmaktadır. İnşa edilecek yeni Kur'ânî metodoloji ise tevhid ekseninde oluşturulmalıdır.²⁵⁷

- **Kur'ân-ı Kerîmi bilgi, fikir ve medeniyet menşei olarak ele alma yöntemlerinin geliştirilmesi:** Ele alınan metodoloji Kur'ânî ilimlerin tekrardan gözden geçirilmesi ve yeniden inşasını gerektirmektedir. Tüm bunlar neticesinde ilimlerin yenilenmesi ile birlikte insanların içinde bulunduğu buhran döneminin çözümüne katkıda bulunması hedeflenmektedir.²⁵⁸
- **Hz. Peygamber'in sünnetini bilgi, fikir ve medeniyet pınarı olarak ele alma tekniklerinin geliştirilmesi:** Kur'an'ın daha net anlaşılması için sünnet iyice anlaşılmalıdır. Sünnetin daha iyi anlaşılması için ihtiyaç duyulan şey sistematik bir metodolojinin inşa edilmesidir. Metodolojinin inşasının gerçekleşmemesi durumunda sünneti takip etme ve örnek alma noktasında Hz. Peygamberi takip eden bir kimse için sünneti sistemleştirecek bir metodolojinin yoksunluğu kavrayış noktasında zorlukları beraberinde getirmektedir.²⁵⁹
- **İslâm mirasını ve Müslümanların içerisinde bulunduğu krize sebep olan taklit ve İslâmî mirastan uzaklaşma süreçlerini aşmayı sağlayacak şekilde metotların geliştirilmesi:** İslâmî entelektüel mirasın yeni bir metodoloji ile inşa edilmesi gerekmektedir. Ortaya çıkan yeni metodoloji, İslâmî fikri model ve onun meselelerini etkin şekilde ele almalıdır.²⁶⁰
- **Çağdaş insanî birikimi bir bütün halinde insan düşüncesi ve medeniyetiyle bağdaştıracak şekilde yeni metotların geliştirilmesi gerekmektedir:**²⁶¹ Müslümanlar zihin ve yaşantılarında mevcut olan Batılı yaklaşım ve düşüncelerden kurtulmak için Batılı düşüncenin geçmişini ve bugünkü durumunu ortaya koymak üzere bir metodoloji geliştirmelidir.²⁶²

²⁵⁷ A.g.e., 66-67.

²⁵⁸ A.g.e., 67-69.

²⁵⁹ A.g.e., 69-72.

²⁶⁰ A.g.e., 72-73.

²⁶¹ el-Alvânî, *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*, 28.

²⁶² el-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 72-74.

3.4. Hadis ve Sünnet Anlayışı

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan bu bölümde Alvânî'nin *İşkâliyyetu't-T'âmulime'a's-Sünneti'n-Nebeviyye* adlı eseri ve İngilizce çevirisi olan *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of Sunnah* adlı çalışma esas alınmakla birlikte beraberinde yazdığı diğer eserlerde incelenerek hadis ve sünnet anlayışı ve hadis tarihi, hadis usulü gibi konular hakkındaki görüşleri ortaya konulacaktır.

Alvânî, alimler tarafından kabul gören sünnet anlayışını eleştirerek tüm ilmî disiplinler tarafından kabul göreceği yeni bir sünnete yaklaşım metodu ortaya koymak istemiştir. Alvânî, ortaya koyacağı yeni metodun inşa çalışmalarına resûl ve nebî kavramlarını ele alarak başlamıştır.²⁶³ Zira ona göre nebî ve resûl arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar incelendiğinde nebîye nazil olan vahiy yeni bir şeriat içermezken, resûle nazil olan vahiy, ise yeni bir şeriat ile nazil olmuştur.²⁶⁴ Aynı zamanda nebî masum değildir fakat resûl masumdur ancak masumiyet hayatın tüm noktalarında değil yalnızca peygamberlik görevi söz konusu olduğunda olabilir. Alvânî'nin görüşü eleştiriye açık bir görüş olmakla birlikte bugün bahsi geçen konuyu gündeme getiren araştırmacılar bulunmaktadır. Bugün Türkiye akademisinde güncelliğini koruyan bu konu ile alakalı Alvânî güçlü deliller ortaya koymamaktadır.

Alvânî'ye göre, nebînin görevleri zaman ve mekân sınırları içerisindeyken resûlün görevlerinin daha geniş boyutta olmasının yanı sıra zaman ve mekân ile sınırlı olmaması gibi farklılıkları ele almaktadır.²⁶⁵ Ona göre her resûlün nebî olduğu ancak her nebînin resûl olmadığı vurgusu neticesinde Hz. Muhammed'in nebîlik görevi vefatıyla birlikte son bulurken resûl oluşu kıyamete kadar sürecektir. Aynı zamanda nebî ve resûl arasında görevler bakımından farklılıklar bulunmakla birlikte resûle

²⁶³ Taha Jabir Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah* (Washington: International Institute of Islamic Thought, 2017), 4.

²⁶⁴ A.g.e., 4-5.

²⁶⁵ A.g.e., 5-7.

verilen görevler nebîye kıyasla daha fazladır.²⁶⁶ Alvânî, resûle verilen on bir ayrı görev sıralamakla birlikte görevleri üç başlık altında incelemiştir.²⁶⁷

- **Tebliğ:** Sözlükte “bir şeyi ya da bir haberi ulaştırmak” anlamında geçen tebliğ kelimesi, terim anlam olarak “peygamberlerin kendilerine nazil olan vahyi insanlara iletmesi” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁶⁸ Alvânî’ye göre peygambere nazil olan vahiy ile birlikte ilk gerçekleştirmesi gereken görev, aldığı mesajı tam bir şekilde insanlara iletmesidir.
- **Beyan:** Sözlük anlamı olarak “açık seçik olmak ve açıklamak”²⁶⁹ anlamlarına gelen beyan kelimesi, terim boyutu ele alındığında “Muhatabın anlayışına göre manadaki kapalılığı gidermek” anlamına gelir. Alvânî ise resûlün vahyi açıklayarak tatbik etmesi şeklinde tanımlamaktadır.
- **İttibâ Teessî ve İktidâ:** Alvânî’ye göre ele alınan kavramlar farklı anlamlar içermelerine karşı aralarında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Aynı zamanda Alvânî kavramlar arasındaki farklılıkları ortaya koymak üzere incelemelerde bulunmuştur. Bu üç kavram, delilleri inceleme ve araştırmaya bağlıyken kavramların tam zıttı olarak delil bilmeksizin bağlanma anlamına gelen taklit kavramı bu kısmın içerisinde incelenmektedir.

3.4.1. Tâhâ Câbir el-Alvânî Nazarında Sünnet ve Sünnetin Delil Değeri

Alvânî, sünnet kelimesini teknik bir terim olmanın ötesinde bir kavram olarak incelemektedir. Sünnet kelimesi; yol, iz, örf gibi anlamlara gelmektedir ve Kur’an öncesi dönemde ve vahiy sonrası dönemde farklı ilmi disiplinlerle ilgilenen alimler tarafından farklı anlamlarda kullanılmıştır. Aynı zamanda Alvânî, sünnet kavramını ele alırken Kur’an, nas ve vahiy gibi kavramlar üzerinde açıklamalarda bulunmuştur. Onun sünneti tanımlama şekli, Kur’an ve vahiy kavramlarına yaklaşımı ile ilintilidir.

Alvânî, sünnet kavramının kullanılmış olduğu anlam biçimlerini tarihsel olarak incelemeye tabi tutmuştur. Bu inceleme neticesinde, Hicrî 1.yüzyılda sünnet

²⁶⁶ A.g.e., 6.

²⁶⁷ A.g.e., 10-20.

²⁶⁸ Mehmet Boynukalın, “Tebliğ”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/218.

²⁶⁹ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyân”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/22-23.

kavramının farklı şekillerde kullanılmış olduğunu dile getirmektedir. Hz. Ali (ö. 40/661) tarafından Hicrî 34 yılında yapılan bir konuşma esnasında malum olan, bilinen iş anlamında sünnet kavramını kullandığı görülmektedir.²⁷⁰ Bir başka kullanım şekli ise İslâm'ın yolu, Müslümanların yolu ve Allah'ın yolu anlam biçimlerinde kullanılmasıdır. Ayrıca Ebû Bekir (ö. 13/634) ve Ömer bin Hattâb'ın (ö. 23/644) eylemlerine atıfta bulunmak içinde kullanılmıştır.²⁷¹ Hz. Peygamberden sonraki dönemlerde Medine halkı sünnet kelimesini Hz. Muhammed ve ondan sonra gelen sahâbe neslinin gerçekleştirdiği eylemler olarak ele almışlardır.²⁷² Hicrî ikinci yüzyıldan itibaren sünnet kavramının kullanım alanı daraltılarak yalnızca peygamberin örneği ile ilişkilendirilmiştir. Alvânî'nin sünnet kavramını tanımlarken Hz. Âişe'ye (ö. 58/678) ait olan Hz. Peygamber'in ahlakının Kur'an ahlakı olduğunu ifade eden sözünü dikkate aldığı göze çarpmaktadır.

Ayrıca Alvânî'ye göre, alimlerin sünnet kelimesine yükledikleri anlamlar kendilerine özgü epistemolojik disiplinlere göre sınıflandırılabilir. Örneğin, usulcülere göre sünnet kavramı İslâm hukukunun ikinci kaynağı olarak ele alınmaktadır ve onlar sünnet kavramını, delil olması açısından incelemektedirler.²⁷³ Fakihlere göre ise sünnet kavramı; uygulandığında sevap kazandıran ve terk edildiğinde ceza gerektirmeyen, uygulayan kişinin ödüllendirildiği ve terk edenin kınanmadığı, vacip amel derecesine ulaşmayan fakat zannî delillere dayanarak tespit edilen arzuya göre uygulanabilir bir eylem olarak görülmüştür.²⁷⁴ Hadis alimlerine göre ise sünnet tanımlaması; Hz. Peygamber'e isnad edilen söz, fiil ve davranışları içine almaktadır.²⁷⁵

Alvânî, sünnet kavramını yanlış anlaşılmalardan kurtarıp yeniden kapsayıcı bir tanımlama yapılmasını ve çeşitli ilmî disiplinlerin sünnet kavramını kullanım biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesini gerekli görmektedir. Farklı şekillerde ortaya

²⁷⁰ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 40.

²⁷¹ A.g.e., 41.

²⁷² A.g.e., 43.

²⁷³ A.g.e., 45-46.

²⁷⁴ A.g.e., 46.

²⁷⁵ A.g.e., 46-47.

konulan sünnet tanımı Müslümanlar içinde ihtilafların meydana gelmesine sebep olmuştur.²⁷⁶

Alvânî'nin tanımına göre ise Peygamber tarafından Kur'an ahlakının ortaya konulması ve ona uygun yaşantıyı esas alan hayatın tüm evrelerini kapsayan metoda sünnet denilmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in beşer olması sebebiyle meydana gelen fiil ve uygulamaları ise Kur'an'da bulunmaması yönüyle sünnet statüsünde değildir.²⁷⁷ Hadis; "sohbet, konuşma" anlamlarına gelmektedir.²⁷⁸ Alvânî hadis ve sünnet kavramları arasında bulunan farkları ele alırken hadislerin Müslümanların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıktığını ve hadisleri, asıl olarak sünnet değil yalnızca sünneti aktaran bir haber olması boyutuyla ele almıştır.²⁷⁹ Hadis literatürü ise Hz. Peygambere ait olan davranış ve sözlerin insanlar tarafından başkalarına anlatılması ile başlamıştır. Burada amaç Hz. Peygamber'den nakledilenleri bizzat görmemiş olan insanlara iletmeştir.²⁸⁰

Alvânî'ye göre Hz. Peygamber'in tüm fiillerini aynı sınıflandırmaya tabi tutmak doğru değildir. Peygamberin fiillerini yalnızca kendisine ait olan fiiller ve Müslümanları kapsayan fiiller şeklinde iki gruba ayrılmasını isabetli bulmuştur. Alvânî'ye göre, Hz. Muhammed'in insan olması sebebiyle gerçekleştirdiği ya da bir kadı, devlet yöneticisi olarak gerçekleştirdiği fiiller Müslümanlar için bağlayıcı değilken Kur'an'ı açıklayan fiilleri ümmeti için bağlayıcıdır.²⁸¹

3.4.2. Hadis Tarihine Bakışı

Alvânî'ye göre Peygamber'in getirdiği rehberlik, onun ölümünden sonra da hayatta olduğu gibi takip edilmiş olsaydı Kur'an ve sünnet ilişkisi hakkında problemler ortaya çıkmazdı. Peygamber'in vefatından sonra, insanların tutum ve davranışlarında olan

²⁷⁶ A.g.e., 47.

²⁷⁷ A.g.e., 140-141.

²⁷⁸ A.g.e., 44.

²⁷⁹ A.g.e., 43-44.

²⁸⁰ A.g.e., 45.

²⁸¹ A.g.e., 73-74.

değişiklikler problemleri beraberinde getirmiştir²⁸². Ayrıca insanlarda meydana gelen değişiklikler sonucu meydana gelen tutum ve davranışlardan, diğer ilmî disiplinler de farklı boyutlarda etkilenmiştir. Alvânî'ye göre nebevi sünnet net bir tarihsel perspektife ihtiyaç duyulmaktadır. Nesilleri ise dört başlık altında incelemeye tabi tutmuştur.²⁸³ Bu tasnif “Alvânî'nin hadis rivayet tarihine yönelik tasnifi” şeklinde ele alınacaktır.

3.4.2.1. Alvânî'nin Hadis Rivayet Tarihine Yönelik Tasnifi

Alvânî'nin en orijinal sayılabilecek yönlerinden birisi özellikle ilk üç asra dair yeni terminolojiler kullanarak hadis rivayet tarihini kendisine özgü biçimde yeniden tasnif etmesidir. O bu tasnifi yaparken sahâbe nesline Kur'an vahyine tanıklık eden nesil, tâbiîn nesline rivayet kuşağı doğuyor ve etbâu't-tâbiîn dönemini ise hukukçular ve icihad üretim nesli olarak ele almaktadır. Alvânî tarafından tasnif edilen yeni terminolojik sınıflandırma nispeten eleştirilere açık olmakla birlikte ortaya konulan yeni bir bakış açıdır.

- **Kur'an vahyine tanıklık eden nesil**

Alvânî'nin sünnet anlayışı ile sıkı alakası olan ilk Müslüman neslin bakış açısı ele alındığında Kur'an ve Sünnet arasındaki ilişki ile ilgili problemlerin varlığı dahi olası görülmemiştir. İndirilen yeni ayetler bazen herhangi bir soruya cevap mahiyetinde veyahut bir olaya binaen indirilirken bazıları herhangi bir sebep olmadan nazil olmuştur. Kur'an'da sahâbe tarafından peygamberden hüküm istenilen on beş durumdan bahsedilmektedir. Yöneltilen soruların yalnızca sekizi fikhî niteliktedir. Kur'an'da “Sana soruyorlar...” şeklinde gönderilen ayetler on beş duruma atfedilmektedir ve ayetlerin devamında soruların cevapları yer almaktadır.²⁸⁴ Sahâbe döneminde sünnet anlayışı, Kur'an'da bulunan ayetlerin açıklığa kavuşmasına vesile olarak görülmekteydi. Kur'an vahyine şahitlik eden sahâbe nesli mezheplere ve

²⁸² A.g.e., 91.

²⁸³ A.g.e., 93-94.

²⁸⁴ A.g.e., 92.

ayrışmalara, anlaşmazlıklara, fikhî düşünce ekollerine, siyasî mücadelelere tanıklık etmemiş bir nesildir.²⁸⁵

Alvânî'ye göre hulefâ-yi Râşidîn dönemi Kur'an vahyine tanıklık eden nesil bölümü içerisinde yer almaktadır. İlk halife Ebû Bekir (ö. 13/634) ve Ömer bin Hattâb, (ö. 23/644) rivayet edilen hadislerin içerik kontrolünü yaparak hadislerin doğruluğunu tespit etmeye çalışmışlardır.²⁸⁶ Nitekim tespit aşamasında ilk olarak hadis metinlerini, Kur'ân-ı Kerîm'e arz etmişlerdir. Ayrıca bu dönemde hadis rivayeti noktasında ihtiyatlı (tesebbüd) davranılmış ve rivayetlerin asgari düzeyde tutulması istenmiştir. Hadislerin doğruluk ve güvenilirliğini tespit etmek için hadis rivayet eden kimseden ek olarak bir şahit getirmesini istemişlerdir.²⁸⁷ Hz. Peygamber'in eylemlerini, Kur'an emirlerini yerine getirmek üzere gerekli olan emirler ve insanî yönü dolayısıyla kişisel inisiyatifıyla gerçekleştirdiği emirler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür.

- **Rivayet Kuşağı Doğuyor**

Alvânî sahâbeden sonra gelen tâbiîn neslini rivayete nesli olarak sınıflandırmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte boşluğa düşen Müslümanlar, yalnızca bazı çöl Arap kabilelerinin irtidad etmesi dışında Peygamber'in varlığında sürdürdükleri birliklerini korumayı başarmışlardır.²⁸⁸ Müslümanlar, özellikle hulefâ-yi râşidîn döneminde şüpheli eylemlerden uzak kalarak İslâm'ın öğretileri üzerine yoğunlaşmışlardır. Zaman içerisinde yapılan fetihlerle birlikte İslâm coğrafyası büyümüş ve Müslüman olanların sayısı gün geçtikçe artmıştır. İslâmiyet'in Arap Yarımadası dışında farklı ortamlarda uygulanması alışıl gelenin dışında yeni soru ve sorunları beraberinde getirmiştir. Kültürlerin birbirleri ile karşılaşması ve ilişki kurması hem olumlu hem de olumsuz yönden sonuçlar doğurmuştur. Kur'an vahyine tanıklık eden neslin bilmediği ve daha önce karşılaşmadığı sorular ve iddiaların ortaya çıkması ivme kazanarak artmıştır.²⁸⁹

²⁸⁵ A.g.e., 94.

²⁸⁶ A.g.e., 94-95.

²⁸⁷ A.g.e., 104.

²⁸⁸ A.g.e., 97.

²⁸⁹ A.g.e., 96-97.

Sahâbe nesli yok olduğunda ise Müslümanlar ortaya çıkan sorunlar için Kur'an dışında başka kaynaklara yönelmeye başlamışlardır.²⁹⁰ Bu durumda Kur'an ayetlerini yorumlamaya başlayarak kendi sorularına cevap aramışlardır ancak yalnızca yorumların yeterli olmadığı hissiyatı ile Peygamber'in hayatı ve uygulamaları ile ilgili bilgilerin izini sürme gayreti içerisine girmişlerdir.²⁹¹ Süreç içerisinde Ömer bin Abdulazîz, (ö. 101/720) hadisleri yazılı hale getirmek için ilk sistematik girişimlerden birisini gerçekleştirmiştir.²⁹² Ömer bin Abdulaziz'in uygulamayı gerçekleştirme amaçlarından birisi insanların hiziplere bölünmesine engel olunabileceği düşüncesine sahip olmasıydı. Hadislerin yazıya geçirilmesi uygulamasının hulefâ-yi Raşidîn döneminde yapılmamasının sebebi olarak insanların bu rivayetleri temele alarak Kur'an'ı unutmaları ve Kur'an'a olan odaklarını kaybetmelerinden endişe duymaları gösterilmektedir. Tüm aşamaların sonunda "rivayet nesli" olarak adlandırılan ve kendisinden önce gelen sahâbe neslinden farklı olan bir nesil ortaya çıkmıştır.²⁹³

- **Hukukçular ve içtihat üretimi**

Alvânî tebeu't-tâbiîn asrını fakihler nesli olarak isimlendirmiş ve o şekilde sınıflandırmıştır. Peygamber'in sözleri ve davranışlarının yaygınlık kazanması neticesinde hicrî 40 yılından sonra fıkıh kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁹⁴ İlerleyen zamanlarda mezhep ve tarikatların yaygınlaşması ile ortaya çıkan grupların kendi aleyhlerinde olan rivayetleri ele almaları ve savunmaları şeklinde bir sürece girilmiştir. Hadislerin yazıya geçirilmesiyle birlikte sünnet ve hadislere, yaklaşım hususunda Kur'an'ın kendisinden daha fazla öncelik tanıyan kimseler ortaya çıkmıştır. Bu durum ise Kur'an üslûbunun daha seçkin alimler tarafından anlaşılacağı

²⁹⁰ Bu aynı zamanda İsrâîliyyat ve mesîhiyyât problemi. Bu konuda hadis alanında daha detaylı yapılmış önemli çalışmalar için bkz. Özcan Hıdır, *Yahudi Kültürü ve Hadisler (İsrailiyyat-Hadis İlişkisi)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 353-504.

²⁹¹ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 97.

²⁹² A.g.e., 98.

²⁹³ A.g.e., 98.

²⁹⁴ A.g.e., 98-99.

bahanesi altında gerçekleşirken Müslümanların tüm dikkati fıkıh ve sünnete yönelmiştir.

Bahsi geçen dönemde ayrıca Kur'an'da hukukî boyutta yaklaşık 500 ayet bulunduğu ve geri kalan kısımların ise kıssalar, öğütler ve ahireti tasvir eden ayetlerden oluştuğu gibi hatalı bir kanaat yayılmıştır. Tüm bunlar esasında sünneti önceleyen kimseler tarafından ortaya konulan bir görüştür. Onlara göre sünnetten hem dinin temel ilkeleri çıkarılabilir hem de sünnet, fetvalar için yol gösterici olabilirdi. Kısacası, yalnızca sünneti İslâmî yaşam için yeterli görerek farklı iddialar ortaya koymuşlardır. Kur'an ve sünnetin paralel kaynaklar olduğu düşüncesi, Alvânî'ye göre belli kritik gelişmeleri beraberinde getirmiştir.²⁹⁵

İslâmiyetin ilk yıllarından itibaren Kur'an'a gösterilen büyük özen ortadan kalkmış olup bunun yerine hadis ve sünnet ön plana çıkmıştır. Kur'an yalnızca alimler tarafından kaynak göstermek üzere alıntı yapılacak bir kitap haline gelmiştir. Birisi Kur'an'da yer alan delillerin varlığına dayanarak bir konuda söz söylediğinde "Sünnet Kur'an'ın üstünde bir hükümdür. Kur'an, sünnet üstünde hüküm vermez" şeklinde bir görüşü benimsemişlerdir.²⁹⁶

Kriz içerisinde olan Müslüman toplum, Kur'an dışında yalnızca hadislere önem vermiş ve alimlerin pek çoğu sünnetin tek başına Kur'an'ı neshedebileceği şeklinde görüş ileri sürmüşlerdir. İmam Şafiî, (ö. 204/820) bu görüşü reddederek Kur'an'ın yalnızca Kur'an tarafından neshedilebileceğini, Sünnetin ise Kur'an'ı neshetmesini destekleyecek bir delil olduğu fikrini ortaya koymuştur. Ayrıca bazıları Kur'an ayetlerinin sonlu olmasına karşılık Kur'an'ın ele alması gereken durumların sonsuz olduğunu iddia etmiş olup boşluğu doldurmak için sünneti ve hadisleri Kur'an'ın önüne geçirmişlerdir.²⁹⁷

- **Taklit nesli**

Fıkıh ekolleri, nihai haline ulaştığında gelenekçiler kendilerini kendi imamlarının öğretilerine adamaya ve kendi düşünce ekollerine yeni taraftarlar kazandırmak için

²⁹⁵ A.g.e., 99.

²⁹⁶ A.g.e., 100.

²⁹⁷ A.g.e., 101.

çabalamaya adanmışlardır.²⁹⁸ Öyle ki bazıları, mezhep imamlarının kitaplarına kutsal kitap muamelesi yapacak kadar ileri gitmişler ve eserlerin üstün olması ya da bir eserin diğerini nesh etmesi gibi tartışmalar içerisine girmişlerdir. Bu dönemde sünnetin Kur'an'ı kapsadığı anlayışına dayanarak Kur'an'a nazaran sünnete ehemmiyet veren pek çok kişi bulunmaktaydı.

Mezhep taraftarları, imamların öğretilerini desteklemek için hadisleri delil olarak kullanmışlar ve bu durum imamların fikhî öğretilerinin sünnetten fazla ön plana çıkmasına yol açmıştır. Alvânî'ye göre, hicrî üçüncü asrın başlarında ictehat pratiğinin azalmasından dolayı kitaplarda bulunan hadislerin yazılı metinlerine bağımlılık artmıştır. Bu sebeple hadisler, başkalarına aktarmak için ehli olmayan kimseler tarafından yayıldığı gibi siyasî mücadeleler için uydurulmuş hadislerin varlığı gözlemlenmektedir.²⁹⁹

3.4.3. Hadis Kaynaklarına ve Mezhep İmamlarının Hadisleri Değerlendirmelerine Bakışı

Mekke'deki Yahudilerin varlığı, Hayber ve Medine'de bulunan Yahudilerden çok daha azdır. Hz. Peygamber, insanları İslâmiyet'e davet etmeye başladığında Yahudi ve Hristiyanların dikkatini İslâm'a çekmek adına kendisinden önce gönderilen Peygamberler ve kitaplar üzerinde vurgular yaparak tüm peygamberlerin tevhid inancı ve Allah'a ibadet etmeye davet etmek üzere gönderildiğini ve kendi getirdiği mesajın da bu doğrultuda olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁰

Tevrat'ın İbrânîceden Arapçaya tercüme edilmesi, Müslümanların bu belgeleri daha iyi anlamalarını sağladığı gibi aynı zamanda Müslümanların vahiy ile Yahudi kaynaklarındaki bir takım kıssa ve hikayelerle birlikte kültürel unsurları karıştırmalarına yol açtığı gözlemlenmiştir.³⁰¹ Bunu fark eden alimlerin bu duruma

²⁹⁸ A.g.e., 108.

²⁹⁹ A.g.e., 109.

³⁰⁰ A.g.e., 115.

³⁰¹ A.g.e., 115.

önlem almak ve başta Yahudi kaynakları olmak üzere Müslümanların vahiy dışı kaynakları ayırt edebilmelerini sağlamak adına eserler kaleme almışlardır.³⁰²

Alvânî'ye göre Arap toplumlarına daha evvel gönderilen bir kutsal kitap ve peygamber bulunmadığından Araplar, İslâmiyet'in ortaya koyduğu kural ve kaideler ile Arap kültür ve uygulamalarını iç içe geçirmişlerdir. Arap kültürünün gelenek ve göreneklerinin İslâmî kültür olarak bahsedilmesine örnek olan anlayışlardan birisi "determinizmdir".³⁰³ Her ne kadar "determinizm" kavramı Alvânî tarafından Cebriyye kavramı yerine kullanmış olsa dahi bu kavram tam anlamıyla Cebriyye kavramını karşılamamaktadır. Yalnızca Cebriyye'nin temel fikirlerini karşılamaktadır.

Cebriyye sözlükte "bozuk olan bir şeyi ıslah edip düzeltmek, birine zor kullanarak iş yaptırmak" anlamlarına gelen cebir kelimesinden türemiştir.³⁰⁴ Cebriyye anlayışına göre kulların fiilleri önceden kader tarafından belirlenmiştir ve insanın özgür iradesi bulunmamaktadır.³⁰⁵ Cebriîlerin özgür irade noktasında yaklaşım tarzları insanların yapmış oldukları seçimler noktasında Allah'a karşı sorumlu oldukları yaklaşımına sahip olan İslâmî anlayışa terstir. Tüm bunlara ek olarak deterministler kendi anlayışlarını Kur'an ve hadislere arz ederek deliller aramışlar ve ayetleri farklı biçimlerde yorumlamışlardır. Kur'an ve hadislere olan farklı yaklaşım ve yorumlamalar Müslüman toplumun birlik ve beraberliğinin bozulmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Abbâsîler dönemine denk gelen milâdî sekizinci yüzyılın sonları ve dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar uzayan süreçte tercüme faaliyetlerinin başlamış olması felsefenin ivme kazanarak yaygınlaşması ile birlikte farklı kültür ve anlayışların gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Kur'ânî yaklaşıma uygun olmayan iddialar insanlar tarafından benimsenmeye başlanmıştır. Alvânî'ye göre Gazzâlî (ö. 505/1111) ve İbn Teymiyye (ö. 728/1328) gibi alimler bu felsefi anlayışa karşı çıkarak Kur'ânî bir yaklaşım ortaya koymaya çalışmışlardır³⁰⁶.

³⁰² A.g.e., 115-116.

³⁰³ A.g.e., 116.

³⁰⁴ İrfan Abdülhamîd Fettâh, "Cebriyye", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/205-208.

³⁰⁵ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 116-117.

³⁰⁶ A.g.e., 117.

Alvânî'ye göre süreç içerisinde insanlar tarafından benimsenen İslâm kültür ve medeniyetine uygun olmayan yaklaşımlar İslâm düşüncesine zarar vermiştir. Başta hadis ilmi olmak üzere birçok İslâmî ilimde kavramlar karmaşıklaşmış ve sonraki dönem alimlerinin usulcüler, fakihler, muhaddisler ve hadis alimleri tarafından ortaya konulan hadis ve sünnet anlayışları arasındaki farkları ayırt edemez duruma gelmelerine sebep olmuştur.³⁰⁷

Alvânî'ye göre selef sonrası dönem alimlerine kıyasla selef dönemi alimlerinin sünnet kavramına yaklaşımı daha açık, daha kesin ve Kur'an ile daha tutarlıydı. Alvânî'ye göre ortaya çıkan farklılık zamanın fikir ve kavramlar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, sünnet başta olmak üzere birçok kavram Kur'ânî anlayışından uzak kalarak farklı kalıplara sokulmuş ve o şekilde tanımlanmıştır. Tüm bunlara çözüm olarak Allah'ın resulünün kullandığı tavrın tespit edilmesi önem arz etmektedir. Alvânî selef sonrası dönemde yaşayan alimlerin kavramları ele alış biçimlerini tenkit ederken alimlerin yaşadığı dönemin şartlarını göz önüne almayı ihmal etmiştir. Bu minvalde selef sonrası dönem alimlerinin yaşadıkları dönem şartları incelemeye tabi tutulduğunda İslam içinden ve İslam dışından gelen meydan okumalara karşı yeni fikir ve akımların ortaya çıkması zaruri görülmektedir. Tüm bunların dışında Alvânî tarafından selef sonrası alimlerin yaşadıkları dönem şartları ele alınarak inceleme yapılmış olsaydı taassub ve mezhep taraftarlığının ön plana çıkmasının bozulmaların meydana gelmesine yol açan ana sebep olabileceği yönünde görüş ileri sürülebilirdi.

Alvânî önde gelen hukukçular ve sünnete olan yaklaşımları hakkında Sünnî ekollerden İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/7679, İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Şafiî (ö. 204/820), İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Şiî ekollerden İmam Zeyd b. Ali (ö. 122/740) ve İmam Ca'fer es-Sâdık'ı (ö. 148/765) incelemeye tabii tutmuştur.

İmam Ebû Hanîfe

Alvânî'ye göre Ebû Hanîfe'ye yönelik hadislere oranla kıyasa daha çok önem verdiği yönünde iddialar ortaya atıldığını ve kendisi tarafından bizzat iddiaların reddedildiğini

³⁰⁷ A.g.e., 117-118.

ele almıştır. Alvânî Ebû Hanîfe'nin bir hadisi reddetmek için hadis rivayetine uyguladığı kriterleri şu şekilde ele almaktadır.³⁰⁸

- Rivayetin içeriği Kur'an'ın anlatmak istediği mesaj ve görünen anlamı ile uyuşmamaktaysa,
- Yaygın olarak bilinen hadislerle çelişiyorsa,
- Hadisin râvisi bir fakih veya İslâm hukuku alimi değilse,
- Râvi, hadisi naklettikten sonra hadisin metnine aykırı bir şekilde hareket ediyorsa,
- Hadis cezalar ve ciddi suçların kefarecini içeriyorsa temkinli yaklaşılmalıdır. Çünkü bu tür tedbirler en ufak bir şüpheye maruz kalınması durumunda geçerliliğini kaybetmektedir ve râvinin yalan söylemiş olma ihtimali ve söylediklerinde yanlış olma ihtimali olabilir.
- Sahâbe döneminde hadisin güvenilirliğine dair itirazların varlığı biliniyorsa sahâbeler arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle rivayet geçerliliğini yitirmektedir.

İmam Mâlik

Alvânî'ye göre Mâlikî ekolüne mensup alimler İmam Mâlik'in Kur'an'ın zâhirî anlamını sünnete öncelediği noktasında fikir ileri sürmektedirler. Ayrıca İmam Mâlik'e göre bir hadis Medine halkı tarafından kabul görmüş ve uygulanıyorsa bu hadis geçerli kabul edilmekle birlikte onunla amel edilebilir. Bu mesele "amelü ehli'l-Medine" meselesidir.³⁰⁹ Bunun nedeni olarak ise Medine toplumunun, peygamberi en iyi yansıtan hükümler ve bu hükümlerin türediği kaynaklar noktasında herkesten fazla bilgiye sahip olması şeklinde açıklanmaktadır. İmam Mâlik, mürsel hadis olarak nitelendirilen rivayetleri kabul etmiş ve bunların hukukî hükümlerin delili olarak göstermiştir. İmam Mâlik; sünnet terimini yalnızca Hz. Peygamberden gelen söz, fiil ve davranışlar şeklinde tanımlamıştır.³¹⁰

³⁰⁸ A.g.e., 147.

³⁰⁹ Amelü ehli'l Medine meselesi hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Ali Duman, "Amel-i Ehl-i Medine Nedir?", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 8, S. 16 (2015): 231-240.

³¹⁰ A.g.e., 148-150.

İmam Şafî

Alvânî'ye göre İmam Şafî'nin hadis kabul etme kriterleri şöyledir:³¹¹

- Râvi güvenilir olmalı ve dürüstlüğü ve dindarlığı ile tanınmalıdır.
- Rivayette geçen olayları iyi bir şekilde tarif edebilecek bilgiye sahip olmalı ya da duyduğu rivayetleri eksiksiz şekilde aktarabilmelidir.
- Naklettiği rivayeti yazılı formda ezberlemiş olmalıdır.
- Rivayeti duyduğunu iddia ettiği kişiden direkt birebir olarak işitmiş olması gerekmektedir.
- Hadis, aynı konuda aktarılan güvenilir kaynaklardan gelen rivayetlerle çelişmemelidir.
- Bu tüm koşullar Hz. Peygambere ulaşana kadar bu şekilde devam etmelidir.

İmam Şafî'nin döneminde yaşanan ehl-i re'y ve ehl-i hadis arasında devam eden tartışmalarda söz sahibi olmuş ve ehl-i hadisi savunmuştur. Ehl-i re'y hadisleri;

- Meşhur olarak sınıflandırılmışsa,
- Alimler arasında oy birliği (müttefekun aleyh)³¹² varsa,
- Medine'deki Müslüman cemaatin uygulamasına uygunsa kabul ederdi.

Ehl-i re'y bu kriterler ihtiva etmeyen ve Kur'an'ın zâhirî anlamıyla çelişen hadisleri reddetmiştir. İmam Şafî (ö. 204/820) ise ehl-i hadisi savunmak için sünnet'in hadisi aktaran râvinin güvenilir olduğunun kanıtlanması şartıyla rivayetinde râvinin teferrüd ettiği hadis³¹³ bile olsa hüküm vermede temel teşkil edebileceğini ifade etmiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel

Alvânî Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) Müslümanlar şayet bir aydınlanma istiyorlarsa bunu sünnet sayesinde aramaları gerektiğini ifade etmiştir. Alvânî

³¹¹ A.g.e., 150.

³¹² Sözlük anlamı “üzerinde ittifak edilen şey” anlamına gelen “müttefekun aleyh” kavramı hadis literatüründe bir hadis için hem Buhârî hem Müslim'in ittifak ettiğini işaret etmek için kullanılmaktadır. Bkz. Ahmet Yücel, “Müttefekun Aleyh”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/224-225.

³¹³ Her ne kadar Alvânî râvinin teferrüd ettiği hadisi münferit hadis olarak kullanmış olsa dahi hadis literatüründe böyle bir kullanım şekli görülmemektedir.

tarafından Ahmed b. Hanbel ile alakalı bu düşüncelere yer verilmiş olması dikkate değer bir ifadedir ancak tam anlamıyla bu düşüncelerinin ana sebebi bilinmemektedir.³¹⁴ Alvânî tarafından 200-228 yılları arasında 700.000 hadis arasından seçim yaptığı yaklaşık 30.000 hadisin bulunduğu ve kaleme alırken insanlara rehber olmasını amaçladığı *el-Müsned* adlı eserin müellifidir. İsnad konusunda bazen katı bazen ise yumuşak davranmıştır. Ahmed b. Hanbel'in incelemeye tabii tuttuğu rivayetler ahlakî uygulamalar ya da bunların getirdiği sevabı içeriyorsa daha yumuşak davrandığı bilinirken dinî görevler, cezalar ya da kefaretlere içeren rivayetlere karşı daha katı davrandığı yönünde görüşler bulunmaktadır. Alvânî'ye (ö. 2016) göre İmam Ahmed kendisine ulaşan rivayetleri onunla zıt anlam içeren başka bir rivayet bulunmadığı sürece reddetmezdi.³¹⁵

İmam Zeyd b. Ali

Alvânî'ye göre Zeydîler hadislerin kabulü için birtakım şartları ileri sürmektedirler. Bu şartlar şöyledir:³¹⁶

- Râvi saygın ve güvenilir olmalıdır ancak Zeydî veya peygamber soyundan gelmesi şart değildir.
- Âhâd, rivayette geçen haber tüm bireyler için gerekli olan bir yükümlülükle ilgili olmamalıdır. Çünkü bu tür yükümlülükler kamuya açık bir şekilde duyurulmuş olmalıdır ve bu nedenle âhâd olarak değil mütevâtir olarak gelmesi gerekmektedir.
- Zeydîler, bir Zeydî tarafından nakledilen rivayetlere öncelik verilmesini şart koşmamakla birlikte Alî bin Ebû Tâlib (ö. 40/661) tarafından nakledilen bir rivayet diğer sahâbîlerden aktarılan rivayetlere göre daha üstün görülmektedir.
- Zeydîler, rivayet zincirinde yer alan râvinin güvenilir olması durumunda mürsel olarak sınıflandırılan rivayetleri kabul etmektedirler. Eğer râvi müctehid ise rivayetine müctehid olmayan râviden nakledilen rivayete göre daha fazla önem vermişlerdir.

³¹⁴ Bu konunun tezimizin ana konusunu teşkil etmemesinden dolayı detaylı olarak incelenmemektedir.

³¹⁵ A.g.e., 151-154.

³¹⁶ A.g.e., 154.

İmam Ca'fer es-Sâdık

Alvânî'ye göre on iki imam Şîîleri ile Şafî mezhebinin ictihat ilkelerine yaklaşımları benzerlik göstermektedir. İmam Sâdık, (ö. 148/765) hadis rivayeti noktasında öğrencilerine kendisi tarafından nakledilen rivayetlerin nerede geçtiğini tespit edebilmeleri için sorgulama yapmalarını tavsiye etmiştir. On iki imam Şîîlerine göre aktarılan rivayetin râvi zincirinde Şîî olmayan kişilerin yer alması hadisin güvenilirliği etkilemektedir ve bu tür rivayetleri kabul etmemektedirler.³¹⁷

3.4.3.1. Mezhep İmamlarının Mürsel Hadise Bakışı

Alvânî alimlerin mürsel hadisi kabul şartlarını incelemiş ve bu alimlerin hadislere yaklaşım tarzını ortaya koymaya çalışmıştır. Mürsel olarak adlandırılan rivayetler Alvânî'ye göre iki ayrı şekilde tanımlanmıştır.³¹⁸ Hadis nakilcileri, mürsel rivayetleri isnad zincirinde sahâbeye kadar kopukluk olmayan ancak sahâbe ismi zikredilmeden doğrudan Hz. Peygambere nispet edilen hadisleri tanımlamak için kullanmışlardır. O dönemde yaşayan hukukçular ise isnad zincirinde sahâbe ya da farklı bir tabakada yer alan kopuklukları yani nakil zinciri Hz. Peygambere kadar kesintisiz olmayan rivayetleri mürsel olarak isimlendirmişlerdir. Alvânî'ye göre mürsel olarak nitelendirilen hadislerin hukukî temel teşkil edip etmeyeceği yönünde tartışmalar ortaya çıkmış ve alimler ihtilaf etmişlerdir. Ele aldığımız dört Sünnî hukuk ekolünün kurucu imamları olan İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/767), İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Şafî (ö. 204/820), İmam Ahmed b. Hanbel; (ö. 241/855) bu rivayetlerin hukuki açıdan delil olabileceği yönünde fikirler beyan etmişlerdir.³¹⁹

3.4.4. Hadis Usulüne Bakışı

Tarihsel süreçte rivayet edilen haberlerin güvenilirliğine dair şüphelerini gidermek üzere alimler tarafından isnad yöntemi ortaya konmuştur. Alvânî, hadislerin senetlerini inceleyen isnad yöntemini değerlendirmiş ve bu yönteminin objektif olmadığı yönünde görüşler ortaya koymuştur. Genel kabule göre isnadın hicrî ikinci yüzyılın

³¹⁷ A.g.e., 155-156.

³¹⁸ A.g.e., 154.

³¹⁹ A.g.e., 154-155.

ikinci yarısında başladığı öne sürülmekle birlikte hicrî 140 yılında sonra yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hicrî 140 yılında sistemleşmesi sonrasında ise önceden gelen rivayetler ve bu rivayetleri aktaran râviler incelenmiştir.³²⁰ Alvânî'ye (ö. 2016) göre alimlerin bu dönemden önce yaptıkları tenkitler yalnızca metin tenkidi şeklindedir. Hadisle iştilgal olan alimler bir rivayetin senedini incelerken en son halkaya kadar inmeye çalışmışlardır. Onlara göre isnad yöntemi bir rivayetin Hz. Muhammed'e aidiyetini tespit edebilmek için kesin bir yol olarak görülmüştür.

Alvânî'ye göre insanlar Kur'an'ın güvenilirliği noktasında bir isnada ihtiyaç duymamışlardır ve Kur'an'ın incelenmesi söz konusu olduğunda insanların kabulü imana, inkârı ise küfre götürmüştür. İsnadın ilk kullanıldığı zaman diliminde hadis alimleri tarafından tüm dikkat rivayet zincirinde ilk adı geçen kişide toplanmıştır.³²¹ Hicrî ikinci asrın sonlarında ise birtakım müsamahakâr tutumların ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, bir râvinin aktardığı rivayetlerin sağlam olduğunun tespit edilmesi durumunda râvinin güvenilir olduğuna kanaat getirilerek aynı râvinin daha sonra naklettiği rivayetler incelenmeye tabi tutulmazdı. Bu durumda ise râvi daha sonraki dönemde kusurlu ya da sahte bir rivayet nakledeyse onun adıyla anılan diğer hadislerin sağlamlığına dayanılarak kabul görürdü.³²²

Alvânî'nin düşüncesine göre isnada dayalı metodoloji bazı alimler tarafından bir hadisin sahilliğini ve güvenilirliğini tespit etmenin en iyi yolu olarak görülmüştür. Bu görüşe göre bir hadisin isnada dayalı olarak güvenilirliği tespit edildiğinde söz konusu hadis için artık söz söylemeye gerek yoktur. Bununla birlikte bir hadisin içeriği, hadis nakledenlerin kendileri tarafından oluşturulan kriterlere göre değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. İslâm tarihinde fitne olaylarının meydana gelmesi Müslümanların rivayet ve geleneklerin fazlalığı altında ezildiği bir sürece girilmesine zemin hazırlamıştır. Fitne olaylarından sonra hadis alimleri rivayetlerin incelemesini yaparken fitne öncesi ve fitne sonrası dönem olarak ele alarak râvilerin rivayetlerinin bir kısmı veya tamamı için isnad vermişlerdir.³²³

³²⁰ A.g.e., 105.

³²¹ A.g.e., 104-105.

³²² A.g.e., 106.

³²³ A.g.e., 106.

İsnad tenkidi esnasında râvinin karakteri, râvilerin doğum ve ölüm tarihlerinin tespiti gibi süreçler yer almaktadır. Alvânî'ye göre Hz. Peygamber'e atfedilen bir hadisin sahihliğinin belirlenebilmesi için râvilerin özellikleri dahil olmak üzere sened üzerinde yapılan tam bir inceleme sonrasında hadisin tamamen güvenilir olduğu fikrine kapılmak tehlikeli sonuçlar elde etmemize sebep olabilmektedir. Alvânîye göre hadis ilmi ile iştigal olan alimlerin sened üzerinde yapılan çalışmaları hadisin güvenilirliğini tespit adına yeterli görmeleri eksik bir metottur. Ona göre yöntemin uygulanması, râviler ve rivayetlerin incelenmesi sonucunda elde edilen geçici yargılar dışında bir sonuca ulaşmamaktadır.³²⁴ Alvânî'nin görüşü tabiatı gereği hadis ilmi kriterlerince eleştirilebilir. Zira cerh ve ta'dîl ümmete mahsus olan bir sistemdir. Bugünkü hadis tenkid ilminin doğuşuna zemin hazırlayan en önemli ilimlerden biridir. Modern zamanlar hariç ümmetin bu konu hakkında genel bir konsensüsü vardır.

Alvânî'ye göre doğruluğundan şüphe ettiğimiz tüm bilgilerin ki buna hadisler de dahil olmak üzere elimizde var olan argümanların Kur'an'a arz edilmesinin ihmal edilmesi, zihinsel felç olarak tabir edilmektedir. Ona göre ayrıca günümüzde hadislerin belirli bir sistem dahilinde sınıflandırılması ve tekrardan "Kur'an'a arz yöntemi"³²⁵ ile değerlendirilemeyecek olması itiraf edilmesi gereken bir gerçektir.³²⁶

Hz. Ömer (ö. 23/644), Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ve Hz. Âişe (ö. 58/768) gibi önde gelen sahâbeler bir rivayetin kabul edilebilmesi için râvilerin karakterlerinin değerlendirilmesi işlemini tek başına yeterli görmemişlerdir. Ayrıca onlar rivayetin güvenilirliği hususunda Kur'an ve güvenilir hadis metinlerine arz ederek tespit etmeye çalışmışlardır. Yani tespit süreci yalnızca sened tenkidine değil metin tenkit işlemini de kapsamaktadır.³²⁷

Hadislerin muhtevasına odaklanarak Kur'an ile kıyaslanması yanlış bilgilerin ve uygulamaların sünnet olarak nitelendirilmesini engelleyen doğal bir kalkan haline

³²⁴ A.g.e., 159-160.

³²⁵ Kur'an'a arz yöntemi rivayetin metnini ilgilendiren bir yöntemdir. Hz. Peygamber'e nispet edilerek nakledilen rivayetlerin Kur'an'a arz edilmesiyle birlikte Kur'an'a uygun olup olmadığı tespit edilir.

³²⁶ A.g.e., 195.

³²⁷ A.g.e., 196.

gelmiştir. Alvânî'ye göre bu yaklaşıma örnek olarak Kur'an'dan Hucurât suresinde yer alan âyet-i kerîme örnek gösterilmiştir.

“Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.”³²⁸

Hucurât suresi 6. âyet-i kerîmede iman edenlere hitaben bir fâsık tarafından getirilen haberdan dolayı başkalarına zarar vermemek ve yapılan işten pişmanlık duyulmaması adına haberin doğruluğundan emin olana kadar araştırma yapılması emredilmektedir.³²⁹

Âyet-i kerîmeye göre insanlardan tespit etmeleri istenen şey kişinin karakteri değil, aldıkları haberin doğruluğudur. Bunu yapabilmenin yegâne yolu ise eldeki bilgileri bizzat Allah tarafından korunmuş olan Kur'an'a arz etmektir. Alvânî'nin yaklaşım tarzına göre isnad yöntemi tamamen reddedilmemekte yalnızca tek başına yeterli görülmemektedir. Hadislerin tespit sürecinde isnadın incelenmesi ilk aşama olarak ele alınır ve ilk aşamada tespit edilen güvenilir rivayetler ikinci aşama olarak Kur'an'a arz edilmelidir. Güvenilir bir isnada sahip olan ve muhteva bakımından Kur'an ile çelişmeyen hadisler kabul görmeli ve aksi durumda muhalefet edenler ise elenmelidir.³³⁰

Ona göre tarihsel süreçte Kur'an'a arz yöntemi göz ardı edilerek sünnetin tespiti için râvilerin değerlendirilmesi yeterli görülmüştür.³³¹ Zamanla bu yöntem ilim haline dönüşmüş ve “ricâlü'l-hadîs” olarak adlandırılmıştır. Alvânî bu yöntemi eleştirmekle birlikte günümüzde çözüm olarak elde var olan hadis külliyyatının reddedilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.³³²

³²⁸ el-Hucurât 49/6.

³²⁹ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Trc. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 13. Basım, 2012.

³³⁰ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 195-196.

³³¹ A.g.e., 196.

³³² A.g.e., 197.

Alvânî tarafından yapılan değerlendirmelere göre günümüze kadar ulaşan hadis eserlerini neşreden alimler rivayetlerin içeriği noktasında eleştirilerde bulunmamışlardır. Ayrıca alimlerden herhangi birisi hadislerin tek tek Kur'an'a arz edildiği yönünde iddiada bulunmadığı gibi, süreç râvilerin değerlendirilmesi metodu ile hadislerin toplanmasından öteye gidememiştir. Ayrıca alimler, râvileri kendi kriterlerine göre değerlendirmeye tabi tutuyor ve rivayetlerin durumu alimler tarafından farklı nitelendirilebiliyordu. Alvânî, bunun nedeni olarak ise rivayetlerin iki aşamalı olarak yani hem isnad hem metin tenkidine tabi tutulmamış olduğunu öne sürmektedir.³³³ Alvânî, metin tenkidinin ihmal edilmiş olması fikrini ele alırken alimler tarafından metin tenkidi hususunda kaleme alınan çalışmaları göz ardı ettiği düşünülmektedir. Bu hususta Alvânî isnad tenkidinin bizâtihi olarak metin tenkidi ile yakından ilişkisi bulunduğunu dile getirmemektedir. Alimler isnad tenkidini metni her türlü tehlikeden korumak için geliştirmişlerdir. Bu hususta eleştirilebilecek olan nokta tasnif döneminde ilk öncelik olarak hadislerin isnad tenkidini ele almaları ve metin tenkidini ikinci sıraya koymaları şeklinde yorumlanabilir.

Bir hadisin metin tenkidinin zorunlu oluşu ile alakalı Alvânî, İmam Şafî'nin (ö. 204/820) *er-Risâle* adlı eserinde görüşleri esas almaktadır.³³⁴ Bir hadisin isnadını incelemeye tabi tutmak isnad halkasında bulunan gizli kusurların ortaya çıkmasına yardımcı olur. Ayrıca isnad zincirinde bulunan râviler üzerinde yapılan öznel değerlendirmelerin tespitini sağlayabilir. Öznellik ile kastedilen durum hadis alimlerinin râvi hakkında kişisel kanaatine dayanarak hadis güvenilir ya da güvenilir değil şeklinde hüküm vermeleridir. Bu durum "Bana güvenilir biri söyledi...", "Bana itham etmeyeceğim biri söyledi..." gibi ifadeler ile kullanılmaktaydı. Alvânî'ye göre bu durum ilgili hadisin değerlendirilmesinin kesin ve tarafsız olarak yapılmasının zor olacağı şeklinde düşünülmektedir.³³⁵

Sonuç olarak Alvânî'ye göre bir hadisin metninin ve nakil zincirinin aşamalı olarak incelenmesi rivayetin güvenilirliğinin tespiti ve geçerli olmasını sağlayacaktır. Ayrıca Alvânî, hadislerin metin tenkidinin yapılabilmesi için yerine getirilmediği durumda bir

³³³ A.g.e., 197-198.

³³⁴ A.g.e., 198.

³³⁵ A.g.e., 199.

hadisin reddedilmesini gerektirecek on dokuz kriterden meydana gelen bir liste oluşturmuştur. Bahsi geçen kriterler aşağıdaki gibidir: ³³⁶

- Kur'an, sahih sünnet ve İslâm'ın temel ilkeleri ile açık ve kesin olan hükümlerle çelişmemelidir.
- Algı ve duyular ile elde edilen deneyim ve gözleme dayanan bilgilerle tutarlı olmalıdır.
- Genel kabul gören bilimsel verilerle ve doğa kanunlarıyla çelişmemelidir.
- Sezgilere aykırı olmamalı veya tartışılmaz kanıtlarla ya da genel kabul gören deneyimlerle çelişmemelidir.
- Tıp, astronomi ve benzeri alanlardaki yerleşik bilimsel bilgilerden tutarsız olmamalıdır.
- "Arap dilini en iyi konuşan kişi" olarak nitelendirilen Hz. Peygamber tarafından kullanılan belagat standartlarının altında kalan zayıf bir dilsel üsluba sahip olmamalı ve Hz. Peygamber'in yaşadığı zaman diliminde tedavülde olmayan terim ve ifadeleri içermemelidir.
- İslâm hukuku uygun olmayan ve ahlakî boyutta İslâm'ın tasvip etmediği davranışları teşvik etmemelidir.
- İnsanlık tarafından kabul gören tarihi gerçekler ve olaylarla veya bu tür olayları ve meydana geldikleri zamanı doğrulamak için alanın uzmanları tarafından kabul edilen tarihsel gerçeklerle çelişki içerisinde olmamalıdır.
- Batıl inançlar içermemelidir.
- Belirli bir düşünce okuluna, mezhebe veya kabileye bağlılığı teşvik edecek ifadeler yer almamalıdır. Bu hususta mezhep taraftarları kendi mezheplerini ön plana çıkartmak ve övmek için farklı rivayetlerin varlığını ileri sürmüşlerdir. Rivayetlerde farklı mezhep ya da grupları kötüleyen, hadisin dilsel üslubuna uygun olmayan ifadelerin varlığı incelemeye tabi tutulmalıdır.
- Sadece bir ya da iki kişinin şahit olduğu ancak daha geniş kitlelere hitap etmesi gereken önemli olayları aktarmamalıdır.
- İlahi sıfatlara ilişkin temel İslâmî doktrinle çatışmamalı ve peygamberlerle alakalı temel İslâmî doktrine uygun olmalıdır.

³³⁶ A.g.e., 199-201.

- Önemli bir uygulama ya da eylem için muazzam ödüllere vaat etmemeli veya küçük eylemlerin karşısında ağır cezalar yer almamalıdır.
- Nakleden kimse naklettiği metinden kişisel bir çıkar elde etmemeli ve dış taraftan gelen herhangi bir baskı altında nakletmemiş olmalıdır.
- Geçmiş dinlerden ya da medeniyetlerden alınan bilgiler veya felsefesi öğretilere olan inancı teşvik etmemelidir.
- Hadisin metninde veya nakil zincirinde herhangi bir düzensizlik ya da ciddi bir zayıflık bulunmamalıdır.
- Önde gelen sahâbeler tarafından reddedilmemiş veya aralarında ihtilaf konusu olmamış olmalıdır. Eğer öyleyse bu rivayetin sahâbe tarafından kabul edilmediğini göstermektedir ve bir rivayet sahâbe tarafından kabul görmediyse daha sonraki dönemlerde sahih görülmesi için bir neden yoktur.
- Nakledilen rivayet herhangi bir râvi adına atfedildikten sonra bu râvinin rivayeti naklettiğini inkâr etmesi söz konusu olmamalıdır.
- Eksilme ya da ekleme yapılmaksızın rivayetin aslının tam olarak ifade edildiği kelimelerle aktarılmış olmalıdır.³³⁷

Alvânî tarafından ele alınan kriterlerin bazıları metnin içeriği ve ifade ile ilgiliyken bazıları ise nakil zinciri ile ilgilidir. Ayrıca kriterler sosyolojik, tarihsel, dilbilimsel, fikhî, analitik birçok ilmî disiplini ilgilendirmektedir. Bu durum hadislerin çok boyutlu yapısı göz önüne alındığında olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm ilimler hadis rivayetlerinin kapsamlı bir tenkit metodolojisi ile ortaya çıkmasına zemin hazırlamaya yardımcı olmaktadır.³³⁸

Alvânî'ye göre hadis alimleri diğer ilmî disiplinlerden istifa etmek ve hadis rivayetlerine bahsi geçen kriterleri uygulamak noktasında geri planda durmamalı ve bu durumun sünnete zarar vereceği gibi bir düşüncüyü benimsememelidir. Hadis alimleri, sünnet üzerinde ortaya konulan çalışmaları hazırlama noktasında çağdaş Batılı eleştiri ve diğer eleştiri ekollerini taklit eden araştırmacılar yerine daha dinamik olarak çalışmalar sürdürmelidir.³³⁹

³³⁷ A.g.e., 199-201.

³³⁸ A.g.e., 201.

³³⁹ A.g.e., 202.

Hadis ilimlerine yaklaşım hususunda nakledin her bir rivayetin isnad ve metnini hem fikhî boyutta hem de Müslümanların günlük hayatlarında yaşadıkları dünyanın süregelen bağlamı yani sosyal, entelektüel, ekonomik açıdan değerlendiren bütüncül bir metot ortaya konulmalıdır. Batılı düşünce karşısında İslâm alimlerinin daha geniş akademik araştırmalar yapmaları ve hadis ilmine eklenen yanlış düşünceleri yeniden gözden geçirmeleri gerekli görülmektedir.³⁴⁰

Ayrıca isnad zincirinde yer alan sahâbenin cerh edilmeyeceği ve sahâbenin dürüstlüğü mevzusunda Alvânî, üç farklı yaklaşımı ele almıştır. Bunlardan ilki, Sünnî alimlerin yanı sıra Zeydî alimler ve Mu'tezile'nin bir kısmının benimsemiş olduğu peygamberin tüm ashabının fitne olayları ve sonrası dahil olmak üzere dürüst olduklarını savunduklarını görüşüdür. İkinci olarak, ise bazı alimler³⁴¹ tarafından sahâbenin de tıpkı diğer râviler gibi cerh edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.³⁴² Üçüncü olarak ise aralarında ihtilaf çıkana kadar yani fitne olaylarına kadar bütün sahâbe dürüsttü ancak söz konusu rivayet, fitne olaylarından sonra nakledilmişse rivayeti nakleden sahâbe tıpkı diğer râviler gibi cerh edilmelidir. Diğer alimlere göre ise fitne olayları sonrasında sahâbeden gelen rivayetler reddedilmemelidir.³⁴³ Çünkü iki taraftan birisinin hatalı olduğu bir durumun varlığında rivayetleri reddedebilmek için kimin kesin olarak hatalı olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Alvânî'nin kabul ettiği görüş ise kimin hatalı olduğu tam olarak bilinmediği için reddedilmemesinin daha isabetli olduğu yönündedir.³⁴⁴

³⁴⁰ A.g.e., 202.

³⁴¹ Alvânî ikinci gruba dahil olan alimler ya da ekoller hakkında isimlendirme ya da örneklendirme yapmamayı tercih etmiş ve o şekilde ele almıştır.

³⁴² A.g.e., 180-181.

³⁴³ Alvânî tarafından sınıflandırmaya tabi tutulan alimler ya da gruplar ile ilgili olarak kastedilen isimler net olarak ortaya konmamaktadır.

³⁴⁴ A.g.e., 180.

3.4.5. Hadis ve Sünnet Problemlerine Bakışı

Alvânî'ye göre hadis ve sünnet problemleri başlıklar halinde ele alınacaktır:

- **Sünnetin tanımı ile alakalı problemler:** Alvânî'nin düşünce yapısına göre farklı ilim erbabı olan alimler tarafından sünnet kavramına olan yaklaşım ve tanımın farklı şekillerde yapılması her disiplinin kendisine ait sünnet tarifinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁴⁵ Bu durum sonucunda çok sayıda tanımlama meydana gelmiştir. Farklı disiplinlerle iştigal olan alimlerin diğer sünnet tanımlamalarını görmezden gelmesine neden olarak Müslümanlar içerisinde ayrılık ve anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Alvânî'nin sünnet tanımlaması ise Kur'an eksenindedir. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tatbik esnasında ortaya koyduğu ve insanların tüm fiillerini ilgilendiren metottur. Bu tanımlamadan anlaşıldığı üzere Alvânî'ye göre Hz. Muhammed'in fiilleri bağlayıcılık yönünden farklılık arz etmektedir. Beşerî olarak yaptığı fiiller ümmet için bağlayıcı değilken Kur'an'ın tatbiki yönünü yansıtan hadisleri bağlayıcıdır.³⁴⁶ Bu husus Türkiye akademisinde üzerinde çalışmalar ve tartışmalar yapıldığı güncel bir konudur. Çağdaş alimlerin bir kısmı Alvânî ile aynı fikri paylaşmaktadır. Geleneksel düşünceye sahip olan alimlerin büyük çoğunluğu ise Hz. Muhammed'in beşerî yönünün tam olarak tatbik edilmesinin mümkün olmadığını dile getirerek tüm yönleriyle kapsayıcı olduğunu vurgulamışlardır.

- **Hadis râvileri ile alakalı olan problemler:** Hadis bilimlerinin kurulması ve sistemli hale gelmesi Müslümanlar için büyük bir önem arz etmektedir. Hadislerin isnad zincirlerinde yer alan râvilerin güvenilirliklerinin tespiti ve sınıflandırılması adına alimler büyük çalışmalar ortaya koymuşlardır.³⁴⁷ Böylece sünnet her dönemde canlı kalmaya devam etmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in müslümanlara yönelik rol model ve örnek şahsiyet olmaya devam etmesi sağlanmıştır. Sünnet'in

³⁴⁵ A.g.e., 45-47.

³⁴⁶ A.g.e., 47.

³⁴⁷ A.g.e., 195-197.

Kur'an'da yer alan hükümleri açıklayıcı rol üstlenmesi ile birlikte ümmet içerisinde ortaya çıkan problemler çözüme kavuşmuştur.³⁴⁸

Alvânî'ye göre ümmetin buhran içine girmesinin sebeplerinden birisi alimlerin ve müslüman halkın hadisleri ve sünneti idrak etmek ve rehberliğinden faydalanmak yerine rivayetlerin isnad zincirinde yer alan râvilerin zayıf ya da güvenilir olmalarının belirlenmesinin daha ehemmiyetli hale gelmiş olması olarak tespit edilmiştir. Bu durumun hadis rivayetlerinin metinlerini idrak etme ve söyleniş maksadını anlamının önüne geçmesiyle birlikte Müslümanların düşünce krizine girmeleri kaçınılmaz olmuştur. Alvânî'nin dile getirdiği üzere alimler hadisleri anlamaya odaklanarak geçirdikleri vakitleri yönetebilmiş olsalardı ümmet içerisinde ayrılıklar ortaya çıkmazdı.³⁴⁹

- **Hadisi anlama ile alakalı problemler:** Alvânî, mezheplerin ortaya çıkması ve mezhep taraftarlarının mezhep imamları etrafında toplanmasıyla birlikte Müslümanlar arasında taklide olan meyil güçlenme eğilimine geçtiğini ve ictihat yapanların sayısının azaldığı gibi bu durumun insanlar arasında muhalefetle karşılaşmaya başladığını vurgulamaktadır. Ona göre, bu hususta mezhepler ve düşünce ekolleri yalnızca kendisine fayda sağlayan hadisleri öne çıkartmış ve diğer kısımları görmezden gelmiştir. İnsanların ise hadisleri yalnızca mezhep propagandası yapmak amacıyla kullanmaya başlaması hadisleri anlama problemleri ve Müslüman zihninin donuklaşmasına sebep olmuştur. Sahâbe döneminde ise sünnet anlayışı Kur'an'da bulunan ayetlerin açıklığa kavuşmasına vesile olarak görülmekteydi.³⁵⁰ Alvânî'ye göre Müslümanların sünneti anlama ve yaklaşım problemini ortadan kaldıracak ve bu vasıta ile hayatın her noktasında değişim meydana getirecek yeni bir metodolojiye ihtiyaç vardır.³⁵¹

3.4.6. Hadis Terimlerine Bakışı

Alvânî *İşkâliyyetu 'l-Teâmul ma'a's-Sünneti'n Nebeviyye* adlı Arapça eserin İngilizce çevirisi olan *Reviving the Balance The Authority of the Qur'an and the Status of the*

³⁴⁸ A.g.e., 114.

³⁴⁹ A.g.e., 44-45.

³⁵⁰ A.g.e., 54-55.

³⁵¹ El-Alvânî, *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*, 173.

Sunnah adlı eser incelendiğinde eserin son kısmında hadis terimlerini incelemiş ve hadis terimlerinden bazılarını tek tek ele alarak tanımlamıştır.³⁵²

- **Belâğ:** Sözlükte “yetişmek, ulaşmak”³⁵³ anlamlarına gelen kavram rivayet zincirinde “belegani”, hadis bana ulaştı anlamında kullanılmaktadır.³⁵⁴
- **Zayıf:** Sözlük anlamı “zayıf, güçsüz”³⁵⁵ anlamlarına gelen kavram nakil zincirinde kopukluk olan ya da râvilerden biri ya da daha fazla sayıda râvinin kusurlu olmasından dolayı hadis, zayıf olarak adlandırılmaktadır. Zayıf hadislerin çok sayıda alt kategorisi bulunmaktadır.³⁵⁶
- **Garib:** Sözlük anlamı “tek başına kalan kimse”³⁵⁷ anlamına gelen kavramın hadis literatüründe karşılığı rivayet zincirinin bir halkasında râvi sayısının teke düştüğü rivayetleri tanımlamak için kullanılır.³⁵⁸
- **Hasen:** Sözlükte “iyi, güzel olmak”³⁵⁹ anlamlarına gelen hüsn kökünden türeyen kavram sahih hadis kadar sağlam olmayan ancak dini delil olarak kullanılmak için yeterli olan rivayetleri tanımlamak için kullanılan bir tabirdir.³⁶⁰

³⁵² Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 203-205.

³⁵³ Abdullah Aydın, “Belâğ”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1987), 5/40.

³⁵⁴ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 203.

³⁵⁵ Mahmut Demir ve Mehmet Emin Özafşar, “Zayıf”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/157.

³⁵⁶ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 203.

³⁵⁷ Salahattin Polat, “Garib”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/375.

³⁵⁸ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 203.

³⁵⁹ Mücteba Uğur, “Hasen”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/374.

³⁶⁰ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 203.

- **İsnad:** Bir hadis rivayetinde râvilerin zikredildiği nakil zincirine verilen adlandırmadır.³⁶¹
- **Maktu:** Sözlükte “kesmek”³⁶² anlamına gelen kavram tâbiîn dönemine ait söz, fiil ve davranışlara atfedilen bir rivayeti tanımlamaktadır.³⁶³
- **Merfu:** Sözlük anlamı “yukarı kaldırmak, yükseltmek”³⁶⁴ anlamlarına gelen ref kelimesinden türeyen merfu kavramı, hadis literatüründe bir rivayetin kesinlikle Hz. Peygambere aidiyetini ifade etmektedir.³⁶⁵
- **Mevkuf:** Sözlükte “durmak, durdurmak, dikilmek”³⁶⁶ gibi anlamlara gelen mevkuf sözcüğü, Hz. Muhammed’in ashabından birisine atfedilen söz, fiil ve davranışları kapsayan hadislere verilen isimdir.³⁶⁷
- **Muallel:** Sözlük anlamım “illeti açığa çıkarılmış”³⁶⁸ anlamına gelen kavram, dikkatli incelendiğinde kusuru açığa çıkan hadis anlamına gelmektedir.³⁶⁹
- **Müctehid:** Sözlükte “çaba göstermek, bütün gücünü kullanmak, zahmet çekmek”³⁷⁰ anlamlarına gelen kavram, hadis literatüründe içtihat yapmaya ehil olan kimse anlamına gelmektedir.³⁷¹

³⁶¹ A.g.e., 203.

³⁶² Mehmet Efendioğlu, “Maktû”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/457.

³⁶³ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

³⁶⁴ Abdullah Aydın, “Merfû”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/180.

³⁶⁵ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

³⁶⁶ Abdullah Aydın, “Mevkuf”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/437.

³⁶⁷ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

³⁶⁸ Mehmet Efendioğlu, “Muallel”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 30/310.

³⁶⁹ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

³⁷⁰ Apaydın, “İctihad”, 21/432.

³⁷¹ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

- **Münker:** Sözlükte “bilmemek, inkâr etmek, hoş karşılamamak”³⁷² gibi anlamlara gelen münker sözcüğü, hadis literatüründe ise zayıf olan bir râvinin sahih olan bir rivayetle veya güvenilir olan bir râviye muhalefet etmesi nedeniyle zayıf kategorisine dahil olmasıyla birlikte münker olarak adlandırılmasıdır.³⁷³
- **Münkati’:** Sözlükte “kesmek” anlamına gelen³⁷⁴ sözcük, nakil zincirinin herhangi bir noktasında meydana gelen kopukluğa işaret etmektedir. Ayrıca rivayet zincirinde bulunan bir râvi kendisinden bir önceki râviden rivayeti duymadığı kesin olarak biliniyorsa hadis munkatı kategorisine dahil edilmektedir.³⁷⁵
- **Meşhur:** Sözlük anlamı “birine bir şeyi tanıtmak, ortaya çıkarmak ve yaymak” gibi anlamlara gelmektedir.³⁷⁶ Hadis literatüründe isnad zincirinin tüm tabakalarında iki râvinin altına düşmeyen rivayet, meşhur hadis olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca genel kabule göre ilk rivayet dönemlerinde tek râvi olması meşhur olmasına engel değildir. Bazı alimlere göre ise herkes tarafından bilinen tüm rivayetler meşhur hadis gruba dahil edilmiştir.³⁷⁷
- **Müsned:** Sözlükte “dayanmak, yaslamak” anlamlarına gelen müsned sözcüğü,³⁷⁸ hadis terimi olarak rivayetin senet kısmının son râvisinden ilk râviye yani Hz. Peygambere kadar kesintisiz olarak gelen hadislere verilen isimdir.³⁷⁹

³⁷² Mehmet Efendioğlu, “Münker”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/13.

³⁷³ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

³⁷⁴ Mehmet Efendioğlu, “Münkati”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/12.

³⁷⁵ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

³⁷⁶ Yunus Apaydın, “Meşhur”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/368.

³⁷⁷ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

³⁷⁸ İbrahim Hatiboğlu, “Müsned”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/98.

³⁷⁹ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

- **Mütevâtir:** Sözlükte “araya zaman girmekle beraber kesintisiz olarak devam etmek” anlamına gelen mütevâtir ³⁸⁰sözcüğü, hadis literatüründe ise birbirinden farklı yalan üzere birleşmesi mümkün olmayacak kadar kalabalık bir grup tarafından rivayet edilen bir haberi tanımlamak için kullanılmaktadır.³⁸¹
- **Muttasıl:** Sözlükte “ulaşmak, birleştirmek” anlamlarına gelen vasıl kökünden türeyen muttasıl terimi,³⁸² senedin baş kısmından son kısmına kadar her râvinin kopukluk olmadan hocasından alıp rivayet ettiği hadisleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bir rivayetin muttasıl olabilmesi için sened kısmında yer alan tüm râvilerin adlarının bilinmesi gerekmektedir.³⁸³
- **Sünen:** Sünnet kelimesinin çoğulu olan sünen kelimesi, ayrıca alimler tarafından derlenen ahkâma dair hadisleri derleyen eserlere sünen adı verilmektedir. Bu türe örnek olarak Ebû Davûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce’nin sünenleri verilebilir.³⁸⁴
- **Sünnet:** Sözlük anlamı “izlenen yol, örf ve gelenek, yöntem, örnek alınan uygulama”³⁸⁵ anlamlarına gelen sünnet kavramı, hadis literatüründe ise “Hz. Muhammed’in söz, fiil ve davranışları” şeklinde tanımlanmaktadır. Alvânî’nin sünnet tanımına yaklaşımı ise Kur’an ve vahiy ile ilişkilidir. Alvânî ‘ye göre ise Peygamber tarafından Kur’an ahlakının ortaya konulması ve ona uygun yaşantıyı esas alan hayatın tüm dönemlerini kapsayan metot sünnet olarak adlandırılmaktadır. Ancak Hz. Peygamber’in beşer olması sebebiyle meydana gelen fiil ve uygulamaları ise Kur’an’da bulunmaması yönüyle sünnet statüsünde değildir.³⁸⁶

³⁸⁰ Yunus Apaydın, “Mütevâtir”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/208.

³⁸¹ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 204.

³⁸² Abdullah Aydın, “Muttasıl”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 31/405.

³⁸³ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 205.

³⁸⁴ A.g.e., 205.

³⁸⁵ Murteza Bedir, “Sünnet”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/150.

³⁸⁶ Alalwani, *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*, 205.

SONUÇ

Tâhâ Câbir el-Alvânî (ö. 2016) aslen fıkıhçı olmasının yanında İslâmî bilgi ve İslâmî reform noktasında kaleme alınan çalışmaların öncü isimlerindedir. İslam ümmeti son asırlarda bir buhran içerisinde. Müslüman akademisyen ve alimlerin İslâm dünyasında günden güne büyüyen krizi görmelerine ve çözüm arayışına girmelerine yönelik adeta bir cevap niteliğinde olarak İsmâil Râcî el-Fârûkî ve arkadaşları öncülüğünde 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaletinde Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü adlı kurum kurulmuştur. Aslen Irak Felluceli olan Tâhâ Câbir el-Alvânî ise 1983 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş ve enstitünün mütevelli heyetine dahil olmuştur. Tüm bunların beraberinde kurum bilginin İslâmîleştirilmesi fikrine ev sahipliği yapmıştır.

Tâhâ Câbir el-Alvânî kültür kaybı ve yabancı güce sempati tohumları altında yetişen nesillerin kurtarılabilmesi ve İslam medeniyetinin hak ettiği güce tekrardan ulaşabilmesi için birçok noktada metodoloji değişikliğine gidilmesinin gerekliliğini elzem görmektedir. Tâhâ Câbir el-Alvânî İslâm dünyasının yeniden dirilişi için gerekli görülen reform faaliyetlerinin hadis ve sünnete yaklaşım hususunda da zorunlu olduğunu dile getirmiştir. Bu konuda metodolojik bir değişikliğin gerekliliğini ele almış ve çözüm önerilerinde bulunmuştur. Sünnetin tanımında dahi alimler arasında birçok farklı görüş ortaya konduğunu ve Müslümanların kriz ortamından kurtularak tekrar dirilmek üzere anlaşmazlıklar ve gruplaşmak gafletinden kurtulmalarının gerekli olduğunu dile getirmiştir. Bu hususta sünnetle işgal için gerekli olan yeni bir metodoloji hususu göze çarpmaktadır. Bu minvalde Tâhâ Câbir el-Alvânî sünnet ile ilişkilendirilen konuların düzenlenme ve sistemli bir metodoloji haline gelmesi noktasında görüş beyan etmiştir.

Tüm bunlar ışığında çalışmamızın birinci bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, kapsam ve içeriği, temel sorunları, hipotezleri, önemi, özgün değeri, yöntemini ele aldık. Bununla birlikte Tâhâ Câbir el-Alvânî tarafından kaleme alınan eserlerin yanı sıra Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından hadis, sünnet ve bilginin

İslâmîleştirilmesi alanları ile ilgili yazılan kaynaklardan tezimizin konusunu ilgilendiren bölümler hakkında bilgilere yer vererek kısaca değindik.

İkinci bölümde ise Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü ve Bilginin İslamileştirilmesi Teorisi başlığı altında enstitünün kuruluşu, gelişimi, faaliyetleri, mütevellî heyeti ve önemli simaları arasında İsmâil Râcî el-Fârûkî, Tâhâ Câbir el-Alvânî, Abdulhamid Ebû Süleyman, İmâdüddin Halîl, Hisham Altalib, Cemal Barzinci gibi isimlerin hayatları, eserleri ve temel düşünce yapılarını ele aldık. Kurulduğu tarihten bugüne kadar ortaya konulan çalışmalara değindik. Bilginin İslamileştirilmesi metodunun ele alarak bu konu üzerinde çalışmalar yaparak ön plana çıkan Malezyalı alim olan Nakîb el-Attâs inceledik.

Üçüncü bölüm ise “Tâhâ Câbir el-Alvânî’nin Hadis ve Sünnete Olan Yaklaşımı” başlığı altında Tâhâ Câbir el-Alvânî’nin hayatı hakkında inceleme yaptıktan sonra fıkıh, usul, İslâm düşüncesi gibi alanlarda kaleme aldığı çalışmaları ve temel düşünce yapısını ortaya koyduk. Hadis ve sünnete olan bakış açısının tespit edilmesi amacıyla hadis tarihine, hadis kaynaklarına, hadis usulüne ve hadis problemlerine yaklaşımı ayrı başlıklar halinde ele alarak hadis ve sünnete yaklaşım hususunda temel düşünce yapısı tespit edilmiştir. Tâhâ Câbir el-Alvânî’nin hadis ilmi ve sünnete yaklaşım hususunda temel fikirleri *İşkâliyyetu't-Tâmulime'a's-Sünneti'n-Nebeviyye* adlı eseri ve İngilizce çevirisi olan *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of Sunnah* adlı çalışma esas alınarak beraberinde yazdığı diğer eserlerde incelenerek hadis ve sünnet anlayışı ve hadis tarihi, hadis usulü gibi konular hakkındaki görüşleri ortaya konmuştur. Tüm bunlara ilave olarak Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü tarafından özellikle hadis ve sünnet alanında ortaya konan çalışmalara değindik.

Tâhâ Câbir el-Alvânî 4 Mart 2016 yılında 81 yaşında vefat etmiştir ve derin entelektüel katkıları göz önünde bulundurulduğunda vefatı ümmet için büyük bir kayıptır. Tâhâ Câbir el-Alvânî, ölümünden birkaç gün önce “Ben bir Müslümanım” başlıklı kaside yayınlamıştı.

KAYNAKÇA

- Abdallah, Ssekamanya Siraje, vd. “The Experience of Islamization of Knowledge at the International Islamic University Malaysia: Successes and Challenges”. *International Conference on New Intellectual Horizons in Education-2011 Proceedings Book*, Der. Aytekin İşman. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 91-110.
- Abdurrahman, Usumah. “Seyyid Muhammed Nakib el-Attas’ın Ahlak Felsefesi”. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Abdülhâlık, Abdülganî. *Hücciyetü’s-Sünne (Sünnetin Delil Oluşu)*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Şule Yayınları, 2003.
- Abidin, Amin Khoirul. “Syed Muhammad Naquib Al-Attas’ Response to the Concept of Secularism”. Undergraduate Thesis. Darussalam Islamic Boarding School, 2013.
- Abshor, M. Ulil ve Husnul Khotimah. “Etika Ilmiah Islam Sebagai Wujud Toleransi”. *Al Banjari*, C. 19, S. 1 (2020): 55-83.
- Abu Sulaiman, Abdul-Hameed Ahmad. “Islamization of Knowledge: A Look Ahead-the Next Ten Years”. Unpublished paper, 2006.
- Ahmed, Mohammad Kaosar. “Perspectives on the Discourse of Islamization of Education”. *American Journal of Humanities and Social Sciences*. C. 2, S. 1 (2014): 43-53.
- Alalwani, Taha Jabir. *Reviving the Balance: The Authority of the Qur'an and the Status of the Sunnah*. Washington: International Institute of Islamic Thought, 2017.
- Altalib, Hisham. “Inviting to Islam: Ethics of Engagement”. <https://www.hishamaltalib.com/library/book-2> [17.04.2024].
- “Library”. <https://www.hishamaltalib.com/library> [17.04.2024].
- “Meet the Author”. <https://www.hishamaltalib.com/author> [17.04.2024].

- , "Parent-Child Relations- A Guide to Raising Children".
<https://www.hishamaltalib.com/library/parent-child-relations> [17.04.2024].
- , "Training Guide for Islamic Workers".
<https://www.hishamaltalib.com/library/the-training-guide-for-islamic-workers>
[17.04.2024].
- , *Training Guide for Islamic Workers*, 4. bs. Virginia: International Institute of Islamic Thought, 2001.
- Altun, Veysel Karani. "İslam Düşüncesini Yeniden İnşa Çabası: Bilginin İslamileştirilmesi". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 4, S. 2 (2014): 163-192.
- Alwani, Zainab. "A Special Tribute to Taha Jabir Al-Alwani". *The Journal of Islamic Faith and Practice*. C. 1, S. 1 (2018): 60-61.
- Anonim. *Uluslararası İslâm Düşüncesi Enstitüsü Arapça Yayınlar-Türkçe Yayınlar İlaveli*. Herndon: The International Institute of Islamic Thought Press, 2000.
- Apaydın, Yunus. "İctihad". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/432-445.
- , "Meşhur". *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/368.
- , "Mütevâtir". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/208.
- Arslantaş, Nuh. "İslâmî Dönemde (638-1099) Filistin'e Yahudi Göçü ('Aliya: עלייה)". *Bellekten*. C. 75, S. 274 (2011): 641-690.
- Aslan, Sıracettin. "İsmâil Râcî el-Fârûkî", *İslam Düşünce Atlası*, Der. İbrahim Halil Üçer, C. 6. İstanbul: İlmi Etütler Derneği, 2017, 2223-2225.
- , "Muhammed Nakib el-Attas", *İslam Düşünce Atlası*, Der. İbrahim Halil Üçer, C. 6. İstanbul: İlmi Etütler Derneği, 2017, 2245.
- Aydınlı, Abdullah. "Belâğ". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1987), 5/40.
- , "Merfû". *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/180.
- , "Mevkuf". *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/437.
- , "Muttasıl". *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 31/405.
- Bedir, Murteza. "Sünnet". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/150.
- Boynukalın, Mehmet. "Tebliğ". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/218.

- Chande, Abdin. "Global Politics of Knowledge Production: The Challenges of Islamization of Knowledge in the Light of Tradition vs Secular Modernity Debate". *Nazhruna Jurnal Pendidikan Islam*. C. 6, S. 2 (2023): 271-289.
- Çalgan, Mehmet Ali. "Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Olarak Sünnet ve Hadisleri Anlamada Günümüz Sosyal Bilimlerinden İstifade İmkânı", *İslam ve Yorum III*, Der. Fikret Karaman, 8 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 2019, 331-332.
- Demir, Mahmut ve Mehmet Emin Özafşar. "Zayıf". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/157.
- Demir, Mahmut. "Uluslararası Sünnetin Otoritesi Sempozyumu (16-17 Mart 2019, Sakarya)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 60, S. 2 (Kasım 2019): 433-440.
- Duman, Ali. "Amel-i Ehl-i Medine Nedir?". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. C. 8, S. 16 (2015): 231-240.
- Ebbiary, Alyaa. "In Conversation With Dr. Hisham Altalib about the Legacy of Professor AbdulHamid A. AbuSulayman". *Journal of Education in Muslim Societies*. C. 3, S. 2 (2022): 132-139.
- Ebu Süleyman, Abdülhamid. *İslam Dünyasında Yüksek Eğitimi Yeniden Canlandırmak*. çev. Ahmet Kemerli. İstanbul: İnkılâb Basım Yayım, 2008.
- Efendioğlu, Mehmet. "Maktû". *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/457.
- . "Muallal". *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 30/310.
- . "Münkati". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/12.
- . "Münker". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/13.
- el-Alvânî, Tâhâ Câbir. *Çağdaş Düşünce Krizi*. çev. Burhan Köroğlu. İstanbul: Balkan İlmi Araştırmalar Merkezi, 1994.
- . *Fıkıh Usûlü: İslâm Fıkıhını Araştırma ve Kavrama Yöntemi*. çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: Koba Yayınları, 1992.
- . "I am Muslim", <http://www.zainabalwani.com/i-am-muslim/> [10 Mayıs 2024].
- . *İrtidat: Tarihsel ve Metinsel Analiz*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Mahya Yayınları, 2014.

- . *İslam Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*. çev. Süleyman Gündüz. İstanbul: İnkılâb Basım Yayım, 2008.
- . *Vahyi ve Kainatı Birlikte Okumak*. çev. Mustafa Irmak. İstanbul: Mahya Yayınları, 2018.
- . *Yenilenme: İslam Düşüncesinde Çağdaş Söylem*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Mahya Yayınları, 2015.
- el-Attas, Naquib. *Ma'na Kebahagiaan dan Pengalamannya dalam Islam*. Kuala Lumpur: Cetekan Pertama Oleh Institut Antarabangsa Pemikiran Dan Tamadun Islam, 2002.
- el-Fârûkî, İsmâil Râci ve Luis Lâmia el-Fârûkî. *İslam Kültür Atlası*. çev. Mustafa Okan Kibaroğlu ve Zerrin Kibaroğlu. İstanbul: İnkılâb Basım Yayım, 1999.
- . *Bilginin İslamileştirilmesi: Genel İlkeler ve Çalışma Planı*. çev. Osman Nuriler. İstanbul: Mahya Yayınları, 2022.
- . *İslâm Aydınlatıyor*. çev. Abdullah Davudoğlu. İstanbul: İnkılâb Basım Yayım, 2008.
- . *İslam ve Siyonizm*. çev. Atilla Özdür. İstanbul: Risale, 1987.
- el-Faruqi, İsmail Raji ve Lois Lamya el-Faruqi. *The Cultural Atlas of Islam*. New York: MacMillan Publishing, 1986.
- el-Hakim, Mohammad David ve Eni Fariyatul Fahyuni. "Pendidikan Islam dalam Perspektif Syed Naquib Al-Attas dan Relevansinya bagi Pengembangan Pendidikan Islam di Indonesia". *Islamika: Jurnal Keislaman dan Ilmu Pendidikan*. C. 2, S. 1 (Ocak 2020): 46-62.
- el-Hucurât 49/6.
- el-Karadâvî, Yusuf. *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet*. çev. Özcan Hıdır. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2018.
- Erdoğan, Selami. "Seyyid Muhammed Nakib Attas'a Göre Bir Bilim ve Mektep Olarak Tasavvuf". *Turkish Studies- Comparative Religious Studies*. C. 14, S. 3 (2019): 465-483.
- Erul, Bünyamin. "Sünneti Anlamada Yöntem Adlı Çeviri Nasıl İntihal Edildi?". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. S. 2 (Kasım 2009): 114-123.

- Fazlurrahman. "Palestine and My Experiences with the Young Faruqi". *Journal of Islamic Research*. C. 4, S. 4 (October 1990): 295-300.
- Fettâh, İrfan Abdülhamîd. "Cebriyye". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/205-208.
- Flander, Scott ve Joe O'Dowd. "Temple Prof Slain to Even a Score?". *Philadelphia Daily News*, 05 Haziran 1986.
- Gafoordeen, Nagoor ve Mohammed M.M. Sabir. "Taha Jabir al-Alwani & Yusuf al-Qardlawi Founders of Minority Fiqh (Fiqh al Aqalliyat)". *International Journal of Research and Scienetific Innovation(IJRSI)*. C. 10, S. 4 (2023): 78-83.
- Gedik, Mehmet. "İslâm, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi' Nakib El-Attas". *Cekmece IZU Journal of Social Sciences*. C. 8, S. 17 (2020): 119-129.
- Hacımuftüoğlu, Nasrullah. "Beyân". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/22-23.
- Hashim, Rosnani ve Imron Rossidy. "Islamization of Knowledge: A Comparative Analysis of the Conceptions of Al-Attas and Al-Faruqi". *Intellectual Discourse*, C. 8, S. 1 (2000): 19-44.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Müsned". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/98.
- Hıdır, Özcan. *Yahudi Kültürü ve Hadisler (İsrailiyyat-Hadis İlişkisi)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Huringiin, Nabila ve Halimah Nisrina Azfathir. "The Concept of Syed Muhammad Naquib al-Attas on De-Westernization and its Relevancy toward Islamization of Knowledge". *Kalimah: Jurnal Studi Agama-Agama dan Pemikiran Islam*. C. 12, S. 2 (2018): 265-284.
- Husaini, Adian. "*Wajah Peradaban Barat*". Jakarta: Gema Insani, 2005.
- Husein, Hamdani. "Dimensi Sufistik Khawf Dan Raja Pada Ratib Al Attas". Banjarmasin, Universitas Islam Negeri Antasari, 2021.
- IIIT Family. "Dr. Jamal Barzinji: 1939-2015". *American Journal of Islam and Society*. C. 32, S. 4 (2015): 7-10.
- ". "In Celebration of the life of Shaykh Taha Jabir al-'Alwani: May 12, 1935 – March 4, 2016". *American Journal of Islam and Society*. C. 33, S. 2 (2016): 11-16.

- İmamoglugil, Hatice Kübra ve Tuğba Öztürk. “Tâhâ Câbir el-Alvânî'nin Usûl Anlayışında Kolektif İctihadın Yeri”. *Tematik Kelam Toplantıları: Dini Düşüncede Sorunlar ve Yorumlar*, Der. Şaban Ali Düzgün ve Tuğba Günel. İstanbul: Endülüs Yayınları Yayınevi, 2016, 222-223. İmadüddin Halil. <https://www.manayayinlari.com/yazar/imaduddin-halil-24> [18.04.2024].
- Khalida, Majid. “Taha Jabir Al-Alwani: A Study of His Views on Ethics of Disagreement in Islam”. *Journal of Religion and Health*. C. 56 (2017): 47-54.
- Köycü, Erdoğan. “Prof. Dr. Yûsuf el-Karadâvî'nin ‘Keyfe Netaâmel Maa’s-Sunneti’n-Nebeviyye Meâlim ve Zavâbıt’ Adlı Eseri Özelinde Hadis ve Sünnete Dair Bazı Görüşleri”. *16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri, 28-31 Ekim 2022*. Antalya: Saygın Bilim Derneği, 2022, 1394.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli*. Trc. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 13. Basım, 2012.
- Kutluer, İlhan. “İsmâil Râcî Fârûkî”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/178-181.
- Merley, Steven. *The Muslim Brotherhood in the United States*, 2. bs. Washington: Hudson Institute Research Monographs on the Muslim World Series, 2009.
- Munira, Marina & Abdul Mutalib. “The Ethics of Disagreement in Islam: A Tribute to Taha Jabir al-Awani”. *Ulum İslamiyyah the Malaysian Journal of Islamic Sciences*. C. 20 (2017): 103-110.
- Muslih. “The International Institute of Islamic Thought (IIIT) - USA: a Project of Islamic Revivalism”. Doctoral Thesis. Leiden University, 2006.
- Norman, Nurul Ain. “Professor Emeritus Dato' Abdul Hamid A. Abu Sulayman (1936-2021)”. *Islam and Civilisational Renewal*. C. 12, S. 2 (2021): 388-389.
- O’Byran, Ruth. “Doctors: Murder Suspect Psychotic”. *The Morning Call*, 09 Temmuz 1987.
- Polat, Salahattin. “Garîb”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/375.
- Putra, Aris Try Andreas. “Konsep Pemikiran Ismail Raji Al Faruqi”. *Zawiyah: Jurnal Pemikiran Islam*. C. 6, S. 1 (2020): 20-37.

- Rahman, Andika. “Seyyid Muhammed Nakib el-Attas’ın Din ve Toplum Görüşü”. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Sağlam, Mete. “İngiliz Manda Yönetimi Altındaki Filistin’de Yahudilerin Uyguladığı Baskı ve Şiddet (1920-1948)”. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 23, S. 3 (2023): 1664-1679.
- Spannaus, Nathan. “From Islamization of Knowledge to American Islam the International Institute of Islamic Thought - IIIT”. *Modern Islamic Authority and Social Change*. C. 2 (2018): 97-122.
- Telkenaroğlu, Merter Rahmi. “Müslüman Azınlığın Kimlik Mücadelesi ve Fıkhu’l-Ekaliyyât”. *The Journal of Academic Social Science Studies*. S. 56 (2017): 263-284.
- Tuncer, Eyyüp. “Malay Dünyasının İlk Mutasavvıf Şairi Hamza Fansûrî’nin İkan Tunggal Şiiri Bağlamında Vahdet-i Vücûd Anlayışı”. *İslam Tetkikleri Dergisi*. C. 11, S. 1 (2021): 267-290.
- Uğur, Mücteba. “Hasen”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/374.
- Uyanık, Mevlüt. *Bilginin İslamileştirilmesi ve Çağdaş İslam Düşüncesi*, 5. bs. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Uyanık, Mevlüt. “İsmail Râci Fârûkî”, *Çağdaş İslam Düşünürleri*, Der. Cağfer Karadaş. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2019, 133.
- Yakar, Emine Enise ve Sümeyra Yakar. “The Critical Analysis of Taha Jabir Al-Alwani’s Concept of Fiqh Al-Aqaliyyât”. *Hitit İlahiyat Dergisi*. C. 20, S. 1 (2021): 377-404.
- Yavuz, Ayşegül. “İsmail Raci el-Faruki ve Müslüman-Hıristiyan Diyalogu”. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Yılmaz, Mehdi. “İsmail Raci Faruki: Şehit Öğretmen”. *Tevhid Dergisi*, S. 14 (1991): 42.
- Yusuf, İmtiyaz. *A Socially Engaged Global Muslim Dr. Jamal Al-Barzinji*. Virginia: Center for Islam in the Contemporary World-CICW, 2023.
- Yücel, Ahmet. “Müttefekun Aleyh”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/224-225.

Zengin, Metin. “Bilginin İslamileşmesi Projesi: Öncüler, Yorumlar ve Çıktılar”.
Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD). C. 6, S. 1
(2020): 1-8.

ÖZGEÇMİŞ

Sümeyye YURTOĞLU

A.EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/ Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı, 2024, İstanbul

Lisans: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2022, Ankara

B.YAYINLARI

Sümeyye Yurtoğlu “Hastalara Yaklaşımında Rol Model Olarak Hz. Muhammed” IV. İZÜ
Lisansüstü Öğrenci Kongresi Bildiri Özetleri Kitapçığı, 16-17-18 Haziran 2023,
(İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2023) : 102.